

MOSKVA
POSÍLÁ
TANKY

Člověk v tísní
Jeden svět na školách

© Člověk v tísni, o. p. s.
Všechna práva vyhrazena
ISBN: 978-80-87456-64-4

ÚVOD

- Moskva posílá tanky 4
Karel Strachota

PŘEDMLUVA

- U nás pomáhali taky 6
Adam Drda

VPOMÍNKY NA ČESKOSLOVENSKO 1968

- První den okupace, den tsunami 22
Jaroslav Hutka

- Hluk 28
Zora Růžová

- Vylezu ven, a před hospodou tank 34
Pavel Landovský

- Krvavá vlajka od Rozhlasu 38
Petr Kim Maišaidr

- Vysílali jsme z Rozhlasu i z kina Skaut 42
Věra Heroldová

- Trnula jsem hrůzou, když byl čas.
Většinou nebyl. 48
Vlasta Chramostová

- Samopaly a melouny 54
Ondřej Konrád

- S balíkem novin pod nohama 66
Marta Švagrová

- Myslela jsem si, že se natáčí nějaký film ... 70
Jana Kociánová

- Krev 74
Miloš Rejchrt

- Dali jsme si ze žalu
rakvičky se šlehačkou 80
Václav Vaško

- Srpnový týden na severu 88
Václav Havel

- Měl jsem v těle osm kulek 94
Miroslav Bernard

- Soudružko, tys také milovala Dubčeka? ... 102
Nina Pavelčíková

- Davaj sobačku! 108
Antonín Kostlán

- Mé vzpomínky na srpen 1968 114
Bohumil Doležal

- Krásný sen s trpkým koncem 128
Boleslav Navrátil

- Deportace do Trenčína
v noci 14. září 1968 134
Ivan Kubíček

- Copacabana 144
Jaroslav Formánek

- Krásná iluze 152
Helena Třeštíková

- Byli jsme na seznamu a byli jsme v kleci ... 158
Dana Němcová

- Jinochem v čase zlomu 164
Viktor Šlajchrt

- Sušená kytka 170
Paul Wilson

ČESKOSLOVENSKO 1968 / UKRAJINA 2014

- Demokracie buď je, nebo není 178
Josef Pazderka

- Kremelský fašismus
aneb Propaganda jako ideologie 184
Petr Placák

- Bez násilí to Moskva neumí 188
Michael Romancov

- Sankce musejí trvat až do navrácení
Krymu Ukrajině 190
Refat Čubarov

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA 194

Moskva posílá tanky

Karel Strachota, ředitel projektu Příběhy bezpráví společnosti Člověk v tísni

Milí čtenáři,

i letos v listopadu se budou na stovkách základních a středních škol promítat filmy o moderní československé historii. Pro již jedenáctý ročník projektu **Příběhy bezpráví – měsíc filmu na školách** jsme jako hlavní téma zvolili okupaci Československa, která začala v noci z 20. na 21. srpna 1968 „příchodem spřátelených armád Varšavské smlouvy“. Žákům českých škol chceme přiblížit, co se tehdy stalo, a zdůraznit tragické následky vpádu a dlouholetého pobytu sovětských vojsk. Měli by vědět, že kvůli cizím vojákům u nás umírali lidé a že o sovětské tanky se opíral normalizační režim, který další dvě desetítky let devastoval zemi, komplikoval a ničil občanům životy, vedl k masivní emigraci.

Stejně jako v předchozích letech budou projekce doprovázet besedy s hosty, nejčastěji pamětníky událostí, které filmy zachycují. Na mnoha školách také skupiny žáků vyhledávají a zaznamenávají příběhy lidí, kteří se v minulém století stali oběťmi zločinných ideologií (nacismu a komunismu) a těch, kteří se tehdejšími režimům vzepřeli. Mladí lidé rovněž pátrají po tom, jak velké dějinné události zasáhly do životů lidí v jejich okolí, v místech, kde žijí nebo studují.

Stalo se tradicí, že k tématu, vybranému pro akce na školách, připravujeme knihu, určenou především pedagogům a žákům, kteří se hlouběji zajímají o historii. Nejinak je tomu i tento rok a vy novou knihu právě držíte v ruce. Obsahuje vzpomínky třiadvaceti lidí z různých míst a různých profesí, pro které sovětská okupace představovala zásadní zážitky, zlomovou zkušenost. Většina z nich napsala texty přímo pro naši knížku, část vzpomínek jsme vybrali z jiných knih a životopisných rozhovorů. Takovou formu jsme zvolili proto, že žádný sborník osobních svědectví ze srpnových dnů, který by poskytl celistvější obraz té doby, zatím nevyšel, že osobní prožitky z počátků okupace byly sice mnohokrát vylíčeny, zůstaly však roztroušené v nejrůznějších publikacích, v dokumentárních pořadech a v jednotlivých článcích z novin a časopisů.

Vedle strategických vojenských zájmů Moskvy bylo cílem okupace Československa, formálně označované jako internacionální pomoc spřátelených vojsk Varšavské smlouvy, především zastavení demokratizačního procesu v zemi, kterou sovětská vláda považovala „za svou“. Nebylo to poprvé, kdy Kreml nasadil armádu proti neposlušnému satelitu:

v roce 1953 vyjely na pokyn sovětského politbyra tanky proti protestujícím dělníkům ve východním Berlíně, o tři roky později sovětské jednotky utopily v krvi maďarskou revoluci. Po pádu železné opony mnozí očekávali, že sovětská imperiální rozpínavost zůstane již jen minulostí. Bohužel tomu tak není, současné Rusko na svou sovětskou historii v mnohém navazuje a hlásí se k ní. Považujeme za důležité na to upozorňovat zvláště dnes, vzhledem k aktuálnímu dění na Ukrajině. Stejně jako u nás v roce 1968 došlo i tam k hrubému porušení mezinárodního práva, ruská intervence na cizím území vedla navíc k vleklému ozbrojenému konfliktu a k velké humanitární krizi. Knihu, připomínající naši vlastní historickou zkušenost s vojsky z Východu, jsme proto doplnili o čtyři texty, poukazující na paralely ruské vojenské agrese na Ukrajině a okupace Československa.

Přeji si, aby tato kniha alespoň drobně přispěla k tomu, že si hlouběji uvědomíme, jak důležité je držet se naší západní politické orientace a transatlantických vztahů, k tomu, že nebudeme zpochybňovat závazky vůči spojencům v NATO a že se budeme aktivně podílet na společné evropské politice. Česká republika

patří do demokratické Evropy, kterou současné Rusko ohrožuje. Chovejme se zodpovědně, neprojevujme slabost a této hrozbě se postavme. Vždyť **Moskva** i dnes **posílá tanky**.

Děkuji všem, kdo se na přípravě publikace podíleli.

Pár slov k sovětské okupaci Československa

Adam Drda, publicista a dokumentarista

V knize, kterou tvoří především osobní vzpomínky, může snad být osobně laděný i začátek úvodního eseje. Narodil jsem se v domě u Jiráskova mostu v Praze. V pokoji, kde jsme s matkou spávali, visela na zdi knihovna a měla v boční stěně díru. Kulka, která ji tam v srpnu 1968 vyvrtala, přiletěla oknem, zastavila se v knize indiánských pohádek *Co vyprávěl kalumet* a už v ní zůstala. Pamatuji si, jak se mi máma snažila vysvětlit, proč tam ta díra a kulka jsou, a jak jsem to do nějakých deseti let nechápal. Rudá armáda nás osvobodila od nacistů v roce 1945, a proto jsme ji kolektivně milovali až za hrob – to jsem znal, protože se to všude psalo a hlásalo. Ale proč nám Rusové stříleli do baráku o víc než dvacet let později? Nakonec mi to doma vysvětlili, stejně jako fakt, že mám tetu, kterou nemůžu vídat, protože žije v cizině, kam po okupaci utekla, a domů na návštěvu nesmí. Postupně jsem pochopil, že příbuzné v emigraci má někdo a že rok 1968 představuje pro lidi v okolí zásadní zkušenost, životní zlom.

Čas se v mnoha ohledech dělil na období před a po okupaci, věděl jsem třeba, že někteří lidé nemohou normálně pracovat ve svých profesích, protože s okupací „nevyslovili souhlas“. O srpnových dnech se vyprávěly dobrodružné

historiky, každá druhá rodina uchovávala památky podobné naší kulce, dobové letáky, noviny a časopisy, z nichž jsem se postupně dovzdělával. Zapovězená jména jako Dubček nebo Smrkovský měla magickou přitažlivost, plnila funkci symbolů. V dalším bytě, kam jsme se přestěhovali, byl ohořelý nábytek, požár kdysi způsobila ruská střelba. Když jsme jezdili na letní byt do vesnice Noviny pod Ralskem, budily nás v noci průjezdy sovětských vojenských kolon, mansarda, v níž jsem spal, se otřásala a nevlastní otec nadával na Rusáky, neboť Rusko a SSSR, to bylo ve všeobecném vnímání totéž; když se s matkou vydali poblíž Mimoně na procházku do lesa, zatkl je ruský samopalník a poté byli podrobeni výslechu, o čemž doma vyprávěli s patřičnou razancí. Skutečnost okupace byla všudypřítomná.

Jenže okupace byla současně *privátní záležitostí*. Veřejně to slovo nesmělo padnout, oficiálně představoval Sovětský svaz „mírovou hráz“ a přítele „na věčné časy a nikdy jinak“. Někdy v první půli osmdesátých let jsme se na základní škole měli učit o roce 1968 a vcelku sympatická dějepisárka z toho zřejmě měla dilema, které vyřešila tím, že nepřišla na hodinu. Její kolegyně, učitelka občanské nauky, nás ovšem nešetřila a pečlivě odrecitovala „správný“

194

195

výklad, s nímž se člověk setkával v knihách, v novinách a v různých veřejných projevech, totiž že vojska spojenců z Varšavské smlouvy nám tehdy poskytla bratrskou pomoc, přijela podpořit pravověrné komunisty proti reakčním spiklencům, v zájmu dělnické třídy a světového míru pomohla potlačit kontrarevoluci a už nám tu laskavě zůstala.

Jak jsem dospíval, četl a víc toho věděl, vnímal jsem rozpor mezi veřejným a privátním pohledem na okupaci jako směšný a odpor-
ný zároveň. Dnes se často soudí, že názorová podvojnost, příznačná pro normalizaci, byla jen „na oko“, že šlo o konvenci, že si lidé navykli říkat v práci a vůbec na veřejnosti, co si nemyslí, aby si pak mohli v klidu myslet a doma povídat, co se venku neříká. Jenže jak si pak vysvětlit, že společnost, která v osmašedesátém zažila sovětskou okupaci a přinejmenším v prvních dnech jí masově a spontánně čelila, projevuje v demokratických poměrech jen omezenou solidaritu s těmi, kdo se později stali oběťmi podobné ruské agrese, což je kupříkladu případ Ukrajiny? Jak se stalo, že jsou Češi poměrně málo odolní vůči současné ruské propagandě, když přece Rusko i v jejich případech prezentovalo přepadení jako nezbytný akt pomoci a solidarity, když i v jejich

případě pracovala ruská (a její domácí, poma-
hačská) výrobní lží na plné obrátky? Jak je možné, že tu lidé po roce 1989 byli vždycky schopni brát vážně strašení dávno demokratickým Německem – a autoritářské nedemokratické Rusko, s jehož politickou praxí mají čerstvější zkušenosti, v nich takové obavy či alespoň ostražitost nevzbuzovalo a nevzbuzuje, což se koneckonců potvrdilo i v posledních prezidentských volbách? Nejspíš normalizační propaganda přece jen měla vliv, nejspíš si Češi podivně neuvědomují, že v ruském područí žili skoro padesát let, protože okupace v srpnu 1968 onu podřízenost nezavedla, jen ji dotvrdila a naplno ukázala.

I.

Už po porážce nacismu v roce 1945 nebylo Československo obnoveno jako svobodná země – tehdejší političtí představitelé v čele s prezidentem Edvardem Benešem je podřídili zájmům Moskvy, částečně proto, že po Mnichovu a druhé světové válce viděli v Sovětském svazu jedinou bezpečnostní záruku; navíc nedovolili volnou soutěž politických stran ani plnou svobodu projevu (kupříkladu SSSR nebylo možno kritizovat). Za tři roky, v únoru 1948,

provedla KSČ převrat, uzurpovala si veškerou moc, a dosud „pouze“ závislý stát s polosvobodným veřejným životem se proměnil v kolonii s totalitním režimem sovětského typu, v součást sovětského impéria. O státní suverenitě mohla být řeč jen ve formální rovině: jistě, moskevští potentáti neřídili úplně všechno, co se v Československu dělo, nicméně kontrolovali důležité oblasti, od zahraniční politiky přes obranu až po průmysl, nemluvě o vedení KSČ. Režim se pak dvě dekády v různých intervalech střídavě lehce uvolňoval a utužoval, propadal se hloub a hloub do hospodářských potíží, až se dospělo do druhé poloviny šedesátých let, kdy se jej tzv. reformisté (či progresivisté) v KSČ pokusili polidštit, vůbec nejvíc v jeho dvacetileté historii.

Bezprostřední příčinou sovětské okupace Československa se stalo Pražské jaro, tedy pokus o vytvoření „socialismu s lidskou tváří“, jakési „soft verze“ nedemokratického zřízení. Začalo v lednu 1968, kdy se do čela strany shodou okolností dostal Alexander Dubček (vystřídal vysmívaného a všeobecně nesnášeného Antonína Novotného), a reformní skupina tak získala převahu nad konzervativci, tedy nad příznivci starých pořádků. Pod vlivem převážně stranických intelektuálů reformní politici

zrušili cenzuru, zavedli částečnou svobodu shromažďování a svobodu projevu, výrazně zjednodušili výjezdy na Západ a nepatrně uvolnili centrálně řízenou postátněnou ekonomiku. V dubnu 1968 přijala KSČ Akční program, v němž se mj. pravilo: *„Ve vnitřním životě republiky se objevilo [rozuměj v předchozích letech, pozn. ad.] sektářství, potlačování demokratických práv a svobod lidu, porušování zákonnosti, prvky zvěle a zneužívání moci, což vedlo k podlamování iniciativy lidí, a navíc těžce a nespravedlivě postihlo mnoho občanů, komunisty i nekomunisty. Nenapravitelné ztráty, jež tehdy utrpělo naše hnutí, zůstanou provždy výstrahou před podobnými metodami.“* Dnes je vidět, jak opatrně a eufemisticky byl Akční program formulovaný, tehdy ale vyznačoval zásadní změnu kurzu, podobná kritika staré praxe byla v předchozích letech nemyslitelná.

Progresivní, reformní křídlo KSČ získalo ve společnosti velmi rychle masivní spontánní podporu: lidé tím nedeklarovali nějaké nově nalezené či oživené komunistické smýšlení, ale především projevovali sympatii k obrodnému procesu (jak se tehdy říkalo) a vděčnost těm, kdo jim po dlouhých letech umožnili volněji dýchat a trochu si zlepšit životní úroveň. Bylo tu ovšem několik zásadních potíží. Především reformisty jistě vedla také dobrá vůle,

ale nejen ta: Československo mělo vážné ekonomické problémy, lidé poznali, jaká propast je mezi životní úrovní doma a na Západě, změna byla nezbytná. V zemi se přitom po Dubčekově nástupu neprosazovala demokracie, jak by se snad mohlo zdát z různých sentimentálních vzpomínek na zlaté časy: KSČ měla od roku 1960 v ústavě garantováno, že je „vedoucí silou ve společnosti i ve státě“ a té výsady se rozhodně nehodlala vzdát. Podobně nemohla a nechtěla ustoupit od „marxismu-leninismu“ jako jediné státní ideologie, za nezrušitelné považovala i pevné spojení se Sovětským svazem atd. Zrušení cenzury a zavedení svobody slova a shromažďování ovšem vyvolalo proces, který se začal komunistům vymykat z rukou, a když například vznikla občanská sdružení KAN (Klub angažovaných nestraníků) a K231 (Klub 231, tedy společenství někdejších politických vězňů), bylo to i na reformisty příliš: v červenci 1968 uložilo představenstvo KSČ Františku Kriegelovi a Evženu Erbanovi, aby v rámci ÚV Národní fronty zřídili pracoviště, které by „vedlo kvalifikovaný boj proti různým organizacím, jako je KAN, K 231, pokus o založení sociální demokracie apod.“

I když to na jaře a v létě ještě nebylo navenek zjevné, mezi společností a vedením strany

se rozevírala stále hlubší propast; reformisté v KSČ hodlali provést částečné uvolnění a „demokratizaci“, společnost však po každém otevření do té doby zamčených dveří chtěla otevřít i další dveře, čili nevyhnutelně mířila ke svobodě a demokracii. Není zřejmé, kam až chtěli reformisté v obrodném procesu zajít (sami v té věci ostatně neměli jasno), každopádně Pražské jaro trvalo jen pár měsíců, zatím jim tleskaly davy a ta přízeň se jim líbila, projevy spontánních sympatií byly pro komunistické politiky nevídaný zážitek. Existovala proto možnost, že pokud se společnost ještě víc zaktivizuje, bude mocenský monopol KSČ nakonec ohrožen – a jedním z možných důsledků mohla být (teoreticky) také skutečná, ne jen papírová státní nezávislost.

Kremelští vůdci, kteří Československo jednoduše považovali za součást své říše (jako všechny země, odkud vyhnala Němce Rudá armáda) si to uvědomovali, a první tajemník KSSS Leonid Brežněv vyvíjel na Dubčeka a další čs. státní představitele soustavný tlak, aby reformy zastavili; kromě vnitropolitického vývoje vadilo Brežněvovi například rozvíjení čs. kontaktů se západním Německem. Vztahy mezi Prahou a Moskvou byly čím dál napjatější, a zdá se dnes téměř nepochopitelné, že

Dubček a další reformní politici neměli žádný plán pro případ sovětského zásahu – naopak soustavně utvrzovali veřejnost, že z Východu nic nehrozí a že Československo zůstává se SSSR v nerozborné jednotě. Těžko říct, jestli to byl projev bezbřehé naivity nebo slepé víry, nicméně po jednáních mezi čs. a sovětskými politiky v Čierne nad Tisou na konci července Dubček sděloval lidu, že se vrací „optimisticky naladěný“. Prezident Ludvík Svoboda, jehož role v roce 1968 se rovněž jeví jako dosti neblahá, zase prohlašoval: „Setkali jsme se s plným porozuměním a pochopením vedoucích představitelů Sovětského svazu, kteří nás ujistili o své podpoře při uskutečňování socialistického programu, vyjádřeného v akčním programu naší strany a prohlášení vlády.“ Tou dobou už Brežněv nějakou dobu připravoval vojenský zásah. Na začátku srpna se konala v napjaté atmosféře další schůzka, tentokrát v Bratislavě (byli na ní i představitelé zemí Varšavské smlouvy, vojenské aliance, vytvořené a kontrolované Moskvou), na níž Dubček Brežněva ujišťoval, že vedení KSČ bude důsledně čelit „pokusům antikomunistických a liberalistických sil získat organizační základnu pro veřejnou činnost“. Lidově řečeno, hrál to na obě strany: Brežněva se bál, ale do konfliktu s probuzenou čs. společností se mu nechtělo.

Ve stejné době poslali konzervativní funkcionáři KSČ, kteří podle všeho tajně jednali s členy moskevského politbyra, Brežněvovi tzv. zvací dopis (historici soudí, že si jej sám objednal k pozdějšímu využití, rozhodně nebyl důvodem invaze, jak se občas uvádí), v němž mimo jiné stálo: „Náš polednový demokratický proces, ve své podstatě zdravý, náprava chyb a nedostatků minulosti i celkové politické vedení společnosti je postupně odnímáno z rukou ústředního výboru strany. Tisk, rozhlas a televize, které se prakticky nacházejí v rukou pravicových sil, natolik ovlivnily veřejné mínění, že politického života země se dnes bez odporu společnosti začínají zúčastňovat elementy straně nepřátelské. (...) Vedení strany nadále není schopno bránit se útokům na socialismus, není schopno organizovat proti pravicovým silám ani ideologický, ani politický odpor. Sama podstata socialismu v naší zemi je ohrožena. Politické prostředky a prostředky státní moci v naší zemi v současné době jsou již do značné míry paralyzovány. Pravicové síly vytvořily příznivé podmínky pro kontrarevoluční převrat. V této těžké situaci se obracíme k vám, sovětským komunistům, vedoucím představitelům KSSS a SSSR, s prosbou o poskytnutí opravdové pomoci a podpory všemi prostředky, které máte k dispozici. Pouze s vaší pomocí je možno vyprostit ČSSR z hrozícího nebezpečí kontrarevoluce.“ Prohlášení signovali funkcionáři a pozdější přední normalizátoři Vasil Biľak,

200

201

Drahomír Kolder, Alois Indra, Oldřich Švestka a Antonín Kapek.

Suverenitu Československa vnímali představitelé Sovětského svazu jako něco, co je sice formálně platné, ale není třeba tomu věnovat nadměrnou pozornost. Pochopitelně je nezajímaly nějaké ideové otázky a čs. politické diskuse, nýbrž výhradně mocenská rovina. Země byla příliš důležitá jako jedna z průmyslově nejvyspělejších v sovětské říši (navzdory tomu, že ekonomicky upadala), a hlavně měla jako západní výspa značný geopolitický význam. Historik Prokop Tomek v knize *Nástroje normalizační moci (Člověk v tísní, Praha, 2012)* píše: „*Smyslem pobytu sovětských armád v Československu z hlediska vojenské strategie byla jejich účast v případném válečném konfliktu Varšavské smlouvy s armádami Severoatlantické aliance. (...) Úmysl umístit vojska do Československa mohl v Moskvě v roce 1968 dokonce uspíšit rozhodnutí, že bude Sovětský svaz intervenovat proti reformnímu komunismu. Sovětská vojska sice měla (už podle starších plánů) dorazit v případě války do Československa, ale teď byla o tisíc kilometrů blíž k Západu. Koncem roku 1983, v době ochlazení vztahů mezi Východem a Západem, dislokovalo navíc sovětské vedení na území ČSSR a NDR po jedné raketové brigádě s 24 mobilními odpalovacími zařízeními raketových střel středního doletu (...). Mohly doletět*

až 900 kilometrů a nesly jadernou hlavici.“ Podle některých historiků plánovali v Kremle vojenský zásah v Československu už na 29. července 1968, ale Brežněv jej oddaloval, chtěl se vyhnout nepříjemnému mezinárodně-politickému konfliktu, zkoušel jednat (tj. přimět Dubčeka k patřičným krokům). Nakonec se však rozhodl – a k tomu rozhodnutí zřejmě přispěla možnost zabít dvě mouchy jednou ranou: zpacifikovat problematického vazala a zároveň umístit v ČSSR armády, které už na místě zůstanou.

II.

V úterý 20. srpna 1968 tedy začala operace Dunaj, největší vojenská akce v poválečné Evropě. Na československých hranicích se shromáždily armády pěti členských států Varšavské smlouvy, Sovětského svazu, Maďarska, Polska, NDR a Bulharska, a kolem jedenácté hodiny večer vstoupily na území Československa, svého spojence. Podle údajů Ústavu pro studium totalitních režimů je počet vojáků převážně sovětských vojenských uskupení prvního sledu, kteří se bezprostředně účastnili invaze, odhadován na 70 000 mužů a 1800 tanků z území Polska, 35 000 vojáků a 1300 tanků z NDR, 40 000 vojáků a 1500

tanků z Maďarska; spolu s nimi přešlo hranice na 20 000 mužů týlních oddílů, speciálních technických útvarů a policie, celkem se jednalo o více než 160 000 mužů a 4600 tanků. Armády rychle postupovaly do československého vnitrozemí, část vojáků přepravovala letadla. Podle historiků Tomáše Cvrčka a Milana Bárty (spoluautorů knihy *Oběti okupace*, ÚSTR, Praha, 2008) měly největší města a nejdůležitější místa obsadit sovětské jednotky – role „spojenců“ byla v podstatě účelová, jejich přítomnost sloužila v první řadě jako alibi, měla ukazovat, že invaze je mezinárodní akt, nikoli sovětská zvůle – nesovětské jednotky se také poměrně brzy stáhly.

Československé občany okupace šokovala, otřásla jimi – jak to ostatně popisují skoro všichni autoři vzpomínek, shromážděných v této knize. Jen málokdo vojenský zásah předpokládal, a nebylo divu, když přední politici společnost v tomto směru soustavně chlácholili. Lidé se tedy snažili s okupanty diskutovat, vysvětlovat jim, že v zemi nehrozí „fašistický převrat“, kladli jim pasivní odpor, nanejvýš po nich házeli kamení, cihly, prkna nebo ovoce, stavěli improvizované barikády, psali protestní nápisy na zdi, vylepovali letáky, odstraňovali cedule, aby vojákům ztížili orientaci. Zbraně nikdo

neměl, ozbrojený odpor nepřipadal v úvahu, jednotlivci by v něm zkrátka zůstali sami.

Čs. armáda proti okupačním silám nepodnikla nic, a i na tom se ukázalo, jak je to vlastně se státní suverenitou. Sovětské a další jednotky vpadly do členské země Varšavské smlouvy, vojenské aliance, k níž jsme patřili od roku 1955 a která sloužila výhradně potřebám sovětského impéria. Ještě v létě 1968 se čs. vojáci účastnili společného cvičení Varšavské smlouvy, čs. armáda se dlouhé roky připravovala na střet se Západem, byla součástí sovětských vojenských strategií, a k tomu, k čemu slouží armáda v každé normální suverénní zemi, tedy k obraně obyvatel a státního území, sloužit jednoduše nemohla. Ministr obrany Martin Dzur také krátce po půlnoci z 20. na 21. srpna (po telefonátu se sovětským protějškem, maršálem A. A. Grečkem) přikázal, aby všechna čs. vojska zůstala v kasárnách, aby vojáci nepoužívali zbraně a naopak poskytovali sovětským důstojníkům pomoc. Podobné rozkazy dostalo i letectvo. V článku 1 Varšavské smlouvy (úředním názvem *Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci*) přitom stálo, že „smluvní strany se zavazují v soulase s Chartou Organizace spojených národů zdržovat se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo jejího použití a urovnávat

své mezinárodní spory mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožován mezinárodní mír a bezpečnost.“ Je to příznačné pro sovětský (a bohužel i ruský) přístup k dohodám a právním zárukám – a není udivující, že právě okupace Československa byla jedinou vojenskou akcí Varšavské smlouvy.

Podstatnou část vedení KSČ okupace zaskočila podobně jako zbytek společnosti. Například předseda vlády Oldřich Černík se o události dozvěděl 20. srpna kolem jedenácté večer, kdy mu volali ze sekretariátu ministra vnitra. Zprávě nevěřil, a žádal, aby byla znovu prověřena. Ve stejnou dobu se prý o okupaci dozvěděl také prezident Ludvík Svoboda od sovětského velvyslance Červoněnka. Se značným předstihem byli informováni kolaboranti, kteří s Moskvou delší dobu spolupracovali. Byla to další věc, kterou reformisté podcenili: měli sice sympatie a podporu veřejnosti, ale veřejnost o ničem nerozhodovala, ze všeho nejméně o poměrech sil v KSČ; skutečnost, že reformní směr byl populární, ještě vůbec neznamenal, že jsou straničtí konzervativci bezvýznamní a poraženi na hlavu. Rusové měli v československém komunistickém aparátu poměrně velké množství pomocníků, často lidí, jimž bylo jasné, že kdyby obrodný proces ještě chvíli pokračoval, mohli by přijít

o všechno. Například už v úterý 20. srpna dostali vybraní příslušníci Státní bezpečnosti od náměstka ministra vnitra Viliama Šalgoviče příkazy pro další dny, včetně pokynů, koho je třeba zatknout; ve stejný den, kolem šesté hodiny večer nařídil ředitel ČTK Miroslav Sulek zaměstnancům, že bez jeho vědomí nesmí agentura vyslat do ciziny žádnou zprávu o dění v Československu; podobně spolupracoval – vedle mnoha dalších – i ředitel Ústřední zprávy spojů Karel Hoffmann, který po jedenácté hodině večer požadoval, aby Československý rozhlas odvysílal předem připravené propagandistické prohlášení, které okupaci patřičně vysvětlovalo; když redaktor Rostislav Běhal odmítl text přečíst, rozhodl se Hoffmann, že nechá v případě nutnosti vypnout rozhlasové vysílače, což také později skutečně udělal. Proti kolaborantům ovšem stály tisíce lidí, jako třeba právě zmíněný R. Běhal, kteří si počínali slušně a statečně a kteří taky za své chování později zaplatili (Běhal byl na počátku normalizace vyhozen z práce a k mikrofonu se vrátil po dvaceti letech).

Kolem půl druhé ráno 21. srpna přijalo předsednictvo Ústředního výboru KSČ prohlášení Vše-
mu lidu Československé socialistické republiky, v němž se pravilo, že cizí vojska překročila

československé hranice „bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů. (...) Předsednictvo ÚV KSČ vyzývá všechny občany naší republiky, aby zachovali klid a nekladli postupujícím vojskům odpor. Proto ani naše armáda, Bezpečnost a Lidové milice nedostaly rozkaz k obraně země. Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva. Všichni vedoucí funkcionáři státu, KSČ i Národní fronty zůstávají ve svých funkcích, do nichž byli jako představitelé lidu a členů svých organizací zvoleni podle zákonů a jiných norem platných v Československé socialistické republice. Ústavními činiteli je okamžitě svoláváno zasedání Národního shromáždění, vlády republiky, předsednictvo ústředního výboru KSČ svolává plénum ÚV KSČ k projednání vzniklé situace.“ Prohlášení se nakonec podařilo odvysílat v rádiu (i když noční vysílání přerušil Hoffmannův zásah a slyšeli je jen majitelé rozhlasu po drátě) a rozšířit i jinými cestami, lidé se tedy dozvěděli, že vedení strany okupaci odmítlo. Poté se sešla vláda, která ji rovněž odsoudila, stejně jako národní shromáždění a další instituce.

Z vojenského hlediska probíhala invaze bez potíží – okupační jednotky obsadily zemi během čtyřiačtyřiceti hodin, nenarazily

na ozbrojený odpor, nedocházelo k velkým konfliktům. Vojáci ovšem zabili řadu lidí, dílem shodou okolností (to když například někoho srazili tankem nebo obrněným transportérem či při nehodách vojenské techniky), dílem v situacích, kdy spustili střelbu do davu nebo začali naslepo pálit kolem sebe (obojí se stalo například v Liberci). Nejvíce mrtvých bylo v Praze, kde lidé skutečně bránili budovu rozhlasu. Historici Milan Bárta a Lukáš Cvrček shrnují v úvodu ke knize *Oběti okupace* následující: „Jsou zaznamenány nejrůznější příčiny zahájení palby, od opětvování domnělé střelby přes nepřiměřené reakce na protesty československého obyvatelstva, špatně vedenou nebo vůbec neřízenou výstražnou střelbu a jiné druhy nedbalého zacházení se zbraní až po vraždy páchané jednotlivými vojáky na vlastní pěst při loupení nebo v opilosti. Do 17. prosince 1968 stříleli okupační vojáci podle statistik *Veřejné bezpečnosti* na československé občany celkem v 261 případech, přičemž usmrtili 53 osob a dalších 208 vážně zranili. Střelba směřovala nejen proti lidem, ale také proti budovám a jiným objektům. Snad žádné město, přes které táhla invazní vojska, nezůstalo ušetřeno škod (...). Jen v nejbližším okolí pražského rozhlasu bylo poškozeno 23 domů, z nichž čtyři byly naprosto zdemolovány nebo vypáleny. Cizí jednotky často zahajovaly palbu kvůli maličkostem a výjimkou nebyla ani bezhlavá střelba bez jakéhokoliv důvodu,

jejímž terčem se mohl stát kdokoliv nebo cokoliv. Škody tak utrpěly například mateřská škola v Prostějově nebo dětská nemocnice na Karlově náměstí v Praze, v nichž naštěstí nebyl nikdo zraněn. Kromě fasády a oken střely v nemocnici poničily také část vybavení operačního sálu.“ Podle posledních výsledků odborného výzkumu způsobily okupační síly do konce roku 1968 smrt 135 lidí, zhruba 500 lidí utrpělo těžká zranění a stovky dalších byly zraněny lehce. Ve srovnání s mnoha jinými válkami a okupacemi to nejsou děsivě vysoké počty, ale každá z těch smrtí byla naprosto zbytečná, bolestná, každá znamenala velké neštěstí. Jaké to bylo, když člověk utrpěl těžké zranění, líčí v této knize například Miroslav Bernard z Liberce.

Okupace navíc přivodila rozsáhlé ničení majetku a množství trestných činů od krádeží až po znásilnění a v neposlední řadě zatýkání a šikanu. Bárta a Cvrček rovněž píší, že „terčem svévole okupačních vojáků se kromě ozbrojených složek stávali také řadoví občané. Zejména ti, kteří dávali najevo odpor k invazi (házením předmětů po vozidlech, vylepováním plakátů, kolportací tiskovin nebo verbálními projevy), byli násilím odváděni do budov místních velitelství intervenčních sil, kde je vojáci vyslýchali a bili nebo donutili chodit po ulicích a rozdávat či vylepovat tiskoviny, obhajující okupaci

Československa. Tito lidé byli obvykle nejpozději do dvou dnů propuštěni nebo předáni orgánům Veřejné bezpečnosti. Někdy však okupanti zadržené vyvezli za město, kde jim vyhrožovali likvidací. Pak jim poručili utíkat pryč, přičemž stříleli prchajícím pod nohy nebo těsně nad hlavy.“

Politické plány Moskvy nicméně v Československu nevycházely. Hned během první noci a v ranních hodinách 21. srpna zatkli sice sovětští vojáci a příslušníci StB podstatnou část vůdčích reformistů včetně Alexandra Dubčeka a odvezli je na neznámé místo, nicméně společnost se k okupantům a kolaborantům stavěla s jednoznačným odporem, nepodařilo se zarazit vysílání rozhlasu ani televize a nahradit domácí média připravenou propagandou. Lidé byli disciplinováni, snažili se, aby v zemi všechno fungovalo, včetně obchodů, tramvají nebo pošty, projevovali jednoznačnou podporu reformě komunistického stranického vedení, dávali najevo, že svým představitelům věří. Už 22. srpna se sešly v pražských Vysočanech stovky delegátů mimořádného XIV. sjezdu KSČ, který zvolil nový ústřední výbor strany, ve funkci prvního tajemníka KSČ potvrdil internovaného Alexandra Dubčeka (na sjezdu ho zastupoval a diskusi řídil Věnek Šilhán), zbavil ústřední výbor kolaborantů

a požádal komunistické a dělnické strany z jiných zemí o pomoc. Sjezd přijal usnesení, v němž se mimo jiné pravilo: „*Stav, který v naší zemi nastal 21. srpna, nemůže být trvalý. Socialistické Československo nikdy nepřijme ani vojenskou okupační správu, ani domácí kolaborantskou moc, která by se o síly okupantů opírala. (...) Nebude-li do 24 hodin zahájeno jednání o odchodu cizích vojsk s našimi svobodnými ústavními a stranickými činiteli a neučiní-li o tom soudruh Dubček včas prohlášení k národu, vyzývá sjezd všechny pracující, aby pod vedením komunistů uskutečnili v pátek 23. srpna ve 12 hodin, v poledne, protestní hodinovou stávkou.*“

Moskva počítala s tím, že v Československu ustaví loutkovou kolaborantskou „dělnicko-rolnickou vládu“, která vojenskou přítomnost sovětských jednotek posvětila, což se v neposlední řadě díky vysočanskému sjezdu ukázalo jako zcela nereálné – i prezident Ludvík Svoboda, který jinak postupoval plně v sovětských intencích, odmítl takovou vládu jmenovat. K tomu bylo nutno připočítat i jednoznačný odpor, který „operace Dunaj“ vyvolala ve světě. V této situaci, kdy by bylo nejspíš nejlepší nechat sovětské politiky, ať se vaří v potížích, však Svoboda vyšel sovětskému politbyru vstříc a rozhodl se, že odletí jednat do Moskvy, kde byl pochopitelně vděčně přijat. Postupoval

v rozporu s „vysočanským“ vedením KSČ, které upřednostňovalo pečlivě připravené vyjednávání na domácí půdě, navíc přibral k zásadně důležitým rozhovorům kolaborantskou komunistickou skupinu. Rusové do Moskvy dopravili i internované reformní politiky, a začaly „diskuse“, jichž se nakonec z československé strany účastnilo devatenáct lidí: Ludvík Svoboda, Alexander Dubček, Josef Smrkovský, Oldřich Černík, Vasil Biľak, František Barbírek, Jan Piller, Emil Rigo, Josef Špaček, Oldřich Švestka, Milouš Jakeš, Jozef Lenárt, Bohumil Šimon, Gustáv Husák, Alois Indra, Zdeněk Mlynář, Martin Dzúr, Bohumil Kučera, Vladimír Koucký a František Kriegel.

V Československu vydržely rezistence a národní jednota téměř týden, až se nakonec politici vrátili z Ruska a přišla zpráva, která způsobila otřes. Dne 26. srpna podepsaly československá a sovětská strana tzv. moskevský protokol, který se rovnal bezpodmínečné kapitulaci. Jediným reformně-komunistickým představitelem, který odmítl připojit svůj podpis, byl člen Ústředního výboru KSČ František Kriegel. Československá veřejnost nesměla znát celý obsah protokolu, jen komuniké, v němž se ovšem pravilo: „*Bylo dosaženo dohody o opatřeních, jejichž cílem je co nejrychlejší normalizace situace v ČSSR.*“

Českoslovenští představitelé informovali o nejbližších zamýšlených opatřeních ke splnění těchto cílů. Ze strany představitelů ČSSR bylo prohlášeno, že veškerá práce stranických a státních orgánů na všech úsecích jejich činnosti bude zaměřena na zajištění účinných opatření v zájmu socialistického zřízení, vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany, v zájmu rozvoje a upevnění přátelských vztahů s národy Sovětského svazu a celého socialistického společenství. (...) Spojenecká vojska, která dočasně vstoupila na území Československa, se nebudou vměšovat do vnitřních věcí ČSSR. Bylo dosaženo dohody o podmínkách odchodu těchto vojsk z území ČSSR v závislosti od normalizační situace v ČSSR.“

Už z komuniké bylo jasné, že představitelé Československa v Moskvě ustoupili. Obsah tajných dohod, které v Kremlu podepsali, byl ovšem mnohem horší: „Předsednictvo ÚV KSČ prohlásilo, že tzv. XIV. sjezd KSČ zahájený 22. srpna t. r. bez souhlasu ÚV KSČ, za porušení stanov KSČ a bez účasti členů předsednictva a tajemníků a mnohých dalších stranických organizací, je neplatný. (...) Představitelé KSČ vyjádřili nutnost rychlého provedení řady opatření směřujících k upevnění vlády pracujících a pozic socialismu. V souvislosti s tím byl zvláště zdůrazněn význam takových přednostních opatření, jako je ovládnutí sdělovacích prostředků s tím, aby plně sloužily věci socialismu.

Přerušit v tisku, rozhlase a televizi antisocialistická vystoupení, přerušit činnost různých skupin a organizací stojících na antisocialistických pozicích. Nepřipustit činnost antimarxistické sociálně demokratické strany. V zájmu plnění těchto úkolů v nejbližších dnech budou učiněna příslušná efektivní opatření. Stranické a státní orgány upraví situaci v tisku, rozhlase a televizi pomocí nových zákonů a opatření. (...) Budou provedena nutná kádrová opatření ve vedení tisku, v rozhlase a televizi. (...) Obě delegace projednaly otázky spojené s přítomností vojsk pěti socialistických zemí na území ČSSR a dohodly se na tom, že tato vojska se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR. Jakmile pomine hrozba socialismu v ČSSR a bezpečnosti zemí socialistického společenství, bude proveden po etapách odchod spojeneckých vojsk z teritoria ČSSR. (...) O podmínkách pobytu a úplném odsunu spojeneckých vojsk bude uzavřena smlouva mezi vládou ČSSR a vládami, jejichž spojenecká vojska jsou na území ČSSR. (...) Představitelé KSČ informovali, že vládou republiky byl dán pokyn československému představiteli v New Yorku ohradit se kategoricky proti projednávání otázky o situaci v ČSSR v Radě bezpečnosti nebo v jiném orgánu OSN a kategoricky žádat vypuštění tohoto bodu z programu jednání.“

III.

Představitelé okupovaného Československa v Moskvě naprosto selhali – a důvěra, kterou do nich vkládala společnost, přišla vniveč. Přítomnost sovětských vojsk byla při moskevských jednáních legalizována, a i když ještě rok žili Češi ve zbytcích svobody, normalizace se už rozběhla. Národní jednota se rozpadla, desítky tisíc lidí odešly do exilu. Reformisté, zpočátku schizofrenně předstírající, že pokračují v „polednové politice“, vyklíželi jednu pozici za druhou a velmi brzy, už 16. října 1968, byla schválena smlouva o „dočasném pobytu sovětských vojsk“. Pro hlasovalo 228 poslanců Národního shromáždění, 10 se zdrželo a pouze 4 (Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Božena Fuková, František Kriegel a František Vodsloň) se postavili proti. Postupně docházelo k výměně „zkompromitovaných“ komunistických politiků za novou kolaborantskou garnituru. Dne 16. ledna se na protest proti situaci v zemi upálil Jan Palach, 25. února zemřel podobně – tedy za ostatní – Jan Zajíc. Ani ne po dvou měsících, 17. dubna 1969 byl do funkce generálního tajemníka KSČ zvolen Gustáv Husák, klíčová postava normalizačního režimu. Po demonstracích 18.–21. srpna 1969 schválilo

předsednictvo Federálního shromáždění tzv. pendrekový zákon, který umožňoval tvrdě postihovat kohokoli, kdo „narušoval socialistický společenský řád“. Zákon podepsali významní reformisté včetně Dubčeka a Černíka.

V prosinci 1970 přijalo nové vedení KSČ dokument Poučení z krizového vývoje – příručku, která předepisovala, jak na osmašedesátý rok a ruskou agresi správně pohlížet. Psalo se v ní (jako ostatně i ve všech učebnicích, novinách, časopisech atd.) například toto: „Vstup spojeneckých vojsk pěti socialistických zemí do Československa byl aktem internacionální solidarity, který odpovídal společným zájmům jak československých pracujících, tak mezinárodní dělnické třídy, socialistického společenství a třídním zájmům světového komunistického hnutí. Touto akcí byly zachráněny životy tisíců lidí, zabezpečeny vnitřní a vnější podmínky pro jejich mírovou a pokojnou práci, upevněny západní hranice socialistického tábora a zmařeny naděje imperialistických kruhů na revizi výsledků druhé světové války.“ Od ledna 1970 probíhaly prověrky, při nichž byl rozhodující vztah k okupaci, již se už říkalo internacionální pomoc. Na zrazené důvěře a ruských tancích vyrostl hnusný režim, který pak v Československu trval až do roku 1989.

212

213

IV.

Když se dnes o okupaci mluví, třeba v médiích při příležitosti výročí, bývá často popisován jen její první týden. Přitom sovětská vojska, která nám od 21. srpna 1968 „pomáhala“, opustila Československo až v roce 1991 (přesněji: v červnu toho roku odešel poslední ruský voják). Někdy to skoro vypadá, jako bychom kolektivně přijali normalizační propagandistický výklad, tedy jako by z faktu, že komunističtí představitelé sovětskou agresi zpětně odsouhlasili, také vyplývalo, že přítomnost sovětských jednotek na našem území byla od té doby „normální“. Nebyla. Byla to okupační armáda, o kterou se opírala kolaborantská vládnoucí klika, a usídlila se v přepadené zemi proti vůli naprosté většiny obyvatelstva. Role hlavních politiků Pražského jara (samozřejmě včetně Dubčeka) byla ostudná: nejen že se v Moskvě ohnuli, aby si zachránili kůži, ale poté se sami podíleli na posvěcování okupace a likvidaci veškeré reformní politiky. Kdyby se zachovali jinak, okupace by tím jistě neskončila, ale mohla mít zřetelnější podobu – a režim, v němž jsme pak museli dvacet let žít, nemusel patřit k nejrigidnějším ve východní a střední Evropě. V listopadu 1989 jsme se nezbavili jen

vlády KSČ – to datum je významné i proto, že teprve tehdy jsme přestali být součástí sovětského impéria, teprve od té chvíle jsme byli suverénní stát, suverénní společnost, která si o svých věcech mohla rozhodovat sama, bez cizího diktátu. Historicky jsme vždycky patřili k Západu – a „slovanské bratrství“ s Ruskem nám od osvobození v roce 1945 nepřinášelo nic než škodu, bolest a úpadek. Kulka v knížce, o které jsem psal na začátku textu, mi právě tohle připomíná. 🐼

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

První den okupace, den tsunami

Jaroslav Hutka, hudebník, Praha

V polovině srpna 1968 odjeli rodiče Zorky Růžové, s kterou jsem tehdy chodil, na dovolenou a nechali nám prázdný byt. Dům měl vchod z Vinohradské ulice, okna do Rubešovy, z kterých jsme viděli na dvůr Československého rozhlasu, a oknem na druhé straně bytu byla vidět nově pozlacená věžička Národního muzea. Ten dům už nestojí. Poslední týden před okupací se každý večer konala před Rozhlasem hlučná demonstrace. Lidé cosi provolávali, většinou se to protáhlo do rána. Už jsme měli se Zorkou zvyk, že jsme namazali hromadu chlebů s paštikou, vzali jsme tak dvě flašky vína a šli mezi demonstranty. Část jich seděla na zemi a měli příjemný čas, užívali si svobody a teplé noci. Mluvílo se veřejně o všem možném, to byla po desetiletích novinka, policajti odklonili tramvaje, se svítáním se všichni rozešli domů a tramvaje se vrátily do svých kolejí. Začal život, jaký si člověk dosud představoval snad jen z knížek. Normální a svobodný. Bylo to čerstvé a radostné.

Dvacátého srpna byl obzvláště příjemný teplý den a my se Zorkou jsme se večer rozhodli, že nikam nepůjdeme, zapálíme si svíčky, otevřeme víno, vlezeme brzy do postele a uděláme si večer a noc sami pro sebe. K večeru přišel na návštěvu kolega-muzikant Hvězdoň

Cigner a nedařilo se ho vyhodit. Tušil naše plány a ve své psychické rozvrácenosti se s nimi nemohl srovnat, a tak seděl, chtěl si povídat, zdržoval. Když konečně vypadl, rozsvítili jsme svíčky, dali na stůl pěkné slavnostní skleničky a vlezli si do postele. Ale ještě než mohlo k čemukoli dojít, stál Hvězdoň znovu nad námi. Dveře do toho bytu ve čtvrtém patře na konci pavlače se nikdy nezamykaly. „Přepadli nás Rusové!“ řekl zděšeně a zadýchaně, jak bral schody po dvou. „Co?“ odpověděl jsem udiveně a posadil se. Zorka vyklouzla z postele a něco přes sebe hodila. „Rusové nás přepadli! Okupace! V Ruzyni jsou už první jednotky,“ říkal Hvězdoň divným, nejistým rozvrzaným hlasem. Okna byla otevřena do vlahé noci a v tu chvíli jsem si uvědomil, že to, co je od Rozhlasu slyšet, není běžný ruch demonstrace jako každý den. Byl to divný hluk, něco neznámého.

„Vezmeme taxíka a jedeme na Ruzyň,“ řekl jsem. Oblékli jsme se a vyrazili. Na ulici nikdo nic nevěděl. Zastavili jsme na Václaváku taxi. „Slyšel jste to také?“ – „Neuvěřitelné. Jedeme tam, taky mě to zajímá,“ reagoval vzrušeně taxikář. Tehdy jezdila auta i po Příkopech. Dojeli jsme k Obecnímu domu, a tam, uprostřed silnice, stál malý, šedivý, směšný a trapný obrněnec a u něj dva Rusové v červených

ARCHIV JAROSLAVA HUTKY |
FOTO SIMÁČEK

baretech, rozkročení a se samopaly v rukách. „Kurva, je to pravda! Jsou tady, ty svině! Kurva, kurva!“ řval taxikář bezmocně plačtivě a bušil do volantu. Vystoupili jsme, zaplatit nechtěl. Lidé přicházeli a odcházeli, zděšení kroutili hlavami. Muselo to být ještě před půlnocí 20. srpna.

Nastala zmatená noc. Šli jsme zpátky k Muzeu a k Rozhlasu. A potom domů, jestli se něco nedozvíme z bedničky-rádia. Tam ale hrála vážná hudba. Někdy mezi čtvrtou a pátou ráno se u sochy svatého Václava zformovala demonstrace. Všem ale chybělo vedení: vláda mlčela, policie mlčela, armáda mlčela, v rádiu hrála vážná hudba a oznámení byla neurčitá, nikdo nic nevěděl. Tlupa několika set lidí se nemohla dohodnout, co dělat. Někdo přišel s nápadem jít k Ústřednímu výboru KSČ. Tam byla moc, tam byla odpovědnost, tam tedy táhnul raní průvod, který nikdo nezdržoval ani neřídil. Jenže pohled na dům, v němž je dnes ministerstvo dopravy, byl v šedivém letním ránu krušný. Okolo stála řada ruských vojáků s červenými barety a samopaly a mezi nimi túrovaly motory lehké pancéřové vozy. Lidí začali na ty výsadkové jednotky pokřikovat, blížili se k nim ve skupinkách – a asi že se to vojákům zdálo přes míru, ozvala se střelba.

Jaroslav Hutka se narodil v dubnu 1947 v Olomouci. Chodil na Střední umělecko-průmyslovou školu v Praze (1962–1966), studia však nedokončil. Od druhé poloviny šedesátých let vystupoval buď sólově, nebo s dalšími písničkáři (s Vladimírem Veitem, Petrem Kalandrou, Hvězdou Cignerem, Vlastimilem Třešňákem), v letech 1968–1969 byl jedním z nejoblíbenějších českých folkových zpěváků. Hutka patří k umělcům, kteří svou tvorbu mohli veřejně prezentovat (bez cenzury a mnohdy i bez honoráře) jen díky uvolnění režimu na konci šedesátých let. Okupace pro něj znamenala zlom: bez omezení hrál ještě zhruba rok, než ho nový režim začal upozadovat. Směl vydat dvě leporela pro děti a dvě LP desky moravských lidových písní ze sbírek Františka Bartoše a Františka Sušila – *Stůj břízo zelená* (1974) a *Vandrovali hudci* (1976). Potom už patřil k disentu, podepsal Chartu 77, svou první prózu *Dvorky* vydal v samizdatu. V říjnu 1978 se po neustávající šikaně ze strany Státní bezpečnosti vystěhoval do Nizozemí. Na Západě hrál pro krajany, přispíval do exilových periodik – a doma zatím kolovaly kazety s nahrávkami jeho písní. V listopadu 1989 se jako první vyhnaný umělec vrátil z emigrace. Žije v Praze, koncertuje a publikuje, moderoval také publicistické cykly České televize *Příběhy železné opony* a *V zajetí železné opony*; třikrát kandidoval ve volbách – za Balbínovu poetickou stranu a za stranu Zelených.

Byla tak neuvěřitelně a nečekaně hlasitá, že člověka úplně podlomila. Jeden obrněnec se rozjel a ozval se strašný křik, jako by někoho přejel, ale neviděl jsem nic. Mazali jsme za roh baráku, kde se dav zastavil. Šel s námi mladý Američan, který vytrhl film z foťáku a dupal po něm. Snad chtěl tu absurditu magicky zašlapat do země. Pak se ještě různě ozývaly výstřely a my spěchali zpět na Václavák. Ke svatému Václavovi. Kam jinam. Ale co teď? Netušili jsme, že část vlády hlupáků včetně Dubčeka se nechala večer zatknout při schůzi předsednictva ÚV KSČ, které řešilo, co dělat, když už vojáci překročili hranice. Zatčené odvezli do Moskvy.

Rozhlas a Václavák byly nad ránem ještě bez Rusů. Lidé se pozvolna scházeli a čekalo se, kdy se vojáci objeví. V rozhlase už začali jasněji sdělovat, že jsme okupováni. Od prezidenta Svobody se toho moc nečekalo, ale přece jen to byl voják a velitel armády, a chvílemi probleskovaly pověsti, že se bude bojovat, že někde už se bojuje a že se začnou rozdávat zbraně. Poprvé v životě jsem byl pro boj. Divná, pradávna emoce – nemyslet na smrt, ale na jasnější věci. Jaké byly ty jasnější věci, které přicházely z temna podvědomí, už dnes prožít neumím. Ale takhle asi začíná válka a takhle lidé do ní jdou.

Dole na Vinohradské ulici vznikla barikáda. Přijelo jeřábové auto s vlečkou a nějak se ho podařilo převrátit napříč ulicí. Vypadalo to docela neprostopupně. S kamarádem Petrem Kalandrou jsme vylezli na převrácené auto, a on nadšeně pokřikoval. Bylo tam toho převráceného ještě víc, už si nepamatuju, možná i tramvaj, cestu od Václaváku k Rozhlasu lidé zkrátka zabarikádovovali. U vchodu do rádia stálo snad patnáct policajtů a kontrolovali každého, kdo chtěl dovnitř. Rozhlas vysílal.

Nekonečně dlouho se nic nedělo, slunce svítilo, byl jasný den. Den tsunami. Připomněla mi to fotka posledního tsunami z Japonska: modré nebe a sluníčko svítí jasně, je vidět domky a zaparkovaná auta, část klidného městečka, na mořském břehu háj vysokých borovic. Divné na fotografii toho slunečného dne je pouze to, že mořská vlna se právě zvedá vysoko do korun těch borovic... Tanky přijely. Barikádu prorazily jako plechovku od piva. Zaplnily Vinohradskou až po roh Italské ulice. Snové, hlučné obludy pod modrým, slunečným nebem. Jeden tank zastavil před vchodem do Rozhlasu. Policajti stáli nehnutě, těsně k sobě přimknuti. Nějací Rusové s nimi vyjednávali, policajti necouvli. Rusové odešli, tank otočil věž a zamířil dělem na policajty. Trvalo to nekonečně

dlouho. Nehnuli se. Pak se dělo zase otočilo nazpátek. Byla to úleva. Hlavním vchodem se Rusové dovnitř nedostali, policajti je nepustili. Nenáviděné policejní uniformy najednou působily blízce.

Skutečné dobytí Rozhlasu jsem viděl až z okna, z našeho čtvrtého patra. Mezi Rubešovou ulicí a dvorem Rozhlasu, kde dnes stojí jakýsi výměník na plyn, měl dvůr státní podnik Ovoce zelenina. Byl zarovnán vysokými sloupky dřevěných bedniček. Rusové začali lézt přes zeď po věžích z bedniček a skákat na dvůr Rozhlasu. Dva táhli cosi, co vypadalo jako malé dělo bez kol. Měl jsem je pod sebou jako na dlani. Všichni se pohybovali přískoky, což působilo směšné, obzvláště na těch bedničkách. To malé dělo prý byl přístroj na prorážení zdí. V boční zdi budovy Rozhlasu bylo pár nepořádně rozházených oken, a dole, nad několika schody, malé železné modře natřené dveře. Rusové se k nim blížili v jakési přískokové rojnicí. Když byli pod nimi, někdo dveře otevřel a vešli dovnitř. Prý ten člověk dostal později patnáct stovek odměny. Dívali jsme se na to se Zorkou, Hvězdou a Petrem Kalandrou. Vybavuju si jen, že jsme měli na okně položený tranzistorák, který pořád vysílal, a teď jsme už jen čekali, kdy zmlkne. Za chvíli se otevřelo jedno

z oken v obrovské boční zdi, objevil se ruský voják a pohodlně se v něm usadil. Ale rádio vysílalo dál.

Pak si pamatuju obrázek, kdy jsem stál na rampě Národního muzea a díval se dolů, asi tak do míst, kde se o pár měsíců později upálil Jan Palach. Stál tam obrovský tank, vytáčel motor, na něj byl namačkan ze všech stran obrovský dav lidí, kteří něco křičeli. Kdyby se tank rozjel, desítky by jich rozmačkal. Občas se malinko pohnul, a to se pak ozval příšerný jekot a řev. Časově to poskládané nemám, Muzeum ale ještě nebylo rozstřílené. Po probdělé noci nastalo absurdní bezčasí slunečného dne.

Dnes to vidím jakoby v naprostém tichu šoku, který mě ještě po všech těch desetiletích ovládá. Strašný hluk člověk sice slyšel, ale jen málo si ho uvědomoval. Kousek nad Rozhlasem se někomu podařilo zapálit tank. Bylo slyšet výbuchy, dva domy začaly hořet, houkaly záchranky, střelba zněla ze všech stran. Mluvílo se o desítkách mrtvých, po ulici běhali jednotlivci se zakrvácenými československými vlajkami. Pařížský humoristický časopis Harakiri pak uveřejnil vtíp, jak Češi stojí ve frontě, jeden po druhém namáčejí vlajku do krve ležícího raněného člověka, a pak s tím vlajícím krvavým

praporem běží kamsi do davu. Časopis Harakiri se později přejmenoval na Charlie Hebdo.

Velkým zážitkem prvního dne bylo také sundávání cedulí. V rádiu řekli, že lidé mají odmontovávat směrovky a cedule s názvy ulic, že Rusové pak zabloudí. Vzal jsem tedy šroubovák a běžel dolů. Než jsem však seběhl ta čtyři patra, na vratech ani na domě už nevisela jediná cedule, a totéž se zřejmě ve stejnou chvíli stalo po celé republice. Lidé byli žhaví dělat proti okupaci cokoli. Reagovali okamžitě. Byli připraveni, ale jejich vedení zklamalo. Lidé si počínali úžasně, inteligentně a disciplinovaně, tak, že z celé okupace začínala být docela legrace a pro Rusy pohroma. Nedařilo se jim najít rozhlasové a televizní vysílačky, redakce novin ani tiskárny. Všechno přitom fungovalo, obchody prodávaly, policajti rozváželi tiskoviny. Rusům se také nepodařilo dosadit dělnicko-rolnickou vládu, o které by pak mohli tvrdit, že je požádala o bratrskou pomoc, a když museli zajaté reformní komunisty vrátit z Moskvy, ponížilo je to. Ti ovšem, vedeni Dubčekem, podepsali tajné dohody, a byli tak akorát rádi, že si zachránili život. Jedině František Kriegel nepodepsal.

Ošklivá byla první noc okupace, z 21. na 22. srpen. Když se začalo stmívat, museli lidé vyklízet ulice. V noci patří město démonům, ve tmě jsou mocní a bez kontroly. Praha patřila v noci Rusům. V Rubešově ulici zaparkovalo v řadě několik tanků. Budova Rozhlasu byla obsazena, z Vinohrad byla slyšet střelba, ale hlavně se střílelo na Václaváku. Nad zlatou věžičkou Muzea létaly celou noc světlice, nebo spíš jakési svítící střely. Postavili jsme k oknu ledničku, s pocitem, že by nás mohlo její plechové „pancéřování“ ochránit. Nevěděli jsme ještě, že největší nebezpečí nakonec nebude v těch kulkách.

P. S. Už jsem o okupaci několikrát vyprávěl, a to se pak člověku může stát, že postupně zapomíná a plete fakta, vrací se už jen k tomu, jak je postupně interpretoval, takže nakonec vzniká nová „literární pravda“. Pro jistotu jsem tedy poslal svou vzpomínku Zorce Růžové, jestli to celé nebylo trochu jinak, neboť mám zkušenost se svou pamětí: najdu starý deník a záznamy v něm se s mými vzpomínkami často nekryjí. Odpověděla mi následujícím textem... 🐼

*„Tanky přijely. Barikádu prorazily jako plechovku od piva.
Snové, hlučné obludy pod modrým, slunečným nebem.“*

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY | FOTO SEDLÁČEK | Praha, Vinohrady

Hluk

Zora Růžová, výtvarnice a básnířka, Praha

Musím s tebou souhlasit, že v tvé paměti zůstalo pár událostí té noci krapet jinak než v mojí. Tedy hlavně první hodiny po půlnoci: já si například velice zřetelně pamatuji, jak mne iritovalo neustálé temné hučení přicházející otevřeným oknem do ticha noci. Dávno už víme, že to byl rusácký vojenský letecký most na ruzyňské letišti... (Mimoходом: hluk vojenských letadel, přelétávajících nízko nad střechami domů, se mi vryl do paměti tak hluboko, že mi i v Paříži při vojenských přehlídkách 14. července naskakovala husí kůže, když letadla přelétávala nad naším domem.)

Hvězdoň k nám vlítnul až později, někdy před třetí hodinou, protože než jsme vypadli z domu, chytili taxíka a dojeli k Prašné bráně, začalo svítat. Ten malý tančík byl zaparkovaný v průjezdu pod Prašnou branou, Rusáci byli zalezlí, jen z věže nad krátkou hlavní vyčuhovala palice v baretu. Možná ten obrněnec právě dojel, těžko říct, já si pamatuju jen tu v šeru schovanou mlčící železnou obludku. Když jsme vystoupili z taxíku, šli jsme pěšky Revoluční ulicí k tehdejšímu ÚV KSČ, cestou se přidávali další zmatení vyjevení lidé, ale ještě jich davy nebyly, to až když jsme dorazili na náměstíčko s paragány obšancovaným vchodem do budovy. Ve druhé řadě vedle obrněných transportérů

stál malý nákladák, na něm pár kluků s vlajkou, a to všechno už neprodyšně obklopené lidmi. Všichni řvali, nadávali, pak nějakému Rusákovi ruplo v kouli a začal střílet; myslím, že zranil jednoho kluka na korbě nákladáku, ale jistá si tím už nejsem, dostala jsem v tu chvíli hysterák. Ten „amík“, co fotil, stál opravdu hned vedle nás a v té chvíli vytrhl film z foťáku. Ještě si zřetelně pamatuju, že jsem se rozbulela a začala jsem tě prosit a táhnout za paži, ať jdeme pryč. Z toho záchvatu a rozčilení se mi spustila krev z nosu, ale nevnímala jsem ji. Došlo mi to až cestou zpátky domů, když na mě, ubřečenou holku, čuměli lidé, kteří nás míjeli, protože jsem měla světle modrou džínovou bundičku od krve, od své vlastní malinovky z nosu pocákanou.

Domů jsme dorazili asi po šesté hodině a na pavlači potkali Helenu, která si to vesele vykračovala na svoji první chmelovou brigádu. Večer se vrátila z prázdnin s rodiči na Šumavě, šla brzy spát, a nevěděla, co se děje. Málem jsme se na té pavlači popraly, protože jsem jí z pozice starší sestry nastrkala zpátky domů a byt jsem zamkla. Teprve když si poslechla rádio, uvěřila, že jsem se nezbláznila. Celý ten první den pak byl plný zmatku, já jsem zůstala doma, abych Helenu ohlížela, a také jsem

ARCHIV JAROSLAVA HUTKY

dozajista měla docela obyčejný lidský strach z toho, co se v ulicích stane. Tys občas někam ven odcházel a vracel se zase zpátky, telefonovali jsme na všechny strany kamarádům a poslouchali zprávy z rádia. Pamatuji si ale dobře z toho dne tyhle střípky událostí:

Jak jsme se dívali z okna dolů na roh ulice nad tunelem od Hlavního nádraží, kde mladí kluci zapalovali nádrže vzadu na tanku, jak jim házeli cosi do pásů a pak se ten tank motal na místě dokolečka... Jak jsme se dívali na to „obsazování“ Rozhlasu via Sběrné suroviny (to byl první dvorek z Rubešovy), přes sklad Ovoce a zeleniny až po „rozhlasový“ dvorek. Bylo to docela humorné, jak se ti blbouni pachtili s kulometem či co to bylo přes hadry kosti kůže a pak i dřevěné bedničky od zeleniny, které se jim hroutily pod bagančaty, asi jsme se jim i posmívali. Ale jen do chvíle, než některý z těch Rusáků vystřelil dávku ze samopalu, pod oknem se rozprskla omítka a tys naštěstí z okna zalítnul na podlahu. A pamatuju si i toho zrádcovského hajzla, co jim pak otevřel modrá vrata.

A potom podvečer, kdy přišla hláška, aby lidé odvezli zaparkovaná auta, protože do Rubešovy ulice míří v dvoustupu kolona tanků.

Zora Růžová se narodila v zří 1949 v Praze, kde také v letech 1965–1969 vystudovala Střední umělecko průmyslovou školu, obor hračka. V šedesátých letech publikovala své první básně a navrhovala plakáty, napsala také texty k písním, které hráli Jaroslav Hutka (Cizinci, Tango o Praze), Vladimír Veit, Petr Lutka a později skupina Marsyas. V letech 1969–1974 byla Zora Růžová manželkou Jaroslava Hutky, navrhla mimo jiné grafickou úpravu jeho LP desek, vydaných ještě v Československu, a rovněž je ilustrovala. Roku 1976 se kvůli normalizačnímu režimu a sílící nesvobodě vystěhovala se synem Vavřincem do Francie, kde spolupracovala jako návrhářka s různými hračkářskými firmami. Dnes žije střídavě ve Francii a v Praze. Její básnickou tvorbu z let 1965–2000 vydalo nakladatelství Torst (Praha, 2004) pod názvem *Schody od muzea*.

Rodiče se chvatně vrátili z dovolené a otec si náramně liboval, kolik má místa k parkování. Nakonec jsme ho přesvědčili, aby auto zavezl na dvůr domu – a sotva jsme se vrátili nahoru do bytu, už byla ulice neprodyšně zatarasena tanky odshora až dolů. Moje praktická matka, pamětnice německé okupace, začala balit tašky s první pomocí, jídlem a kávou v termosce, až se budeme muset jít schovat do sklepa... A pak večer a noc, kdy začali Rusáci z Václaváku střílet na Rusáky u Rozhlasu. Což jsme sice v tu chvíli nevěděli, že se bratři navzájem vyhecovali, ale před tou šílenou smrští svítících střel jsme se skryli za ledničku v naivní představě, že nás ten plech ochrání. Okna v prosklené pavlači se vysypala, takže jsme ráno posbírali náboje a zametli střepy z okenních tabulí. Zbytek traumatu těch dvou nocí a jednoho dne mám v blahé mlze zapomnění. Neboť paměť toho následujícího euforického týdne, kdy se zdálo, že všichni táhnou za jeden provaz, zastřel odporný podraz navrátilivší se vlády a tzv. zvací dopis hrstky komoušských vlastizrádců.

Takže asi tak. Co jsi ty první den v ulicích zažil, to já ze svých vzpomínek neupřesním, nejspíš jsi mi to tehdy říkal mezi těmi odchody a návraty do bytu rodičů, ale buď jsem to zapomněla,

anebo se mi to časem slilo dohromady se všemi dokumentárními filmy, které po roce 1989 začaly vycházet na světlo boží. 🐼

Dodatek Jaroslava Hutky: Takže několik věcí se nám se Zorkou kryje, několik ne. O tom odchodu davu z Václaváku k ÚV KSČ jsem přesvědčen, a ne, že jsme tam šli sami od sebe z Příkopů, ale jistota paměti nikdy není jistota... Kalandra ani Hvězdoň už nežijí, abychom to dali nějak dohromady. Ten motající se tank na Vinohradské ulici si také vybavuju, nějaký kluk s brejličkami mu do pásů strčil hák z převráceného jeřábového auta, a vím, že Rus vyskočil, vyndal ten hák, hodil ho na zem, zase zalezl – a ten hoch to tam strčil ještě jednou. Pak se všichni rozprchli, asi ten Rusák vystřelil do vzduchu. Na střelbu k nám do okna si pamatuju také, ale nepsal jsem o ní, protože se mi to zdálo už tak romantické, že jsem měl obavy, že jsem si to vymyslel. 🐼

*„Dívali jsme se z okna dolů na roh ulice...,
kde mladí kluci zapalovali nádrže vzadu na tanku...“*

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA ŠYKOROVÁ | Praha, Vínohrady

FOTO BOHUMIL DOBROVOLSKÝ | Praha, Vínohrady

ČTK | Praha, centrum

FOTO JIŘÍ VŠETEČKA | Praha, Váňohrady

Vylezu ven, a před hospodou tank

Pavel Landovský, herec a dramatik, Praha

Seděl jsem v baru Bystrica, byli tam taky Karel Gott a muzikanti Laco Trop a Laco Déczi. Hádali jsme se, kdo má nepořádnější manželku – a do toho v rozhlase běžela nějaká hra. Říkal jsem: „Zacpěte tomu hubu, teď pijeme...!“ Pak snad Karel Gott povídá: „To je nějaká hra o přepadení...“ A najednou někdo jiný říká: „To není hra... to si snad někdo dělá srandu...“ Zkrátka poslouchali jsme vysílání, jak k nám lezou Rusové. Tak jsem vyběhl ven – a tam, na Národní třídě, stál zbloudilý tank, a do něj dvě kurvy mlátily deštníkama a křičely: „Jděte domů!“ V tu ránu jsem vystřízlivěl, sedl do auta – měl jsem tenkrát Tatru dvánáctku, historické vozidlo, z roku 1926 –, objel jsem ten tank a mířil na Václavák, kde už jsem viděl nějaké „hnutí“ lidí.

Pak jsem dorazil k režisérovi Pavlu Juráčkovi. Bydlel kousek, v Krakovské, vedle stanice SNB, a já řval: „Pavle, vylez!!!“ A on na to: „Jdi do prdele, já chci spát!!! Já zas: „Ne, jsou tady Rusové!!!“ A on: „Nekecej!!!“ Z té stanice vyběhl policajt a křičel: „Ano, pane Juráček, jsou tady Rusové, byli jsme přepadeni!“ – Tak jsme to moje historické auto nechali zaparkované, pokračovali jsme Juráčkovým malým fiatem, jeli jsme nejdřív k Ústřednímu výboru strany. Viděl jsem Smrkovského, jak něco

řve z balkónu, a taky Vlastu Chramostovou a Stanislava Milotu, jak sebou plácli k zemi, protože se odněkud ozvala střelba. Na rohu stál vojáček jak z roku 1917, s takovou starou puškou, klepal se hrůzou... Potom ale přišli další, profíci, asi námořní pěchota, a ti začali víc střílet a zatýkat... Viděl jsem prvního mrtvého, střelili do nějakého kluka, všichni ho vzali na ramena, nesli ho, a pak ho na autě přikryli vlajkou, byla celá zkrvavená... Táhl jsem na Václavák. Rusové tam začali střílet na Národní muzeum, přes nás, přes hlavy. Bylo to jasně vidět, nějaké asi fosforové střely. Viděl jsem i ty mrtvé, u Rozhlasu. Pak jsem letěl do Činoherního klubu, oslovili mě dva kluci, říkali: „Pane Landovský, vy jste jediný, koho známe... My tady totiž máme takovou věc...“ Prostě, byli to technici a nabídli mi, že dokážou zařídit telefonické připojení z Činoherního klubu, tak, aby z něj mohly jít nerušeně přímé vstupy do vysílání nějaké stanice v Mnichově. Někdo potom řekl, že v Praze, v hotelu Alcron, je slavný německý spisovatel a pozdější nositel Nobelovy ceny Heinrich Böll. Tak já, že pro něj dojdu. Vešel jsem do recepce a volám na recepčního: „Tady má být někde německý spisovatel Heinrich Böll!“ A on vlezl do haly a zařval: „Pan Béla Heydrich!“ Poslal jsem ho do prdele, a sám jsem zakřičel: „Herr

Heinrich Böll!“ A tento Heinrich Böll vylezl. Příjemný, sympatický člověk. Řekl jsem mu: „Pojďte se mnou, máme možnost vysílat.“ Kupudivu mi uvěřil, šel, odvedl jsem ho do Činoheráku, tam vytáhli telefon, vyťukali číslo, spojili okruhy, a on podal report do Mnichova. Pak to takhle fungovalo asi dva týdny...” 🐼

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

ČTK | FOTO PAVEL VÁCHA

Pavel Landovský se narodil roku 1936 v Havlíčkově Brodě. Vyučil se nástrojařem, po maturitě na strojí průmyslové škole se pokoušel o přijetí ke studiu herectví na DAMU, ale neuspěl. Hrál pak v divadlech v Teplíciích, v Šumperku, v Klatovech a v Pardubicích. Nakonec se dostal do Prahy, do Činoherního klubu a od roku 1966 spoluvytvářel jeho nejslavnější éru. V roce 1968 byl navíc úspěšným a známým filmovým hercem, hrál v komediích i ve slavných snímcích nové vlny *Ostře sledované vlaky* (1966) nebo *Marketa Lazarová* (1967). Sovětská okupace určila další Landovského životní dráhu: patřil k těm, kteří s novým režimem nekolaborovali. Na počátku normalizace měl ještě role v několika filmech, pár let směl hrát, ale postupně byl od veškeré práce jako politicky nežádoucí persona odstaven, což vyvrcholilo vyhazováním z divadla v roce 1976. Landovský, který začal také psát divadelní hry – například *Hodinový hoteliér* (1969), *Objížďka* (1978) atd. – se pak podílel na zveřejňování Charty 77, kterou rovněž signoval. Jako disidenta ho opakovaně zatýkala, předvolávala a vyslýchala Státní bezpečnost. Nakonec jej normalizační estébácký aparát vyhnal v rámci tzv. akce Asanace do Rakouska, kde hrál ve vídeňském Burgtheateru, ale ani tam neměl od StB pokoj – mimo jiné se na něj pokusila nasadit agenta. Po listopadu 1989 se Pavel Landovský vrátil domů, dál působil jako herec. V říjnu 2014 zemřel na srdeční infarkt.

Rozhovor s Heinrichem Bölle v DER SPIEGEL 36/1968

Čtyři dny byl německý spisovatel Heinrich Böll očitým svědkem invaze východoevropských armád do ČSSR. Böll dorazil do Prahy na pozvání Svazu československých spisovatelů jen několik hodin před vpádem vojsk. Když pak (...) odjížděl, požádali ho jeho českoslovenští kolegové, aby v SRN pokud možno informoval o tom, co viděl.

SPIEGEL: Pane Bölle, měl jste v Praze vůbec příležitost si popovídat s československými spisovateli?

BÖLL: S mnoha ne. Už to bylo nebezpečné. Ale sešel jsem se se dvěma, jen na chvíli, jen mě chtěli pozdravit. Vlastně jsme si jen řekli o našem smutku. Jejich nálada byla na bodu mrazu. Ta hrůza byla tak intenzivní, ten pohled na tanky jako argument – hloupost argumentu tanků a zbraní byla tak zdrcující pro každého, kdo to viděl! Převládal pocit hlubokého ponížení a děsu. A komunisti, se kterými jsem mluvil, i funkcionáři, byli většinou zdrceni.

SPIEGEL: Slyšel jste už tehdy o zatýkání spisovatelů?

BÖLL: Nic konkrétního. O riziku zatýkání se mluvilo vždy a přicházela i varování. Však se také většina tak po dvou dnech někam vytratila, prostě byli najednou pryč.

SPIEGEL: Co si myslíte o názoru, že intelektuálně zaměřená část československých spisovatelů možná došla v procesu liberalizace až příliš daleko, třeba s manifestem „Dva tisíce slov“?

BÖLL: Z takticko-politického hlediska to tak možná bylo. Ale když bojujete o svobodu, tak žádný krok není krokem příliš daleko. Hranici přece stanovuje soupeř. A soupeř se ozve až tehdy, když hranici překročíte. Proto bych řekl, že došli tak daleko, jak dojít museli, aby vůbec mohli zjistit, kdo o reformní kurz nestojí. Pro mě jsou „Dva tisíce slov“ velkolepý manifest.

SPIEGEL: V ulicích demonstrovali hlavně mladí?

BÖLL: Ne. Jestli to tak působilo v televizi, tak to je omyl. Když samozřejmě vezmeme v potaz fyzickou stránku – třeba kdo dokáže vyskočit na tank, to já bych tedy ve svém věku těžko dokázal. Ale se sovětskými vojáky diskutovalo i hodně starších lidí.

SPIEGEL: Zaregistroval jste, že sovětsí okupanti po prvních dnech vystřídali jednotky?

BÖLL: V sobotu byla na sovětských vojácích znatelná změna nálady. Najednou byli sebevědomější, čerstvější a méně deprimovaní. Asi byli noví, protože první garnitura působila strašně deprimovaně a naprosto vyřízeně. Zato solidarita všech vrstev národa byla dokonalá. První a druhý den panoval strach z lidových milicí. Ale brzy se ukázalo, že s okupanty nekolaborovaly.

SPIEGEL: Zažil jste, že by lidé odmítali dát okupantům jídlo?

BÖLL: Ano. To bylo jasné, pro ně prostě nebylo nic. Nechal jsem si přeložit jeden rozhovor: Ruský voják

se ptal Čecha: „Proč nám nedáte nic k jídlu? My Dubčekovi v Moskvě najíst dáváme.“ Na to Čech odpověděl: „On ale do Moskvy nepřijel s tanky.“ A vojáci byli z tohoto bojkotu naprosto evidentně zděšení.

SPIEGEL: Přes tajný vysílač v Praze jste mohl vydat prohlášení. Jak k tomu došlo?

BÖLL: V hotelu mě poznal jeden pán. Řekl: Vy jste ten a ten, vy byste pro náš vysílač přece mohl něco říct. To jsem přislíbil a on si odešel zatelefonovat. Pak se vrátil a vzal mě do nějakého bytu, kde jsem telefonicky podal prohlášení. A stejně tak tomu bylo s mým prohlášením v televizi.

SPIEGEL: Psal jste i do samizdatových novin.

BÖLL: Ano, napsal jsem prohlášení do sobotního čísla Literárních listů a do odborářského listu Práce. Vylíčil jsem svá pozorování a dojem, že obsazení ČSSR je nepokryté potlačení práv. V rozhlasových vysíláních jsem apeloval na své sovětské kolegy z řad spisovatelů. To evidentně opravdu odvysílali, protože včera u mě v Kolíně byl jeden československý dramatik a ten mě slyšel v Jugoslávii.

SPIEGEL: V Sovětském svazu jste jedním z nejznámějších a nejrespektovanějších západoněmeckých spisovatelů. Několikrát jste tam byl a máte řadu kontaktů s ruskými autory. Do jaké míry mohou být informováni o tom, co se opravdu stalo?

BÖLL: Myslím, že i takoví spisovatelé, kteří nemají přístup k informacím, musí instinktivně tušit, že události v ČSSR nebyly žádný radostný akt – vždyť i ve vlastní zemi registrují, že se politika přiostrňuje. Právě spisovatelé, kteří jsou staří jako já nebo i starší, si ještě vzpomínají na stalinistické metody a propagandu a určitě dokážou rozlišit, co se skutečně děje, a co jim je o tom oficiálně řečeno. Většina ruských spisovatelů, které

znám, podporuje destalinizaci, ale současně jsou ještě stále loajálními socialisty. Jejich postoje jsou pro nás často jen těžko pochopitelné. Myslím, že osvícená, inteligentní část sovětských spisovatelů je z událostí v Československu upřímně zděšena.

SPIEGEL: Jaký byl Váš poslední dojem ze situace v ČSSR, když jste zemi opouštěl?

BÖLL: Můj poslední dojem byl takový, že situace byla vražedná a sebevražedná současně. Nelze celý národ zatlačit do sebevražedné polohy. A to se tímto aktem útisku stalo. Nevidím žádné řešení. Jediné řešení vypadá jako iluze, ale podle mě to opravdu je jediné reálné řešení: že Sověti z Československa odejdou.

DER SPIEGEL 36 / 1968

Krvavá vlajka od Rozhlasu

Petr „Kim“ Maišaidr, vedoucí skautského oddílu, Praha

Měl jsem 20. srpna 1968 odpolední směnu, vracel jsem se z práce až kolem půlnoci – a bylo mi divné, že nad sebou slyším letadla. V půl šesté ráno mne pak probudilo drnění zvonku, přiběhla plačící sousedka, stará paní, a říká: Pane Maišaidr, Rusové nás obsazují! Myslel jsem, že blázní, ale pak jsem si pustil rádio – a byla to pravda. Tehdy jsem měl v Klubu angažovaných nestraníků funkci organizačního zpravodaje, a říkal jsem si, že když je okupace, začnou brzy domovní prohlídky, začnou chodit estébáci a sbírat pochybné živly. Tak jsem vzal nejdřív adresář členů KAN a spálil ho v kamnech, abych někomu nezpůsobil malér. Potom jsem sbalil nůž-rybičku, obvazy, kolem těla jsem si omotal státní vlajku, kterou jsme měli na táboře, a vyrazil jsem ven. Cestou mě dojel mlékařský nákladník, který už vezl na korbě spoustu lidí, směřujících do centra Prahy. Počítal jsem, že bude zapotřebí pomáhat, vzdorovat, bránit nějaké budovy, ošetřovat raněné – a tak jsem na vůz také nastoupil. Jeli jsme na tom nákladníku po Sokolovské ulici, a někde v Karlíně jsme uviděli, že k nám míří sovětské tanky. A kohosi v těch nákladních autech napadlo, že uděláme bariéru, abychom je zastavili. Tak se čtyři nákladníky postavily vedle sebe – a nastal okamžik, na který do smrti nezapomenu: vyndal jsem vlajku, spustil ji přes postranici, zpívali jsme

národní hymnu a ty tanky se na nás řítily. Byl jsem přesvědčený, že je konec, že to nikdo z nás nemůže přežít. Jenže to dobře dopadlo, Rusové zastavili a našli si cestu jinudy, objeli nás.

Potom jsme dojeli až k Ústřednímu výboru KSČ, kde byly nějaké jednotky, zdálo se mi, že jsou to snad Maďaři, někteří odkládali samopaly, brečeli a omlouvali se. U té stranické budovy už jiní vojáci kohosi zastřelili, běhali tam hoši se zkrvaveným praporem. Přesunuli jsme se dál, na Václavské náměstí, a tam jsem zase viděl sovětského vojáka, který plakal a odprošoval nás. Na Václaváku stály tanky ojedinele, ale i tam zazněla střelba, lidé si lehali na zem, střely nám hvízdaly kolem uší.

Kolem deváté jsem se dostal, to už po svých, na Vinohradskou třídu k Československému rozhlasu. Vojáci se snažili budovu obsadit, byly tam stovky lidí, kteří přišli Rozhlas bránit holýma rukama, kteří chtěli proti té ruské agresi udělat cokoli. Snažili jsme se převrátit tramvaj a zkomplikovat vojákům průjezd, ale to se nepovedlo – tramvaj holýma rukama převrátit nelze. Před Rozhlasem už ale jedna bariéra stála, z cisterny na cement a autobusu, a ještě k tomu nějaký chlapík přistavil snad nákladník. Na tu bariéru najížděly tanky,

ovšem z nákladáku vytekla nafta, a pamatuju si, že nějaký motocyklista navíc prosekal krumpáčem barel s palivem na tanku, takže to všechno začalo hořet. Lidé oheň přiživovali, házeli do něj dřevěné bedýnky z nedaleké provozovny s ovocem a zeleninou. Pak už to bylo docela ostré, tank začal vybuchovat, ale naštěstí se neroztrhl, pancíř udržel výbuchy uvnitř. Hodně se střílelo. Potom jsem byl v Balbínově ulici, kde jsme tahali do průjezdu raněné. Od hořícího tanku chytla kavárna, poblíž navíc explodoval nějaký transportér nebo nákladák, který vезl střelivo, takže jsme nosili spousty raněných do sanitek.

Sovětská okupace byla jedním z určujících momentů mého života. Do ulic a k Rozhlasu jsem se vydal jako skaut, připnul jsem si tenkrát na košili trikolóru a lilii. A když jsem u Rozhlasu viděl ty mrtvé, říkal jsem si, že vlajka je nejen atribut státu, ale taky symbol národní svobody – a protože moje vlajka zůstala někde v ulicích, šel jsem k nejbližšímu agitačnímu středisku, strhnul jsem tam jiný prapor, a ten jsem namočil do krve čtyř lidí, mrtvých, zastřelených, uložených v průjezdu. Myslel jsem na to, že by se měl stát symbolem mého oddílu, a že právě na něj by měli skauti skládat slib. Což se také od té doby dělo. 🐼

Petr Maišaidr (skautskou přezdívkou Kim) se narodil roku 1940 v Praze. Jeho otec pocházel z Nového Města pod Smrkem ze smíšené česko-německé rodiny, narukoval do wehrmachtu, po válce zůstal v Mnichově a pracoval pro armádu USA. S rodinou měl pochopitelně jen omezený písemný kontakt, za „železnou oponu“ nemohl. Petra vychovávaly matka a babička – studoval jedenáctiletku ve Vysočanech a poté, co byl vyloučen ze školy kvůli protikomunistickému recesistickému prohrěšku, směl odmaturovat v Litvínově. Po vojně se vrátil do Prahy a od té doby pracoval v podniku Léčiva. Roku 1968 poznal skauty, vězněné po komunistickém převratu, zapojil se do obnovy dosud zakázaného skautského hnutí v Československu a stal se navíc členem a nižším funkcionářem Klubu angažovaných nestranníků. Okupaci Petr skutečně silně prožíval, účastnil se i protisovětských demonstrací v roce 1969. Kapitulantství většiny československých politiků považoval za zradu. Když v roce 1970 normalizační režimní aparát zakázal skauting, pokračoval Petr Maišaidr ve skautské činnosti ilegálně – dvacet let vedl tajný oddíl. Je signatářem Charty 77, v osmdesátých letech působil také ve Svazu ochránců přírody. Na začátku devadesátých let založil skautské středisko Atahokan, které se později přejmenovalo na středisko Bratří Mašíků. Od roku 1995 pracoval v Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu, dnes je v důchodu.

Praha-Karlín. Zpráva o demonstrantech, výzvy k zachování klidu.

Přátelé, právě jsme dostali zprávu z Prahy-Karlína, že v ulicích jsou sovětské jednotky a proti nim v ulicích kráčí naši občané s trikolorami. Prosíme vás znovu, zachovejte klid, nedejte se vyprovokovat, nedejte se strhnout k ozbrojeným konfliktům. Nebude to k ničemu dobré. Provokace bude dobrá jenom jako záminka k zásahu. Prosíme vás znovu, zachovejte klid. Nesnažte se vyprovokovat nebo přijmout vyprovokované konflikty. (...)

(Československý rozhlas)

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

„Vlajka je nejen atribut státu, ale taky symbol národní svobody...“

FOTO LADISLAV HOVORKA | Praha, Vinohrady

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

Vysílali jsme z Rozhlasu i z kina Skaut

Věra Heroldová (rozená Šťovíčková), novinářka, Praha

Toho 20. srpna jsem měla v Rozhlase službu. Dělal jsem jenom nějaký vysílací dozor nebo něco podobného. Po vyslechnutí večerních zpráv o 19. hodině [...] jsem šla do studia, protože si mě objednal pařížský rozhlas. Někdo z pražské redakce měl posluchačům ve Francii říct, co se v Praze momentálně děje. A já si pamatuji, že jsem pronesla největší pítomost svého života. Pařížský rozhlas mi pouštěl dotazy posluchačů a já jsem na ně odpovídala v tom smyslu, že jsem z hloubi duše přesvědčena, že Sovětský svaz by se nás nikdy neodvážil přepadnout. Chtěla jsem je uklidnit a v dobré víře jsem spáchala historickou blbost. [...]

Po skončení směny jsem jela domů, udělala jsem si večeři a pak se ozval telefon. [...] Volal mi plukovník Šeda, který byl v té době šéfem armádního rozhlasu. Udržovala jsem s ním pracovní-přátelské kontakty. Dozvěděl se zprávu, ze které byl na mrtvici, a potřeboval se o ni s někým podělit. Domníval se, že když jí řekne mně, řekne jí na té správné adrese: „Věro, právě jsem dostal telefonickou zprávu, že tanky spřátelených mocností překročily naše hranice.“ [...] Já mu poděkovala, otočila se na podpatku a jela zpátky do Rozhlasu. V té době tam skoro nikdo nebyl, až na Janička, kolegu z domácí redakce. Prostě se nic

nevědělo. Volali jsme na ÚV KSČ, kde to nikdo nebral. Později jsme se dozvěděli, že se koná velká porada soudruhů. Od této chvíle už je historie notoricky známá.

My jsme velice toužili odvysílat zprávu o přepadení Československa. [Ministr spojů Karel Hoffmann sice nechal vypnout vysílače, ale jaksi zapomněl na rozhlas po drátě. Takže konečně jsme se uplatnili, tuším, asi ve dvě ráno. Když opět zapnuli normální vysílače, přicházeli už běžní lidé, přicházeli i herci z divadel, a ti všichni nám nabízeli pomoc. Sešlo se nás asi osm redaktorů, pospolu jsme seděli ve zpravodajském studiu v prvním patře a vysílali informace o tom, co se děje. Pamatuji si, že Jirka Dienstbier tehdy vstal a otevřel okno. Říkal, že ho otevírá proto, aby lidé věděli, jaká je tady atmosféra. [Ve svých písemných vzpomínkách se k otevření okna hlásí reportér Sláva Volný, i na tomto drobném detailu je vidět, jak je to s lidskou pamětí ošidné – pozn. ed. knihy] I když se v té době kolem Rozhlasu už střílelo, pořád jsme mohli ještě vysílat. Vzpomínám si, jak jsem řekla: „Zatím jsme stále tady, ale až začne hrát hymna, tak to bude konec.“ Hymna se pouštěla dvakrát, poté se otevřely dveře, a vešel technik, jehož jméno, ačkoliv jsem je stokrát slyšela, tak jsem je zase stokrát

zapomněla. On byl ta štěnice, pracoval tehdy pro ně, pro soudruhy, a prásknul nás. Vtip byl totiž v tom, že Rusové nás nemohli najít. Technika byla o patro výš a my jsme vysílali z takového malého, praktického studia naproti zahraniční redakci. A kdo neznal, jak se v Rozhlase žije, tak o tom studiu nevěděl. Ne že by to bylo tajné, ale prostě o něm lidé nevěděli. Tento technik o tom studiu samozřejmě věděl, a Rusy, kteří nás hledali o patro výš, k nám přivedl. Dobrá duše.

Vybavuji si scénu, která mi zůstane před očima do konce života. Vešlo několik vojáků, takových baculáčků, technik se na ně obrátil a řekl: „Tady jsou.“ Vojáci jen přikývli a beze slova nám zbraněmi naznačili, abychom opustili místnost. Každý voják držel nějakou tu zbraň, nejspíš samopal kalašnikov. V podstatě to bylo strašné a komické zároveň. Podle mého to byli mladí, hloupí kluci, kteří neměli o ničem pojem. Myslím, že by na nás snad ani nevystřelili. Možná se pletu. Jen vím, že oni byli zmateni, my jsme byli zmateni, zvláštní situace. Pamatuji se, jak Otka Bednářová oslovila jednoho z nich a začala mu rusky vysvětlovat, že tady není žádná kontrarevoluce. V té chvíli on něco řekl, a my jsme pochopili, že oni neumějí nebo špatně umějí rusky. Byli to

PAMĚŤ NÁRODA

Věra Heroldová-Šťovíčková se narodila v roce 1930 v Praze. Absolvovala reálné gymnasium a v roce 1949 nastoupila do Československého rozhlasu, kde pracovala nejdříve jako řadová „zprávařka“, později jako redaktorka a komentátorka Mezinárodního života. Byla členkou KSČ, její komunistické přesvědčení se začalo hroutit koncem padesátých let, kdy se dostala na dva roky pracovním do Polska a zažila tam mimo jiné dělnické stávky a návrat vězňů z Gulagu. Mluvila několika jazyky a od roku 1960 působila jako korespondentka Rozhlasu z různých afrických zemí. Na jaře 1968 se do Československa vrátila z Libye, na počátku sovětské okupace pak patřila ke skupině rozhlasových hlasatelů a reportérů, kteří se snažili pravdivě informovat o dění v zemi. V roce 1970 ji za to z Rozhlasu vyhodili. Do roku 1973 pak působila v Náprstkově muzeu v Praze, odkud musela rovněž z politických důvodů odejít a nastoupila do zaměstnání v Ústředních skladech hlavního města Prahy. Po roce 1989 se živila jako překladatelka z francouzštiny, externě spolupracovala s ČRo, je autorkou několika knih o Africe.

kluci odněkud z asijských republik, snad Kazachstán. Jedině těm snad mohli namluvit, že u nás probíhá kontrarevoluce. Později se ukázalo, [...] že si mysleli, že jsou v Německu. Byli dokonce dezorientovaní a nevěděli, co se vlastně děje. Vyvedli nás na chodbu. Došli jsme před ředitelnu, kde jsme zastavili a čekali, co bude dál. Vojáci se zastavili s námi, a také čekali, co bude dál. [...] Ani nevím, kdo dal k tomu první impuls, ale všichni jsme se naráz nahrnuli do sekretariátu. Začalo se roznášet kafe. Jirka Dienstbier se po nás rozhlédl a řekl: „Hele, dopijeme kafe, a začneme se odsud po jednom vytrácet.“ Jak se řeklo, tak se také stalo a po jednom jsme mizeli. Vojáckové zase nic. Rozkaz nás zadržet neměli. Takže přes Balbínovu ulici, kde jsou dneska garáže, jsme postupně z Rozhlasu odešli. Přední vchod byl stále hlídáný.

Pak [...] jsem se ocitla na Karlově náměstí v kině Skaut, kde bylo televizní studio. Z tohoto studia se vysílaly pohádky pro děti. Interiér jsme měli krásný, vyzdobený pohádkovými kulisami, když už ta realita venku byla tak hrůzná. A já s Čestmírem Suchým jsme byli určeni, že budeme z tohoto studia vysílat. Nic se předem nepřipravovalo, všechno bylo improvizované, ve snách nikoho nenapadlo,

že vznikne takováhle situace. [...] Z kina Skaut jsme vysílali týden. Později se k nám připojil Karel Hrabal. Seděl vzadu, vůbec s námi nekomunikoval, až teprve později jsem se dozvěděla, že si vše zapisoval a shromažďoval materiál proti nám. Měli jsme za to, že nikdo neví, že z tohoto studia vysíláme. Brzy jsme poznali, jak se mýlíme. Každou chvíli jsme nacházeli na prahu dárky. Balíček kafe, čokoládu nebo jinou pochutinu [...].

Když už nastala jakási organizace, dostali jsme s Čestmírem název Studio Střední Čechy a předávali jsme si s ostatními kolegy vysílací štafetu. Pamatuji si poslední okamžik v našem studiu, když přiletěl z Moskvy Dubček a pronesl chvějivým hlasem ten strašný projev. Navždy mi to utkvělo v paměti. Nevidím kulisy, nevidím nic, ale vidím sebe, jak mi vstoupily slzy do očí. Otočila jsem se k Čestmírovi a řekla: „A to je konec. On to vzdal.“ [...] 🐼

Zápis z jednání předsednictva ÚV KSČ: Obsazení ČSSR, 20. 8. 1968

Soudruh Černík: Podle zprávy vojenského přidělence vstoupila vojska SSSR, MLR, PLR, BLR a NDR na všech přechodech do Československa.

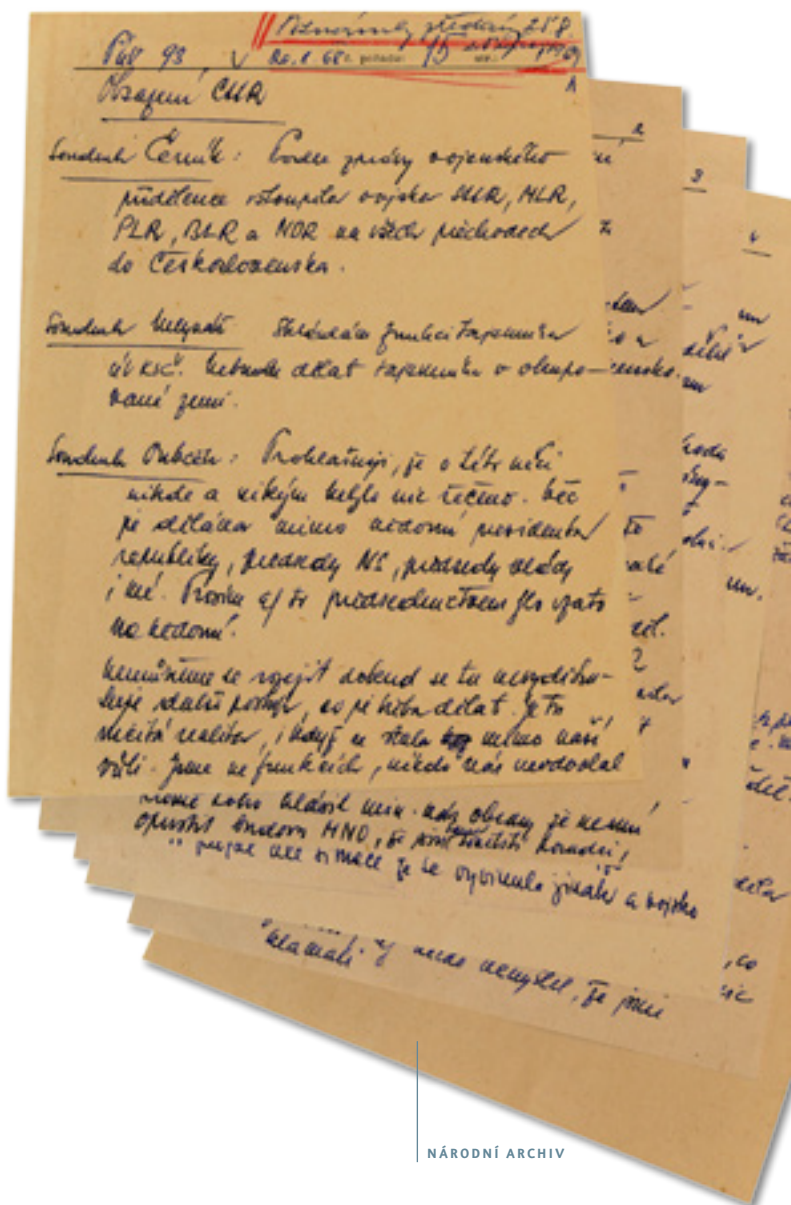
Soudruh Mlynář: Skládám funkci tajemníka ÚV KSČ. Nebudu dělat tajemníka v okupované zemi.

Soudruh Dubček: Prohlašuji, že o této věci nikde a nikým nebylo nic řečeno. Věc je dělána mimo vědomí prezidenta republiky, předsedy NS, předsedy vlády i mé. Prosím, aby to předsednictvem bylo vzato na vědomí. Nemůžeme se rozejít, dokud se tu nevydisktuje další postup, co je třeba dělat. Je tu určitá realita, i když se stala mimo naší vůli. Jsme ve funkcích, nikdo nás neodvolal, a tak se musíme poradit, co dále. Teď není bezvýznamné stanovisko kolektivu. Prosil bych soudruhy, aby žádná zpráva o tomto nebyla vydávána.

Soudruh Smrkovský: Mluvil jsem teď s prezidentem republiky. Ráno ho opustil Červoněnko a oznámil mu, že vojska obsazují Československo. Požádal jsem prezidenta, aby přišel sem.

Jednání za přítomnosti s. L. Svobody

Soudruh Černík: Ve 3/4 na 12 mně bylo oznámeno, že ministr národní obrany dostal hlášení, že vojska přebročila hranice v Cínovci, v Cínovci [...], že se k němu hlásí vojenský přidělenec SSSR. Za 10 minut volal, že

mu vojenský přidělenec sdělil, že vojska SSSR, NDR, PLR, MLR a BLR překročila hranice a vstoupila na území ČSSR. Jejich úkolem je potlačit kontrarevoluci a zajistit pozice vedení strany a státu. Kromě toho hlásil ministr národní obrany, že nesmí opustit budovu MNO, že jsou tam sovětské poradci, příslušníci útvaru vojenského přidělení a nemůže podat bližší informace.

Soudruh Svoboda: O 1/2 12 mně volal sovětský velvyslanc Červoněnko a sdělil mně, že má příkaz z Moskvy, aby mě navštívil a sdělil důležitou zprávu. Než jsem se oblékl, byl tam. Byl v doprovodu sovětského důstojníka a styčného důstojníka MV. Sdělil mně, že do 6 hodin ráno bude ČSSR obsazena sovětskými vojsky. Ujistil, že to nebude déle, než bude zajištěna bezpečnost proti kontrarevoluci. Řekl jsem, že jsem věřil, že jsem byl hluboce přesvědčen, že všechno společně vyřídíme bez vojska a že toto je pro mě překvapení. Že to nevíáme – a nikdo z nás to nebude vítat s radostí, protože jsme o to nežádali. Řekl jsem, že to bude velká ostuda a že jsem věřil, že to půjde bez vojska. Červoněnko také říkal, že se domníval, že to půjde, ale situace, že se vyvinula jinak a vojsko je tu. Taková je situace a je na nás, jak se k tomu zachováme. Jsem přesvědčen, že se vás to všech stejně dotklo a že by bylo lepší, kdyby to bylo vyřešeno bez sovětských vojsk. Jedná se nám o národ, aby nedošlo ke krveprolití. To by nemělo smysl. Doporučuji, abychom všichni zůstali na svých místech, je tu národ, za který neseme odpovědnost. Kdybychom odešli ze svých postů, může dojít k nejhoršímu. Řekl jsem jim, že oni nesou odpovědnost před celým naším národem.

Soudruh Smrkovský: Co řekneme našemu národu?

Soudruh Dubček: Musí tu být dozor, aby tu kdokoli nemohl dát zprávu. Uložit s. Černíkovi, aby vláda

po státní linii dala direktivu rozhlasu, televizi a ČTK, aby žádná zpráva nebyla vydána.

Soudruh Smrkovský: Konstatovat ve zprávě fakta, která jsme se dozvěděli. Říci, že jakýkoliv odpor je nesmyslný, aby čekali na stanovisko vlády a předsednictva ÚV KSČ. Konstatovat, že ani prezident, ani předseda vlády, ani předseda NS, ani I. tajemník ÚV o těchto věcech nevěděli a žádný z těchto orgánů taktéž se k tomu nevyjádřil a nebyly vysloveny žádné požadavky na přivolání vojsk. Ozbrojený odpor v jakémkoliv smyslu je nesmysl.

Soudruh Bilak: Jestli to má cenu konstatovat. Jestli se tomu nevyhnout. Co tím pomůžeme navenek, do světa, když oznámíme, že o tom nikdo nic nevěděl.

Soudruh Smrkovský: Oznamit to našemu lidu. Oznamit jménem PB KSSS, že v noci obsadila vojska naší republiku. Je třeba podat dálnopis KV. Zprávu o tom, co se děje, že předsednictvu nebylo o tom nic známo, aby někdo nemyslel, že jsme klamali. Je to určitá realita, stalo se. Je tudíž nutno zachovat rozvahu, čekat na pokyny.

Soudruh Kozel: čte návrh zprávy pro ČTK

Soudruh Kriegel: „klást odpor“ ven

Soudruh Smrkovský: nechat tam, jsme povinni věci říci

(Národní archiv, Fond KSČ – Ústřední výbor 1945–1989, Praha – předsednictvo 1966–1971, svazek 79, archivní jednotka 119 / bod 15)

*„I když se v té době kolem rozhlasu už střílelo,
pořád jsme ještě mohli vysílat.“*

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

ČTK | Praha, Vinohrady

ČTK | Praha, Vinohrady

Trnula jsem hrůzou, když byl čas. Většinou nebyl.

Vlasta Chramostová, herečka, Praha

Znovu před Rozhlasem. Snažíme se protlačit spoustou Pražanů, kterých přibývá. Ulice jsou narvané. Tentokrát jsme už přišli s kamerou. Poznávali mě a pouštěli nás. Klestila jsem Standovi cestu. Rostla barikáda. Do obrovské už navršené hromady narval šofér tatraplán a lidé mu ho pomáhali převrátit. Zátaras byl vysoký, barikáda rostla. Když lidé viděli Standovu kameru, ochotně mu uvolňovali místo.

Standa točil jenom nasměrovanou kamerou ve vztyčené paži, aniž se díval do objektivu, ale lidé okamžitě pochopili, začali narovnávat bedýnky od ovoce, drželi je, aby stály pevně a nehroutily se, Standu zvedaly další desítky rukou do výšky. Okupační vojáci se snažili vystrčit hlavu z otvoru tanku. Dostali přes hlavu vlajkou, zalezli tedy raději. Barikáda byla dostavěna, tanky za ní uvězněny. Standa stál vysoko, chvíli u prodejny zeleniny, chvíli přímo na barikádě, a točil. Přední tank se dal do pohybu, začal narážet na barikády, couval a znovu s rachotem na ni najížděl. [...] Standa slezl či spadl z barikády do náručí lidí kolem. Střílelo se. Stála jsem pod ním, držela ho za nohy, trnula hrůzou, když byl čas. Většinou nebyl. Utíkali jsme do moderního domu nad Muzeem. Dodnes jsou na něm viditelné stopy po střelách. Všecky dveře bytů

byly otevřeny, lidé postávali po chodbách. Vyběhli jsme asi do třetího patra, kamera byla perfektní vstupenkou, majitelé bytu nás ochotně pustili k oknu. Standa měl výborný záběr, nahléd nad Vinohradskou třídou. [...] Okna prostřílená, střely zabodnuté do stropu a do zdí, střepy všude.

Vytočený materiál jsem nosila od rána do auta, které nám sloužilo jako sklad. [...] Tentokrát jsme zaparkovali u Vinohradského divadla a filmový materiál provizorně uložili v kanceláři dramaturgie u Ávy Bílého. [...] Nosila jsem baterii, a jak Standa potěšeně konstatoval, dobře jsem ho kryla při točení kabátem i velkou zadnicí. Okupanti stříleli po každém záblesku fotoaparátu nebo objektivu kamery, který uviděli. Zrovna jsem uschovala v divadle další natočený materiál a nesla Standovi zpět čistou krabici, když se v ulici mezi Vinohradským divadlem a Vinohradskou třídou strhla střelba. V minutě jsme se rozutekli... Však také nějaký šílenec zcela bezdůvodně střílel z okna obyčejného činžáku. Nikdo nechápal, o co jde. Kdo tudy šel, skočil do nejbližšího průjezdu. V chodbě domu, kam jsem se schovala, nás bylo asi patnáct, poslední se ještě tlačili do vrat, když se od Rozhlasu ozvaly ohlušující detonace a střelba. Ten zvuk destrukce jsem

dobře znala z konce války, když v dubnu 1945 Brnem procházela fronta a Němci při ústupu za sebou likvidovali, co stačili. Obešla mě hrůza. Výbuchy pokračovaly, detonace za detonací. I pod námi se třáslы základy domu. Malý chlapec [...] se dal do pláče. Chytila jsem ho do náruče a chlácholila. [...] Modlila jsem se: „Pane Bože, prosím Tě, Panebože!“

Kolik toho házíme na ubohého Pánaboha! Pro tentokrát mi vyhověl, i Standu jsem našla v akci, nebyl čas cokoli si říct. Vybuchlo auto plné munice, snad prý je vyhodili a podpálili vlastní střelbou sami okupanti. Poškozeno bylo několik domů, byli mrtví a ranění, všechno kolem zpustošeno. Standa právě s kamerou ustupoval po zádech a točil srdnaté muže, kteří vynášeli nevybuchlé bomby a náboje, aby je uklidili z nebezpečí dostřelu. [...] V otevřeném průjezdu bočního traktu Rozhlasu leželi mrtví. Standa zachytil ve stejném záběru stejnou situaci, jakou kdosi udělal před třiaadvaceti lety za Pražského povstání. Myslím, že potom jsme si šli odpočinout. [...]

Když ruské střely vyšivaly do fasády Národního muzea fresky El Grečka, jak je později pojmenovali pražští vtipálci, leželi jsme se Standou přitisknuti na břicho na muzejní

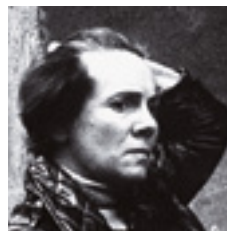

FOTO JOSEF KUTA

Vlasta Chramostová se narodila roku 1926 ve Skryji u Rouchovan. Vystudovala herectví na brněnské Státní konzervatoři (1941–1945), po druhé světové válce hrála v brněnském Svobodném divadle a v Městském divadle v Olomouci, v letech 1950–1970 působila v pražském Divadle na Vinohradech. Hrála také v mnoha filmech, mimo jiné ve Spalovači mrtvol (1968) režiséra Juraje Herze. Při natáčení poznala svého celoživotního partnera, kameramana **Stanislava Milotu** (narozen 1933). Společně filmovali sovětskou okupaci Československa – a Milotovy záběry se pak objevily v mnoha reportážích a dokumentárních filmech, mj. ve snímku Zmatek (1990, režie Evald Schorm). Po roce 1968 patřili Milota a Chramostová k umělcům, kteří neodvolali ostrý nesouhlas s okupací a nesmířili se s „novými pořádky“. Za trest byli brzy zbaveni možnosti pracovat – a to až do pádu komunismu v roce 1989. Patřili k signatářům Charty 77, oba byli soustavně obtěžováni politickou policií. V letech 1976–1978 se v jejich domácnosti hrálo bytové divadlo (Kohoutova inscenace Play Macbeth, Chramostová v hlavní roli, Milota autor filmového záznamu). Ještě v roce 1989 byla Vlasta Chramostová odsouzena k podmíněnému trestu za účast na protikomunistické demonstraci. Po převratu se vrátila na pódia, do roku 2010 byla členkou Národního divadla.

ARCHIV STANISLAVA MILOTY

rampě. Z kvádrů lítalo kamení a zlatě vepsaná jména pana Riegra, Ressler a dalších se nestačila krčit mezi kamennými římsami. [...] Standa měl z Muzea správný výhled na Václavské náměstí na pohyb okupačních tanků. Krčili jsme se za zábradlím rampy, abychom s kamerou nebyli příliš nápadní. Standa měl utkvělou představu, že se jeho dnešní záběr jednou nastříhne za podobný z roku 1945, na kterém tehdejší kameraman přes kuželky zábradlí a přes rozkročeného nacistického okupanta natočil prázdný Václavák. [...] Najednou nastala ohlušující palba. Peklo. Kryla jsem si hlavu, přitlačila jsem se těsněji k zábradlí rampy, nos zarytý v kamení dlažby. A pak mám okno jako na divadle. Nikdy jsem si už nevybavila cestu domů. [...] Ale ten den měl ještě dostat výmluvnou tečku. Najednou vypukla někde velmi blízko našeho bytu – na Václavském? – ohlušující kanonáda. Vydrážděné nervy s námi hodily o zem. Dolezli jsme mezi nejtlustší zdi bytu a snažili se rozpoznat, kde a proč se střelí. Podle rytmu salv jsme za chvíli pochopili, že s koncem dne dává okupant vědět Pražanům o své vládě nad městem. Vyhlášoval tak stanné právo a zákaz vycházení. 🐼

„Když ruské střely vyšívaly do fasády Národního muzea fresky El Grecka, leželi jsme přitisknutí na břicho na muzejní rampě.“

| NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA ŠÝKOROVÁ | Praha, Václavské náměstí

| FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY | Praha, Václavské náměstí

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA ŠYKOROVÁ | Praha, Václavské náměstí

Samopaly a melouny

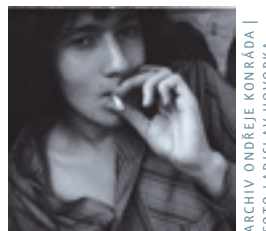
Ondřej Konrád, novinář a hudebník, Praha

Kopec zpod Karlova jsme skoro vyběhli a ještě prudším tempem pokračovali po rovině dál, až nad Rozhlas. Všude kolem lidé s podobně vytřeštěnými výrazy a rovněž v plném zmatení. Na rohu Římské a Balbínovy jsme zahnuli doleva dolů. Před postranním vchodem (dnes zaslepeným) sestra mávla rukou, cosi zamumlala, asi že se potkáme později doma, a zapadla do budovy Rozhlasu. Bylo asi sedm ráno, zůstal jsem stát pár desítek metrů nad Vinohradskou, ze které zněl narůstající pískot, provázející, jak se ukázalo, přední linii vojáků se skloněnými samopaly. Když se objevili v průhledu, štkl povel, hlavně se pozvedly a muži v helmách spustili palbu. Uskočil jsem instinktivně za strom a vyjeveně pozoroval, jak se do štuků v horních patrech činžáků proti rádiu zakusují projektily a omítka i sklo se rozprskávají na chodníku. Pískající dav pode mnou se také rozlétl a lidi vykukovali z domovních chodeb. Salva dozněla a bylo slyšet jen pleskání vyplašených ptáků nad střechami. Oficír zas něco vyštěkl a zbraně zmlkly a povadly.

Prokristapána! Tak je to pravda, doopravdy jsou tady a střílejí ostrými v ulicích. Teď možná vniknou do Rozhlasu a bůh ví, co bude. Dělal jsem si starosti o sestru, ale zároveň byl

vzrušený. Jednotka zůstala stát, zdálo se, že nemá další instrukce a čeká na vyšší šajbu. Od Vinohradské tržnice se ozval nezaměnitelný řev zatím neviditelného tanku. Zapálil jsem si a nejspíš se mi trochu třáslы ruce. Bylo to strašlivé, a zároveň neuvěřitelné. Nenašlo mě, že bych mohl někdy prožívat cosi podobného jako Danny Smiřický v květnu 1945 ve Zbabělcích. A teď se to dělo. Lidé se osmělili, vylezli z průjezdů, ukazovali na čerstvé jizvy ve fasádách, gestikulovali, tu a tam někdo zahrozil pěstí směrem k ozbrojencům. Opozdál stojící paní měla úplně sněhobílou, napjatou tvář a vypadala, že se každou chvíli složí na dlažbu. Lekl jsem se, jestli ji nezasáhla odražená kulka, ale ne. Byla jen v šoku.

Řev tanku se blížil, zase doprovázený pískáním, a zanedlouho se stroj objevil. Velitel vyčuhoval z horního poklopu, řidičova kulka z dolního průhledu, na plochách nad pásy stáli tři čtyři samopalčíci. Tank dojel skoro k hlavnímu vchodu Rozhlasu a ztichl. Po chvíli bojácné úcty ho obklopili lidé a zkoušeli oslovit posádku. Přiblížil jsem se také a sledoval, jak se nějaký chlapík na cosi rusky vehementně ptá oficíra s netečným obličejem. Ten se vysoukal z otvoru a seskočil na chodník. Kroužek se rozvlnil do šířky jako kola na vodě,

ARCHIV ONDŘEJE KONRÁDA |
FOTO LADISLAV HOVORKA

když do ní padne kámen. Velitel tanku přešel k oficirovi střílejícího předvoje a dal se s ním do řeči. Prohlíželi si průčelí rádia a zase vypadali, že nemají další rozkazy. Nehodlal jsem čekat, až je dostanou. Obešel jsem tank, od kterého to na mě prudce zasálalo, a pustil se dolů k Václaváku.

V dolní polovině náměstí už také stály tanky obsypané hysterickými lidmi. Na rohu Jindřišské právě startoval motor menší nákladák, na korbě asi dvanáct kluků mého věku a se stejně rozevlátými vlasy a žhnoucímá očima. Jeden měl v ruce československou vlajku na žerdi. „Kam jedete?“ křikl jsem nahoru. „Na Klárov, prej se tam střelí,“ natáhl ruku jeden z nich. Dal jsem nohu na pneumatiku a vylezl svižně nahoru. Vůz se rozjel a já se rychle chytil postranice, aby to se mnou nešmejklo na podlahu. Míjeli jsme další tanky a další lidi kolem nich na Národní třídě a na nábřeží. Tu a tam se zdálky ozývaly jednotlivé výstřely nebo krátká dávka. Nebylo jasné odkud. Stál jsem na korbě v bojovém rozechvění, ačkoliv doopravdy bojovat jsem jistě nechtěl, neuměl bych to a ani neměl čím. Ale lidé nám povzbudivě mávali, zástava vlála a vítr mi foukal do obličeje. Než jsme na tehdejším náměstí Krasnoarmějců, což byl vážně

Ondřej Konrád se narodil v listopadu 1950 v Praze. Absolvoval gymnázium a záhy po maturitě začal publikovat články o hudbě ve čtrnáctideníku *Aktuality Melodie* (do jara 1969); poté spolupracoval s měsíčníkem *Melodie*, a to až do roku 1983, kdy byla redakce časopisu z politických důvodů zlikvidována (v rámci tažení normalizačního komunistického aparátu proti rockové hudbě muselo několik redaktorů odejít, mnozí další přispěvatelé včetně Konráda s nimi solidarizovali). V osmdesátých letech publikoval Ondřej Konrád texty o jazzu a rocku jako externista v různých časopisech, od roku 1984 patřil ke kmenovým spolupracovníkům *Gramorevue*. Zároveň působil jako aktivní hudebník (je asi nejvýraznějším českým hráčem na foukací harmoniku): v roce 1978 se podílel na debutovém albu *Pražského výběru Žízeň*, vystupoval například s *Blues Bandem* Luboše Andršta nebo s *Ivanem Hlasem*. Po roce 1989 nahrával s dalšími skupinami a hudebníky (*Wanastowi Vjegy*, *Druhá tráva*, *Dežo Ursiny*) a byl stálým členem kapel *Šavle meče* a *Binder-Konrád Blues Band*. Roku 1990 spoluzakládal magazín *Rock a Pop*, o dva roky později začal pracovat jako politický komentátor v českém oddělení *Rádía Svobodná Evropa*. Mezi lety 1995–2003 byl s *Michalem Pavlíčkem* tvůrcem a moderátorem pořadu České televize *Na Kloboučku*. Dnes publikuje v různých médiích, pracuje v Českém rozhlasu, vede skupinu *Gumbo* a patří též k mezinárodnímu *Visegrád Blues* bandu. Je spoluautorem několika knih o hudbě.

výsměch, najeli na Mánesův most, řidič přibrzdil dalšímu klukovi, který volal, že máme raději jet k Ústřednímu výboru, a vyškrábal se k nám. Pokračovali jsme tedy k Právnické fakultě a dál podél vody, ale potom už nás zastavili esenbáci, že je to kolem ÚV KSČ celé uzavřené. Přejeli jsme tedy řeku a, bůhví proč, dokodrcali až na Hradčanské náměstí. Ale tam klid, žádný tank, jen gazík s ruskými důstojníky a zase diskutujícími Čechy. Před vchodem držela stráž tamní posádka, jakoby se nechumelilo.

Osádka nákladáku trochu povadla bezradností a začala se dohadovat, kam dál. Vzdal jsem to, slezl a pustil se sólo Nerudovkou dolů a cik-cak zpátky do centra. Všude stejné obrázky, uprostřed ulic na kolejích tanky, pod pásy vytrhané plástve asfaltu, neustálé pokusy o komunikaci s nereagujícími vojáky. Bylo kolem poledního, když jsem opět docházel k Václaváku. A kousek odtud, v Opletalově ulici, uslyšel blížkou, strašlivou a dlouhatánskou palbu. Doběhl jsem tryskem na už ztichlé náměstí. Lidé nevěřičně zírali na rozšmelcovanou fasádu, sloupy a vysklená okna Národního muzea. Několik jich u kašny pod rampou i na ní vstávalo ze země a oprašovali se. Vedle Václavovy sochy stál tank a ještě se mu kouřilo

z hlavně. Dalšímu tanku opodál hořela rezervní naftová nádrž a vojáčky se ji pokoušeli udušit dekami, než jeden konečně vylovil z útrob stroje polní minimax. Později jsem zjistil, že obzvláště výbojní výrostkové dělali do cisteren díry kramlemi, cpali do nich benzinem nasáklé cucky a zapalovali je. Asi proto dal velitel povel k masivní střelbě na Muzeum, které snad navíc považoval za nějakou zásadní kontrarevoluční instituci.

Vedro stoupalo a já se vydal k Rozhlasu, kruh se uzavíral. Jenže teprve tam jsem se ocitl ve skutečné revoluční vřavě. Hořících tanků tu bylo několik, v obrovské výkladní skříni naproti trčel nákladák. Značný dav hlučel jak obří úl, a když jsem se prodral až skoro před hlavní vchod, s tím, že mám uvnitř sestru redaktorku, na což lidé slyšeli a dělali mi cestu, uviděl jsem na dlažbě krev. A další na prapore v rukou jakéhosi kluka. Zrovna odjížděla sanitka se zapnutou houkačkou. Hlouček Rusů stál zády k sobě, samopaly polonapřažené. A lidé na ně doráželi stále víc, poslední hodiny tu asi bylo horko. Rudoarmějský poručík už z toho byl evidentně na nervy: podle všeho celou dobu nevěděl – ani on, ani žádný jiný důstojník – co má s Rozhlasem udělat. Jestli se prostřílet dovnitř, nebo zůstat venku, nechat

FOTO BOHUMIL DOBROVOLSKÝ | Praha, Vínohrady

na sebe křičet a čekat, kdy vzplane další tank a začnou dopadat dlažební kostky. Jak do něj čím dál víc rozkurážení Češi už skoro strkali, ruka mu najednou sjela k pasu, bleskem vytáhl revolver a jednotka zacvakala uzávěry. Lidé doslova odskočili do stran, někdo do mě vrazil jako býk a já se ocitl na druhé straně ulice. A přišla další salva. Do vzduchu, ale zase i pod střechy. Ustupující dav mě zatlačil do jednoho z průjezdů a tam se ukázalo, že momentálně nelze bez obav projít Vinohradskou žádným směrem. Rozhlédl jsem se kolem a viděl vyděšené i navztekané tváře. Opodál mladší muž objímal uplakanou partnerku. Poznám jsem ho, byl to Eduard Pergner, který už několik let dělal úspěšný poetický kabaret v kavárně Luxor. Stál v té chodbě a snad už tušil, že bude zanedlouho pracovat v automyčce. Ale nejspíš nevěděl, že pak za dalších pár let bude pod pseudonymem Boris Janíček psát texty normalizačním pop-zpěvákům...

Trávil jsem tam v tom zajetí podrážděných Rusů, z nichž řada určitě nevěděla, kde se to ocitli a proč na ně lidé tak dorážejí, dobrou hodinu. Kouřil jsem jednu za druhou a přemýšlel, jak vypadnout, než si pro nás vojáci dojdou. Nakonec jsme to s pár kluky vzali přes dvorky, přelezli několik zdí, vyšli na prázdnou

ulici kdesi pod Smetankou, řekli si navždy čau a vydali se po svých.

Abych se dostal domů, musel jsem to vzít značnou oklikou. Postupně odeznívaly zvuky pokračující menší války u Rozhlasu, a když jsem šel liduprázdnou Lublaňskou ulicí, nebylo už slyšet nic. A přece. Odněkud zepředu se zase ozval už známý řev. Blížil se. Za chvíli proti mně vyjel z postranní ulice tank, zřejmě zabloudivší u nemocnic na Karlově. Kompletně zavřený, nelidský a zlověstný v tom srpnovém parnu. Byl jsem široko daleko jediná živá bytost, kterou proměnit v neživou by byla hračka. A snad i zábava. Kdo by co zjišťoval? Šel jsem ale dál, bylo mi najednou hloupé uskočit do dveří některého z domů. Velitel tanku mě, s těmi podezřele dlouhými vlasy, musel mít v periskopu jako na dlani. Zadržel jsem dech, pomyslel zas na Škvoreckého a s tankem se důstojně minul. Nezrychlil jsem. Ani když jsem ho měl za strachem zpocenými zády. Teprve jak se hřmot motoru a pásů na dlažbě vzdaloval, pustil jsem se do šíleného běhu. A zastavil až před naším domem v Nuselském údolí.

Doma naplno puštěné rádio s ilegálním vysíláním, a zoufalá, zuřící, iluze o věcech nadcházejících si nedělající, ale zaplat' bůh živá

FOTO JAROMÍR ČEJKA | Praha, Václavské náměstí

a zdravá sestra. Prateta, která u nás byla „za hospodyni“, přinášela z front v prodejnách potravin zásoby cukru, mouky a dalších nezbytností – měla své zkušenosti. My nikoli. A jelikož starostlivé ženy z okolí nejevily zájem o netrvanlivé ovoce, pojídali jsme se sestrou v dalších dnech okupace takřka výhradně melouny, které byly tehdy pro nás poprvé a zase nadlouho naposled dostupné

bez sebemenších front. V obchodech melouny došly toho dne, kdy jsem z veřejného amplionu poslouchal na Jungmannově náměstí Dubčekovo plačtivé poselství po návratu z Moskvy. Výjev jak z pohádky o Šípkové Růžence: vše rázem strnulo v pohybu, lidé zůstali stát tam, kde je vysílání zrovna zastihlo, i auta zastavila a naslouchající řidiči srolovali okénka. Ještě pořád byl srpen. 🐼

Rozhlasový projev Alexandera Dubčeka po návratu z Moskvy

Drazí moji spoluobčané, soudružky a soudruzi, těžko se mi hledají slova, kterými bych vyjádřil vděčnost za nesmírné projevy důvěry, kterými jste zahrnuli mne i ostatní soudruhy, na které jste čekali. Vaše vysoká morálka, uvážlivý postup, vystupování a pevně vyjádřené přesvědčení, že se do svých funkcí vrátí všichni řádně zvolení funkcionáři strany a ústředních orgánů nebyly planou vírou. Jsme zase ve svojí práci mezi vámi. Děkujeme vám.

Můžeme zase obnovit činnost ústředních orgánů v naší republice, Národního shromáždění a vlády, činnost Národní fronty. Tato činnost, stejně jako život našeho lidu bude probíhat v situaci, jejíž realita není závislá jen na naší vůli.

Tuto skutečnost jsme si v plném rozsahu uvědomovali po celou dobu právě tak, jako to pociťujeme a jistě si uvědomujete vy všichni. Je velikou zásluhou vaší rozvážnosti, lidu naší republiky, že dbal na výzvu předsednictva Ústředního výboru KSČ a prezidenta republiky soudruha Ludvíka Svobody i vlády republiky, že nedošlo k otevřeným větším střetnutím a k tragičtějším krveproléváním. Za každou cenu je třeba zabránit dalšímu utrpení a dalším ztrátám, protože tím by se skutečná situace stejně nezměnila a nenormální stav v naší vlasti by se prodlužoval. Jsme-li odhodláni zabránit krveprolévání, neznamená to, že se chceme vzniklé situaci pasivně podřídit, naopak činíme vše, abychom našli, a jsme

přesvědčeni, že najdeme prostor, cesty a prostředky, jak rozvinout a s vámi všemi uskutečňovat politiku, která nakonec povede k normalizaci poměrů.

V tomto přesvědčení nás posilují i výsledky jednání, kterých dosáhli představitelé našeho státu, strany a Národní fronty, s představiteli Sovětského svazu, které jsme včera v Moskvě ukončili. Rovněž sovětské představitelé chtěli přispět k normalizaci našich vztahů. Jsme v dnešní realitě postaveni před úlohu najít východisko z dnešní situace v Československu.

Na prvním místě je dnes dohoda o postupném odchodu vojsk 5 států z území naší republiky. Proto nedůvěra, vyvolávaná v tomto směru, není opodstatněná a je škodlivá. V této dohodě, v tomto stanovisku je základní předpoklad celé naší cesty. Dohodli jsme, že vojska z obcí a měst se okamžitě přemístí do vyhrazených prostorů. To je ovšem spojené s tím, nakolik budou naše vlastní československé orgány schopné v jednotlivých místech zabezpečovat pořádek a normální život.

Vláda republiky v tomto směru již dnes překročila k příslušným opatřením, aby naše vlastní orgány prováděly opatření k regulaci našeho občanského života. Bylo by proto velmi nerozumné a nebezpečné zdržovat jakýmkoliv akcemi přesuny a nakonec odchod vojsk pěti států z naší vlasti, protože konečným cílem našeho snažení je uskutečnit úplný odsun těchto vojsk, a to co nejdříve.

ČTK | Pražský hrad, nahrávání projevu přehlíží prezident Ludvík Svoboda

Na základě jednání v Moskvě vláda již provádí praktické kroky v tomto směru. Chceme ještě dnes v noci, aby z některých míst byla odvedena vojska, a uvolňují se některé prostory a objekty v Praze. Pracuje se na dalších opatřeních v tomto směru.

Prosíme vás, vážení spoluobčané, abyste nám pomohli čelit jakýmkoliv provokacím takových sil, které mají zájem na zostření beztak již velmi napjaté situace a které jsou zaměřeny některými lidmi i proti socialismu. V tomto období zvláště potřebujeme pořádek, potřebujeme uvědomělou kázeň a disciplínu všech našich občanů, obyvatel naší československé socialistické vlasti tak, jak tomu bylo až doposud.

Ba co víc, v dalším období budeme svoji uvědomělost potřebovat ještě daleko víc. Neboť jde skutečně o mnoho a záleží též na našem postupu, na naší práci, i na tom, jak vy všichni v této naší práci pomůžete. Chci též co nejvážněji upozornit na to, že k normalizaci poměrů patří, aby chování a konkrétní činy každého jednotlivce se neposuzovaly na základě vášni a masové psychózy bez znalostí skutečností. Nesmíme propadat v této složité době vášni a psychóze. V takovém prostředí těžko bychom mohli zvládnout situaci, těžko bychom mohli řídit život v naší vlasti a věřte, že chceme a rozhodně uděláme v tom směru všechno, co na nás závisí.

Normalizace poměrů je základní reálný předpoklad, abychom zase mohli soustředit naše úsilí na to, jak jít dále

bez vážných chyb a podstatnějšího zdržení po cestě, které jste spolu s námi tak věřili, a myslím, zejí stále věříte. I když dnes žijeme a pracujeme ve složitých podmínkách, ve složitém období. Chápali a chápeme vaši podporu v těchto dnech jako podporu myšlenky úspěšnějšího rozvíjení socialismu v naší vlasti tak, jako jsme se to pokusili formulovat od lednového pléna ústředního výboru KSČ a v přípravách na mimořádný sjezd strany. Tím víc nás tato podpora posiluje, tím víc nás zavazuje i v této složité době nevzdat se našeho svobodného úsilí o plnější vyjádření humanistických socialistických zásad.

I když se zdá být jakkoli paradoxní, že hovořím o tom právě v této době, ale i tak musíme mít víru v naši sílu, víru v náš lid, protože jenom v jednotě a v jednotném postupu, v jednotě našich činů můžeme zabezpečit úspěch naší další politiky. S rozhodnutím, vytvořit podmínky pro pokračování v této politice, pokud možno s nejmenšími chybami, se též vracíme ke svojí práci. Nebude to lehké a bude proto třeba vynaložit mnoho úsilí. Taková je skutečnost a z toho musíme vycházet při svojí práci. Ignorování skutečného stavu by mohlo vést v některých místech jen k dobrodružství, anarchii, a to je nedobré, to by bylo nedobré pro uskutečňování významných úloh, které máme před sebou.

Víte, že nová situace, která je v naší vlasti, staví nás před nové otázky a jsou tu některá nová hlediska, první, co potřebujeme, je pokud možno nejrychlejší konsolidace

a normalizace situace v naší vlasti. Víím, že to bude velmi složité, ale musíme to chápat jako základní předpoklad dalších kroků. Právě proto spoléháme, že tak, jako jste nás podporovali doposud, pomůžete na základě reálného posouzení situace svojí další důvěrou a aktivní účastí i dnes, a to i v tom případě, že budeme musít uskutečnit i některá dočasná opatření, omezující stupeň demokracie a svobody projevu, jakého jsme již dosáhli a které bychom za normální situace dělat nemohli. Ale prosím vás, abyste si hluboce uvědomili dobu, ve které žijeme. Čím dříve se nám podaří normalizace poměrů ve vlasti a čím větší podporu nám poskytnete, tím dříve budeme moci udělat další kroky na naší polednové cestě.

Cestu k řešení našich problémů nechceme hledat sami. Nespolečáme jen na svoje vlastní síly, ale především na síly vaše, na vaši morální sílu, na váš charakter, na vaše samostatné myšlení, které musí být opřené o rozvahu, uváženost a které musí vycházet z reality, která v naší vlasti vznikla. To není možno ignorovat. Tomu neodpovídá takové počínání, kdy se ve vysílání některých rozhlasových vysílačů po vystoupení prezidenta republiky, soudruha Svobody šíří nedůvěra, pochybnosti k výsledkům moskevských jednání a připravovaným opatřením k odsunu vojsk. Velmi naléhavě varujeme před takovým počínáním. Zápalná slova se lehko vypustí do éteru. Je třeba však to spojit s odpovědností za další oběti na životech, za hmotné škody, které jsou již teď nemalé.

Vaše podpora, klid, rozvaha a činnost stranických orgánů na všech stupních, i funkcionářů strany i ostatních masových a společenských organizací v těchto dnech znovu potvrdily zkušenost, kterou jsme získali již od ledna tohoto roku, že je třeba mít těsné spojení s lidem, soustavně se s ním radit, opírat se o jeho rozum a zkušenosti, dbát na jeho názory a vyjádřit je v naší politice. Chceme tak postupovat i nadále. Víím, za jaké ideály bojujete, víím, že nikdy neustoupíte od myšlenky socialismu, humanismu a národní samostatnosti a naší československé suverenity. Věřím, hovořím před tváří vás všech, že ve svém životě nemohu a nechci jinak, než pracovat pro uskutečnění těchto ideálů svého lidu.

S touto myšlenkou jsem jednal v minulých dnech s ostatními soudruhy, s touto myšlenkou chci pracovat a sloužit svojí vlasti i v budoucích dnech. Otázek, na které je třeba hledat odpověď, je velmi mnoho. Vy sami nejlépe víte, kolik nových a osudových otázek vyvstalo za poslední týden. Od obnovení pořádku a odchodu vojsk přes řešení mnohých problémů života každého z nás. To všecko vyžaduje skutečně promyšlenou odpověď, a to co nejdříve. Ubezpečuji vás, že chci spolu s vámi náš postup v nové situaci promyslet co nejdříve a také co nejdříve začít postupně řešit nejnáléhavější problémy.

Dovolte mi nyní povědět několik slov všem komunistům, členům i funkcionářům naší strany. Soudruhy

a soudruzi, my všichni, nechtě již pracujeme v základních organizacích anebo i nejvyšších funkcích strany, jsme silní jen tehdy, když nám důvěřuje celá strana a když ve stranu důvěřuje lid. O to větší odpovědnost máme za to, abychom v praktické politice uskutečnili všechno, co je v zájmu lidu, a to i v současných mimořádných a neuvěřitelně těžkých podmínkách. Největším neštěstím pro stranu by bylo, kdyby se její zdravé jádro, všechny její síly, které probjovaly cestu k polednové politice Komunistické strany Československa, se teď rozdrobilo, kdyby došlo k nedůvěře uvnitř zdravých sil strany. To by nevyhnutelně znamenalo rozpad síly, která jediná je schopná vést naše národy z dnešní složité situace.

Chci, abyste vy, členové a funkcionáři strany, kteří jste v těchto dnech pracovali doma, porozuměli nám, kteří jsme jednali mimo náš domov. Projednáme co nejdříve společně všechny otázky, které vznikly za opravdu mimořádných a výjimečných okolností.

Prosím všechny funkcionáře krajských a okresních výborů i základních organizací strany, delegáty mimořádného XIV. sjezdu, aby po několik dní v této výjimečné situaci plně respektovali v stranické práci ty pokyny, které ve své funkci jako první tajemník ÚV KSČ vydám. Hovořím o tom proto, že se musím spolu s ostatními soudruhy, kteří pracovali na okresech, krajích a tady v ústředí, poradit o dalších krocích, jak sjednotit krok všech komunistů na všech stupních práce, sjednotit

krok komunistů, kteří pracovali tady doma, k dalšímu uskutečňování politiky naší strany.

Ujímám se současně výkonu své funkce velitele Lidových milicí, která mi plyne z titulu funkce, která mi byla svěřena. V nejbližších dnech potom vyřešíme všechny potřebné otázky na jednání pléna ÚV KSČ za účasti zástupců delegátů XIV. sjezdu. Musíme se doslova poradit s těmi komunisty, s těmi vedoucími funkcionáři naší strany, kteří pracovali v tu dobu, kdy jsem já a ostatní soudruzi nemohli se zúčastnit spolu s nimi na práci naší strany. Celkem otevřeně chci říci, že zkušenosti nás drze poučily o tom, že naši politiku musíme dělat rozhodně a důsledně. Musíme však též dbát, aby současnou důležitou situací nevyužily ty síly a tendence, kterým je cizí socialismus. Budeme do budoucna rozhodně a důsledně chránit naši socialistickou politiku Československa.

Vážený posluchači, prosím, abyste mi prominuli, když tu a tam se projeví nějaká přestávka v této naší mnoho improvizované řeči a improvizovaném vystoupení. Myslíím, že mě chápete, čím je to způsobené.

My všichni, kteří jsme v minulých dnech jednali v Moskvě, jsme vám hluboce vděční za rozvážnou a skutečně komunistickou práci. Bez ní by nebylo možné zabránit zostřování situace, udržet rovnováhu a zároveň vpravdě morální a politickou jednotu našeho lidu. Chtěl bych zároveň poděkovat příslušníkům armády, Sboru

národní bezpečnosti a Lidovým milicím za to, že se v nich projevil takový vysoký morální činitel, který přispěl k tomu, aby nedošlo k velkým konfliktům. To je správné, tak je třeba si počínat dále podle příkazu prezidenta ČSSR. Vám všem, všemu našemu lidu ze srdce děkuji. Věřte, že vaše důvěra je pro nás všechny závazkem a že tento závazek nikdy v životě nezapomeneme a budeme se vám vždy cítit za svoje činy odpovědní.

Chápeme svoji práci nejinak než jako službu svému lidu, službu svojí československé socialistické vlasti. Všichni dnes víme, že další cesta nebude lehká, že bude složitá, protože bude složitější a také delší, než jsme si to done dávna představovali z hlediska uskutečňování Akčního programu, ale necht' už jde život jakkoliv, i dnes, v této době, musíme mít na zřeteli, že musíme další období promyslet, jak uskutečňovat závěry naší polednové politiky, jak uskutečňovat v této nově vzniklé situaci a podmínkách program naší Komunistické strany Československa, ke kterému jsme se v lednu, dubnu i v dalších opatřeních ÚV KSČ přihlásili. Jinak ani to není možné. I v dalším období na této pozici jsme stáli a stojíme dnes a z této naší politiky budeme vycházet i v dalším období.

Národ, náš lid, patří společenstvu socialistických národů v ostatních zemích. Věříme, že přes všechno, co se stalo, co dnes prožíváme, se vztahy mezi našimi národy a národy ostatních socialistických zemí upraví tak, aby byly v souladu s touto skutečností. Jinak to ani nemohu

řící. Právě proto, že naše národy, Češi a Slováci, jsou hluboce humánně založení lidé, s internacionálním citem, a proto vztah k národům druhých socialistických zemí i k národům, lidu, pracujícímu lidu i v Sovětském svazu, i v ostatních zemích cítí svůj internacionální vztah, který nesmíme opustit, protože budeme pracovat nejen dnes, ale i zítra, a vztahy v tomto směru jistě budou směřovat k tomu, abychom se s těmito národy dále sblížovali, aby se vztahy upravovaly tak, aby to bylo v souladu a odpovídalo skutečnosti, že naše i jiné národy jsou národy socialistické.

Prosím vás, nedopusťte provokaci, nedovolte vnést paniku do našich řad. Nezbyvá nám v těžké situaci nic jiného, než napnout všechny síly, všečen rozum, abychom v další práci skutečně obstáli. Nezažyne národ, ve kterém se každý dokáže řídit jak svým rozumem, tak svým svědomím.

Prosím vás všechny, drazí moji spoluobčané, Čechy, Slováky, komunisty a členy ostatních politických stran Národní fronty, prosím všechny dělníky, rolníky, prosím naši inteligenci, všečen náš lid, zůstaňme jednotní, klidní, hlavně rozvážní, pochopme, že jen v tom a v naší věrnosti socialismu, v naší čestnosti, v našem úsilí a charakterech je záruka cesty vpřed.

(Vysíláno v Československém rozhlase 27. 8. 1968 kolem 17:30 hodin, text podle knihy Sedm pražských dnů, Academia, Praha 1990)

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA SÝKOROVÁ | Praha, Hrad

S balíkem novin pod nohama

Marta Švagrová, novinářka, Praha

„**J**di spát, dneska už se nic nestane,“ řekl mi kolega Pavel Krása. Bylo něco po jedenácté večer, agenturní zprávy sice potvrzovaly nebyvale čilý pohyb v Kremlu, ale Praha byla tichá, Václavské náměstí prázdné. Za pár hodin, před pátou, zazvonil telefon: „Pust si rádio!“ Šok, který k ránu 21. srpna 1968 v této zemi nastal, byl už mnohokrát popsán. Kdekdo dnes ví, jak bylo pošetilé věřit, že k invazi nedojde, když všechno svědčilo o opaku. Tehdy ráno se ale lidi probudili do okupované země, a šli se podívat, co s tím mohou udělat. Naivně a nezkušeně. Bylo jasné, že běžné noviny nevyjdou a že musíme – dokud to ještě jde – připravit zvláštní vydání. Ohlásit okupaci, popsat, co se děje v ulicích.

Redakce Svobodného slova, v níž jsem se jako elévka učila novinařině, měla mimořádně výhodnou polohu. Dům Melantrichu, kde sídlila, stojí uprostřed Václavského náměstí, jeho balkony skýtají dobrý přehled od Můstku až po svatého Václava. Pod okny tu odjakživa „procházely dějiny“. Tentokrát byl pohled z okna tristní. Starším ta situace cosi otřesného připomněla, my dvacetiletí ji ale prožívali poprvé.

Hned ráno se Václavák zaplnil k prasknutí: tanky s vojáky s automaty a vyděšenýma očima natěsno obléhaly davy lidí. Nikdo po nich

neházel kamením, všichni se pořád snažili cosi jim vysvětlovat. Největší zmatek vládl určitě v hlavách těch nechtěných, nevítaných a nejspíš dost unavených kluků. Měli příkaz vyřadit strategická místa, celkem logicky mířili k Rozhlasu, cestou se jim ale připlétla před hlavně impozantní budova Národního muzea. Byli jsme zrovna na jeho rampě (odtud je báječně vidět celé náměstí), když spustili kanonádu. Kolega Láďa Sprock mě porazil na zem a kryl mě svým tělem. Pak mi podal dvě nábojnice. Smál se, i když trochu nakřivo, ale pamatuji si, že ani já vlastně necítila strach, spíš údiv, že tohle všechno je pravda a že to prožívám. Hůř bylo o kus výš, kolem Rozhlasu. Barikády, hořící tank, vyhořelý dům, rozhořčení – všechno to známe z fotografií, z filmů.

Ten den vyšla dvě zvláštní vydání Svobodného slova a kolegové z jiných redakcí pracovali podobně. Chytali jsme informace z provizorních vysílání rádia i televize, ve sklepě obsazené Četky se kdosi pokoušel vysílat dálkopisem, s přenosem zpráv pomáhalo Filmové studio Barrandov a spousta dalších. Reportáž, kterou dala dohromady naše redakce, jsme nazvali Psáno horkým perem – byla narychlo spíchnutá, ale rozhodně autentická. Ani nás nenapadlo, že bychom se pod ni neměli podepsat.

Co jsme čekali, to se stalo: v noci Sověti vyřadili melantrišskou tiskárnu a 22. srpna obsadili i celý dům. Usídlila se v něm gardová jednotka, která snad dorazila z východního Německa, odkudsi od Berlína. Šéfredaktor Svobodného slova Jiří Pavlis měl tu „čest“ vyjednávat s jejím politrukem: byl to prý záložák, učitel matematiky z Leningradu, kterého povolali a vyzvedli na vojenské cvičení přímo ze školy. Pochvaloval si, jak výhodná je centrální poloha Melantrichu, že z mansardy mají skvělé spojení s dalšími punkty v Praze. Tank zaparkovaný v průjezdu byl jasným znamením, že tady žádné regulérní noviny hned tak nevyjdou.

Samozřejmě vycházely dál, jinde, a byly ilegální. Redakce (alespoň ta část, která se nemínila schovat a čekat, co bude) se rozdělila na skupinky po čtyřech pěti lidech, scházeli jsme se v různých bytech, rukopisy nosili pod košilemi a předávali si je třeba na nádraží, v telefonech jsme se už nepředstavovali plným jménem a texty nám šéfredaktor zakázal podepisovat. Celou tu absurditu jsme vnímali spíš s nadhledem a nechtěli si připustit její dosah. Až po čase jsem se dozvěděla, že tiskárna, která nám vyšla vstříc, patřila ministerstvu vnitra. Přes mosty, které hlídali samopalníci, jsme rukopisy, ale i balíky novin vozili z dnešního

Marta Švagrová-Bystrovová se narodila v prosinci 1947 ve Staré Huti u Dobříše. Po maturitě studovala žurnalistiku na Institutu osvěty a novinářství University Karlovy a pracovala v redakci Svobodného slova. V roce 1970, kdy na škole začaly normalizační čistky, odešla na mateřskou dovolenou a už se ke studiu nevrátila. Její manžel, novinář Vladimír Bystrov (do roku 1969 tiskový tajemník Filmových studií Barandov), byl za normalizace vyhozen ze zaměstnání kvůli předchozí „podpoře kontrarevolučních sil“, živil se pak převážně jako tlumočník a překladatel, občas publikoval pod pseudonymy. Po mateřské pracovala Marta Švagrová znovu ve Svobodném slově a po pádu komunistického režimu také v kulturních rubrikách časopisu Týden a Lidových novin, kam přispívá dosud. Několik let vedla seminář žurnalistické tvorby na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

pohledu dost bezstarostně. Řekli mi, vezmi si minisukni, posadili mě do auta a prý mám těm vojákům ukázat spíš nohy než balík pod nimi. Vždycky to prošlo, noviny se tak dostaly i na superhlídané západní ambasády. Že se Svobodné slovo četlo i mimo Prahu, byla zase zásluha různých lokomotivních čet. Na oplátku, že jsme v Melantrichu nedávno pomáhali tisknout různé letáky, stanovy a jiné materiály, když vznikaly první nezávislé odbory strojvůdců, distribuovali teď oni naše noviny po celé zemi. Kam všude došly, to jsme ale zkontrolovat nemohli.

Když jsme se po čase do redakce směli vrátit, vypadal celý dům jako po výbuchu. Největší paradoxně dopadla redakce nakladatelství Svět sovětů, která tam rovněž sídlila. V ní prý „hosté“ pořádali veselé večírky, na což zřejmě doplatil sám velitel. Jejich vojenská policie ho zatkla a odvezla. Naše starost to tedy nebyla, nám nastaly jiné, horší. Když jsme po roce šli do práce v černém, už jsme dobře věděli proč. 🐼

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

„Dům Melantrichu stojí uprostřed Václavského náměstí. Pod okny tu odjakživa ‘procházely dějiny’. Tentokrát byl pohled z okna tristní.“

FOTO JAN REICH | Praha, Václavské náměstí

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

Myslela jsem si, že se natáčím nějaký film

Jana Kociánová, podnikatelka, Praha

Jak jste se zjistila, že Rusové okupují Československo?

Bydlela jsem v Košířích, na Plzeňské, a v úterý 19. srpna jsem se vrátila z nádherné dovolené, byla jsem se svou láskou v Rakousku a v Itálii. Utahaná po cestě jsem se těšila, že se pořádně vyspím. Jenže brzy ráno, nevím už v kolik, snad kolem páté nebo šesté, mě probudil šílený rachot. Běžela jsem k oknu, a po dlažebních kostkách jely tanky. Rok dva předtím se v Praze točil nějaký film o osvobození v pětačtyřicátém, tak jsem si nejdřív myslela, že je to něco podobného, že se zase natáčím. Když mi ale pod oknem projel asi dvacátý ruský tank, už se mi to zdálo trochu podivné. Lidé na ulici byli zmatení, někteří těm Rusákům dokonce mávali. Šla jsem zpátky do pokoje, pustila jsem si rádio, a najednou jsem slyšela zprávu, že nás okupují „spřátelené armády“. A ještě pořád jsem si říkala, že to není pravda, že je to nějaký zlý sen nebo blbý vtip. Nemohla jsem to přijmout, i proto, že jsme předtím žili v Pražském jaru, úplně se tu změnila atmosféra, lidi důvěřovali Dubčekovi, byli spokojení, uvolnění, projevovalo se to třeba i tím, že najednou s chutí pracovali. A najednou tahle rána.

Předtím vás nenapadlo, že by k nějakému vojenskému zásahu mohlo dojít?

Ne. Vůbec. Ale pravda je, že já jsem tehdy hrála závodně ping-pong, žila jsem tím, a ačkoli jsem byla zaměstnaná v Praze na magistrátě, politika mě nijak zvlášť nezajímala. Pracovala jsem sice jako tajemnice v sekretariátu primátora, ovšem tzv. bezpartijní, v KSČ jsem nikdy nebyla, komunisty jsem neměla ráda, a ten obrodný proces jsem prostě brala jako něco, co přináší větší míru svobody. V tom smyslu jsem s reformními komunisty sympatizovala, ale to bylo tak všechno.

Co jste dělala dál, toho 21. srpna?

Sebrala jsem se a vyrazila do práce. Jenže tramvaje ani autobusy nejezdily, takže jsem šla pěšky Plzeňskou k Andělu, a to už se na ulicích srocovaly davy lidí. Ale člověk to pořád úplně nechápal. Neumím to asi vysvětlit, ale dneska, když už o okupaci a o dalších letech víte všechno, tak je to jiné, než když v těch „střípcích dějin“ přímo žijete. Když jsem se dostala k Jiráskovu nebo k Palackého mostu, to už si nepamatuju, stál tam ruský tank, na něm vojáci, a říkali, že most je zavřený, že dál nesmím, že nikdo neprojde. Potřebovala jsem jít přes Vltavu na Staré Město, tehdy jsem uměla perfektně rusky, a tak jsem s jedním vojákem začala debatovat. Byli to mladí kluci, sebraní

bůhvíodkud, sami nic nechápali. Tohle byl snad nějaký Kazach, seděl na věži tanku, já stála dole. Říkala jsem, že chci do práce, on že mě nepustí, já se ptala, proč ne, začali jsme se hádat, strašně jsem se naštvála. Vůbec jsem v tu chvíli nechápala, že něco riskuju, to byl zřejmě také výsledek toho uvolnění posledních měsíců, že se člověk nebál. V hádce jsem mu řekla, že je „durak“, což je hodně sprostá nadávka, a pak něco ve smyslu, že mu to nemyslí, že jenom plní rozkazy a je jako „sobaka“, čili pes. Namířil na mě automat, a v tu chvíli mě lidi odtáhli. Snad by mě zastřelil, kdyby to pokračovalo.

Došla jste na magistrát?

Nějak jsem se tam nakonec dostala. Vládl tam strašný zmatek, nikdo nevěděl, co se děje a co se bude dít. Někteří ovšem příchod Rusů vítali. Všichni vždycky vzpomínají, jak byli lidé tenkrát solidární a jednotní v odporu proti okupantům – na ulicích to tak jistě bylo, ale třeba do dění na magistrátu se to promítalo jenom okrajově, výše postavení úředníci včetně primátora a různých náměstků měli spíš strach a vyčkávali nebo začali rovnou kolaborovat. Jiné to ovšem bylo mezi běžnými zaměstnanci – řidiči a ženské z kantýny, ti tedy rozhodně prosovětsky nesmýšleli. Já jsem ten první den

Jana Kociánová se narodila 18. ledna 1948 v Praze. Chodila na střední ekonomickou školu, a když ji s výbornými výsledky absolvovala, dostala tzv. umístěnku (pracovní místo, které absolventovi střední nebo vysoké školy určily úřady) na pražský magistrát. Ve stejné době hrála extra ligu ping-pongu ve Spartě Praha. Během třinácti let zaměstnání na magistrátu musela tajit svou lesbickou sexuální orientaci, a když věc vyšla najevo, dostala výpověď. Nastoupila do Projektového ústavu dopravních a inženýrských staveb (PUDIS), poté přešla do cestovní kanceláře Sportturist. Po roce 1989 založila a úspěšně provozovala vlastní cestovní kancelář, dnes je v důchodu.

nezůstala v práci, šla jsem se podívat na Václavské náměstí a na Staroměstské náměstí, chodila jsem s různými známými, nechtěla jsem v tom být sama. Neviděla jsem nikde mrtvé, ale na Václaváku to v jednu chvíli bylo divoké, tank málem přejel nějakého kluka, lidi strašně řvali, tak jsem raději utekla. Najednou jsem po tom zážitku na mostě dostala strach, a ten strach mě už nepustil, i když jsem chodila po ulicích i v dalších dnech.

O pár dní později, 26. srpna, jste byla u toho, když na Klárově sovětští vojáci zastřelili šestadvacetiletou Marii Charoukovou. Prý jste se znaly, je to tak?

Nebyla to blízká kamarádka, ale znaly jsme se od vidění. Šla jsem tehdy přes Mánesův most na Klárov, kde se sešlo dost lidí, už nevím, z jakého důvodu. Nešla jsem demonstrovat nebo tak něco – kousek od Klárova bydlela jedna moje známá, fotografka, a já si k ní nesla vyvolat film z dovolené. S Marií jsme se pozdravily, stála v hloučku lidí, začalo trochu pršet, a ona, pokud si vzpomínám, sahala do tašky a vyndala černý skládací deštník. O kousek dál byla skupina ruských vojáků, zazněla rána, Marie se zhroutila a lidi začali ječet. Říká se, že to byla nešťastná náhoda, že

tomu vojákovvi vystřelila zbraň nebo že s ní nějak neopatrně manipuloval, ale já tomu moc nevěřím. Podle mě si ten voják spíš myslel, že Marie vytahuje granát nebo něco takového a prostě na ni vypálil. Viděla jsem, jak spadla, pomáhali jí nějací lidé, a ti Rusové dělali, jako by se jich to netýkalo. Víc toho nevím, byla jsem v šoku a utekla jsem pryč. Odjela jsem do Rakouska.

Chtěla jste emigrovat?

Chtěla. Díky té práci na magistrátě jsem si nastřádala papíry, potřebné k vycestování na Západ, a tak jsem mohla kdykoli vyrazit. Ale ono to v těch dnech bylo víceméně jedno, jestli měl člověk dokumenty nebo ne, přes hranice se dostal skoro každý. Vzala jsem si papírový kufr, v něm jsem vezla vysvědčení, diplomy a slovníky, a šla jsem na vlak. Jenže v Rakousku jsem se pořád nemohla rozhodnout. Měla jsem tam přítelkyni, kterou jsem velmi milovala, dostala jsem nabídku na práci trenérky, možnost bydlení, zkrátka bylo to lákavé. Doma jsem sice nenechávala žádné početné příbuzenstvo, ale žila tu moje máma, v té době dost nemocná. Když jsem odjížděla, říkala jsem si, že zůstanu v emigraci, ale během tří dnů se to ve mně úplně obrátilo,

„Viděla jsem, jak spadla, pomáhali jí nějací lidé, a ti Rusové dělali, jako by se jich to netýkalo.“

čtvrtý den jsem si zase sbalila ten papírový kufr a vrátila se zpátky. Jsem dost patriot, a nějak mi už tenkrát došlo, že kdybych v Rakousku zůstala, bylo by to na dlouhé roky. Takže jsem zase dorazila do Prahy a druhý den šla do práce, a když jsem svolávala poradu, lidi si mysleli, že je to vtip, že jim volám ze Západu. Návrat byl dost zvláštní, za těch pár dní se to tu tak podivně stabilizovalo. Máma za dva roky umřela – a dodnes vlastně nevím, jestli jsem se tehdy rozhodla správně, jestli jsem se měla vracet. 🐞

FOTO VLADIMÍR LAMMER | Praha, Klárov

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV | FOTO VLADIMÍR CHAROUSEK

VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV | FOTO VLADIMÍR CHAROUSEK

Krev

Miloš Rejchrt, evangelický farář, Česká Skalice

„Vstávej, obsadili nás Rusáci,“ vzbudila mne matka nekompromisně, leč až kolem osmé. Studentovi, který přijel ke konci prázdnin připravovat se na zkoušky k rodičům do jejich nového působiště v malém městě, je dobré dopřát spánku.

Sám způsob probuzení do katastrofy předznamenal mé vnímání onoho dne i dnů následujících: stalo se něco hrozného, na čem nemohu nic změnit, ať bdím, či spím. Život jde dál, spíše kolem mne než skrze mne. Události jen pozoruji a svým pozorovatelstvím trpím: rád bych byl víc při tom, ale v prostředí, kde nikoho neznám, nemám s kým. Českoskalické náměstí je už dopoledne vyzdobeno spoustou protiokupačních transparentů, městský rozhlas přenáší vysílání z Prahy.

Okupační armáda, v případě našeho regionu polská, ještě nedorazila, ale k dramatu se schyluje: rozhlas oznámil, že šedá volha s pražskou SPZ jede směr Hradec Králové „zatýkat naše představitele“. Když bylo upřesněno, že před Hradcem Králové zahnula směr Náchod, českoskaličtí esenbáci vytáhli odkudsi samopaly. Velká tatra naložená štěrkem zaujala na náměstí pohotovostní polohu, aby škodné volze zahradila cestu.

Dlouho se nedělo nic, až se volha konečně objevila; sice v opačném směru a ani barva neodpovídala, přesto jí dychtivý řidič těžkotonážník cestu nejen zahradil, ale pro jistotu do ní i trochu najel. Šlo však o volhu zcela nevinou, patřící zemědělskému podniku, neboť souběžně s okupací probíhaly žně a výkup obilí. Zatýkací volha nedojela, vytrátila se i z vysílání. Esenbáci uložili samopaly, vytáhli formuláře a jali se sepisovat protokol o nehodě. Po chvíli se objevila těžkotonážníková žena, hlasitě okomentovala hrdinův nezdar a odvedla si ho domů.

Ani tento málo heroický konec mi nevyvrátil dojem, že jsem se stal pozorovatelem čehosi epochálního: českoslovenští socialističtí esenbáci se v jednu chvíli chystali zakročit proti prosovětským socialistickým kolaborantům!

Pocit neuplatněnosti jsem trochu zahnal odpoledne, kdy se na náměstí objevilo osobní auto s pařížskou poznávací značkou, zcela dezorientovaným řidičem a psychicky už rozloženou francouzskou rodinkou. Chtěli co nejrychleji domů, ale ukazatele směr Paříž ba ani Praha nikde, všude jenom Moskva 2000 km, případně Warszawa 500. Ujal jsem se tlumočení, za chvíli bylo auto obklopeno hroznem lidí, kteří

Francouze jednak utěšovali, jednak úkolovali, aby tam „doma“ vylíčili, jak jsou ti pancéřovní okupanti podlí a jakých hanebností se naši „bratři“ dopouštějí. Do auta kdosi podal Francouzům lahve s limonádou a velký bochník chleba. To byl pro mne také významný zážitek: „Zpátky do Evropy“ se i za Pražského jara ozývalo jen ojedinele, jako požadavek snad příliš kontrarevoluční, zatímco teď na náměstí obyvatelstvo České Skalice spontánně objímá „ty ze Západu“ jako své spojence, kteří mají podat o nás autentické zprávy „doma“, kde bychom i my tak rádi byli domovem, daleko od hrozeb bratrských pomoci...

Druhý den se v rádiu objevila výzva k darování krve pro raněné v krajské nemocnici v Hradci Králové. Ihned jsem sedl na kolo a vydal se na cestu, s pocitem vznešenosti, až výjimečnosti: jistě už mne netrpělivě vyhlížejí, však kdo jiný, když ne já...

Cesta za naplněním vlastenectví začala dobře, pomohl jsem na silnici opravit defekt osamocnému cykloturistovi, který se vracel z Polska: byl značně zmožen, v polském příhraničí československého poutníka vydatně skrápěli slzami a wodkou wyborovou.

Miloš Rejchrt se narodil 19. října 1946 v Ostravě, vyrůstal v Trhovém Štěpánově a v Praze. Po gymnáziu vystudoval teologii – stejně jako jeho dva bratři Luděk a Pavel – na Komenského evangelické bohoslovecké fakultě (absolvoval v roce 1970). V polovině 60. let založil Klub Divadla Na Zábradlí, kde se seznámil s Václavem Havlem, roku 1968 hrál ve filmu Žert. Školní rok 1968–1969 prožil na studiích v Lausanne ve Švýcarsku. Od listopadu 1970 působil jako evangelický vikář v České Lípě. Normalizaci prožil jako výrazný oponent režimu – Státní bezpečnost se o něj začala zajímat poměrně brzy po sovětské okupaci, mimo jiné proto, že se scházel s čím dál větším okruhem lidí, kteří pak vytvořili „jádro“ českého disentu – poprvé byl předveden k výsledku na StB v únoru 1972, v říjnu byl jako čtvrtý evangelický duchovní v zemi zbaven tzv. státního souhlasu a až do roku 1989 pracoval jako topič, respektive „obsluha parních kotlů“. O Vánocích 1976 podepsal Miloš Rejchrt Chartu 77, v letech 1980–1981 byl jejím mluvčím. Překládal z francouzštiny teologickou literaturu, filosofii a beletrii. Po roce 1989 se vrátil k poslání duchovního (naposledy ve farním sboru ČCE v Praze 8 – Kobylisích), publikoval v různých českých médiích, byl též členem mediálních rad. Od roku 2011 je v důchodu.

Když jsem dorazil k nemocnici, pocitu výjimečnosti jsem rázem pozbyl: nebyl jsem jediný, u transfúzní stanice dlouhatánská fronta na několik hodin. Atmosféra obecné sdílnosti a soudržnosti, umocněná čekáním na rituál vylévání krve za druhé, byla nádherně omamná i vzrušující.

Něco z těch překotných prožitků a pocitů se ustálilo v paměť: nikdy nezapomenu, že moji spoluobčané dali zřetelně najevo nesouhlas se svým znevolněním. Také dárcovství krve mne už nepustilo. Na mé průkazce má můj startovní čestný odběr datum 22. 8. 1968. 🇸🇰

SLOVÁCKÉ MUZEUM | Uherské Hradiště

SLOVÁCKÉ MUZEUM | Uherské Hradiště

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Libeň

SLOVÁCKÉ MUZEUM | Uherské Hradiště

NÁRODNÍ ARCHIV | místo neznámé

V
VICERA DRAZI
DNESKA-VRAZI!

444R

MUZEUM HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY | FOTO JIŘÍ KAREL PROCHÁZKA | MÍSTO NEZNÁMÉ

Dali jsme si ze žalu rakvičky se šlehačkou

—
Václav Vaško, historik, spisovatel, Praha

Kolem druhé v noci 21. srpna nás vzbudil telefon. Artur Pavelka starší mi říká při škrceném hlasem: „Obsazují nás! Zapněte rádio a volejte známým!“

„Co se stalo?“ vyskakují z postelí táta, máma, všichni Dobalovi, kteří, jako obvykle, tráví část prázdnin u nás. Vendulka, čtvrtá v pořadí Maniných dětí, se rozplakala: „Co teď bude s Věrou Čáslavskou?“ – „Proč právě s ní?“ – „Protože podepsala 2000 slov.“

Klekáme, a jako v březnu 1939 se společně modlíme za republiku. Po ulicích projíždějí taxikáři se zapnutými klaksony, v domech se rozsvěcují okna. K ránu nezvyklý hukot, od Černého vrchu se valily Leninkou do centra Prahy tanky. [...]

Zbytek noci jsme my, dospělí, proseděli u rádia, děti šly spát. Po šesté ráno jsem vyšel z domu, na Bořislavce polámané zábradlí a havarovaný sovětský transportér. S lidmi oněmělými hrůzou se dívám na projíždějící sovětské kolony. Do Kněžského domova na Karlově náměstí, kde jsem měl kancelář sekretáře pražského Díla koncilové obnovy, jsem vcházel s obavou, zda mě tam nepředěšla KGB. Nepředěšla. Ve zmatkových situacích

mám tendenci zazmatkovat, ale vzápětí se vzpamatovat a zapnout mozek. Tak i nyní. Sedl jsem ke stolu a psal: „Prohlášení přípravného výboru Díla koncilové obnovy. Drazí bratři a sestry! V těchto vážných hodinách našeho státu odevzdáváme plni víry a naděje své osudy do rukou Boží prozřetelnosti. Žádáme Vás, abyste zachovali klid, rozvahu a občanskou statečnost. Dnes samozřejmě nemůžeme předvídat další vývoj, ale mějme vždy na paměti toto: 1) Svoboda náboženství je zaručena ústavou, její dodržování musíme neustále vyžadovat. 2) Zůstaňme věrně sjednoceni se svými pastýři, biskupy, kteří osvědčili již dříve svou věrnost církvi a svatému otci. 3) Seskupme se kolem svých kněží, nedopustíme, aby došlo k jejich dřívější izolaci. 4) Nesnižme se nikdy ke kolaboraci v jakékoli formě. [Následují další body – pozn. ed.] V Praze, 21. srpna 1968. Přípravný výbor DKO.“

Den předtím začal v paláci Charitas na Karlově náměstí týdenní teologicko-pastorační kurz. Jeho iniciátorem byl Otto Mádr, organizačně ho připravil pater Antonín Bradna. V den sovětské okupace měl od devíti hodin pokračovat. Když jsem do Charitasu přišel, zastihl jsem tam sotva dvacet kněží, mezi nimi Mádra a Bradnu. Ukázal jsem jim, co jsem napsal. „To je ono,“ řekl Mádr, „přečti to ostatním.“ Bradna pak dal text rozmnožit a rozeslat do všech

PAMĚŤ NÁRODA

farností arcidiecéze a do mimopražských diecézních sekretariátů DKO. [...]

Na svém placeném působišti v generálním ředitelství cirkusů jsem v následujících dnech strávil spíše minuty než hodiny. Nejvíce jsem se pohyboval mezi tanky na Václavském náměstí, ve zmateném davu Čechů a vyděšených sovětských vojáků. Zastavil jsem se u hloučku vysvětlujícího česky, posunky a lámanou ruštinou dvěma vojáčkům s automaty, že jsou fašisté, okupanti, „zachvatčiky“ a že se Brežněv a celé politbyro zbláznili. Hoši bůhví z jakého zapadáková měli slzy v očích a jen opakovali: „Něžnajem, my ničevo nežnajem.“ Přispěchavší lojtěnant je seřval a nás rozehnal.

Příští den vysílal rozhlas výzvu českých a slovenských katolických biskupů: „V těchto vážných chvílích našich národů vybízíme vás, milovaní bratři a sestry, abyste zachovali klid a rovnováhu, nedali se nikým vyprovokovat k činům neslučitelným s křesťanským přesvědčením a s důvěrou volali k Pánu, aby naší zemi daroval svobodu a pokoj. Stojíme pevně za legálními představiteli našeho lidu a ujišťujeme je neochvějnou podporou a solidaritou.“

Na zdi kostela svatého Václava na Smíchově jsem viděl velký, vápnem vyvedený nápis:

Václav Vaško se narodil 26. dubna 1921 ve Zvolenu. Po maturitě na obchodní akademii studoval od roku 1944 na Vysoké škole obchodní v Bratislavě. Už v roce 1943 se seznámil s prof. Tomislavem Kolakovičem, zakladatelem kroužků Katolické akce. Byl přijat do tzv. Rodiny, skupiny nejbližších Kolakovičových spolupracovníků. Zapojil se do Slovenského národního povstání, byl zajat a do 6. února 1945 vězněn v Banské Bystrici a Nováčích. Po skončení války vstoupil do diplomatických služeb, v červnu 1945 – březnu 1946 a od září 1946 do července 1949 byl velvyslaneckým radou v Moskvě. V říjnu 1945 se oženil s Irlinou Jukovou a o necelý rok později se jim narodila dcera Marija. V březnu 1946 byl poprvé odvolán z Moskvy v souvislosti s obviněním jeho otce z protistátní činnosti, v červenci 1949 na žádost sovětské strany odvolán definitivně. V roce 1951 ho propustili ze služeb MZV a pracoval jako stavební dělník v Praze. Dne 5. února 1953 byl Václav Vaško zatčen a poté ve vykonstruovaném procesu odsouzen za zločin velezrady k třinácti letům těžkého žaláře. Prošel věznicemi Praha-Pankrác, Leopoldov, Mírov a uranovým pracovním táborem Nikolaj. V Leopoldově a na Mírově se dostal na kněžská oddělení, mohl se tak teologicky vzdělávat a setkávat s elitou katolické inteligence. Po propuštění na amnestii (1960) pracoval v dělnických zaměstnáních, roku 1968 patřil k laickým zakladatelům Díla koncilové obnovy a nakrátko pracoval jako referent na generálním ředitelství Čs. cirkusů a varieté. V roce 1969 se stal vedoucím Vydavatelství České katolické charity, odkud byl propuštěn na příkaz ministerstva kultury. Až do roku 1989 se živil jako korektor a pracoval na kronice perzekuce katolické církve po roce 1948 Neumlčená. V prosinci 1989 se vrátil na své místo v charitě a od roku 1992 byl ředitelem nakladatelství Zvon. Zemřel v Praze 20. května 2009.

„Bože, chraň nám Dubčeka!“ V dejvickém kostele svatého Václava jsme se modlili za vlast, za Dubčeka a všechny, které Sověti unesli neznámo kam. Po mši jsme zpívali svatováclavský chorál a státní hymnu.

Odpoledne první pookupační neděle k nám přišel inženýr Pindák z Národní banky s návrhem sestavit zvláštní vydání Katolických novin. Táta zapochyboval, zda na to máme právo, když nikdo z nás není členem redakční rady, a navrhl, abychom zašli za Markem Weirichem, který členem redakční rady byl. Z čtyřstránkového čísla, které jsme u Weirichů sestavili a částečně napsali a které pak Pindák v Národní bance rozmnožil, se mi nezachoval ani jeden exemplář. Vím jenom, že v něm bylo uveřejněno „moje“ prohlášení DKO.

Ve Vysočanech začal mimořádný sjezd KSČ, který odsoudil invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa. V Moskvě se objevili ukradení představitelé našeho státu v čele s Dubčekem, už ne jako vězni, ale jako „státní delegace“. Na její podporu se rozezvučely – po rozhlasové výzvě a na doporučení biskupa Hloucha – zvony po celé zemi. Zprávu o „Moskevském protokolu“, znamenajícím začátek „normalizace“, jsem vyslechl z rozhlasového projevu

Alexandera Dubčeka u sochy svatého Václava, kde jsem ve společenství redaktorů Vyšehradu Ládi Jehličky, Jardy Vrbenského, Zdeňka Stejskala a dalších tisíců čekal... Na co? Snad až z Blaníku vyjedou rytíři našeho knížete. Místo toho začaly zástupy skandovat: „Ať žije Dubček!“ I my čtyři jsme se přidali. „To je konec!“ říká Jehlička. „Kdyby mi někdo ještě před týdnem řekl, že já, Jehlička, budu jednou provolávat slávu prvnímu tajemníkovi komunistické strany, tak ho pošlu do Bohnic.“ Smutní jsme se pak vypravili do nejbližší cukrárny a dali si ze žalu rakvičky se šlehačkou. Cestou se mi dostal do rukou leták vyzývající Pražany, aby vyslali na pohřeb „první oběti okupantského teroru, mladého národního hrdiny Milana Kadlece, který byl 21. srpna zavražděn“ své delegáty. Pohřeb se konal na hřbitově u Svatého Matěje v Dejvicích.

V úterý 27. srpna, krátce po jedné, přibližoval se ke kostelu sv. Matěje průvod mládeže. Vpředu velký kříž a československá vlajka. V kostele už není k hnutí, uvádím proto nově příchozí přes sakristii do presbytáře. S paterem Václavem Zimou, bledým, že by se v něm krve nedořezal (já jsem sotva vypadal lépe), se prodíráme k rakvi, zahalené vlajkou. Kolem pionýři a pionýrky s rudými šátky kolem krku, mluví předseda Obvodního

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

národního výboru a jiní oficiální řečníci, pater Zima vykonává pohřební obřad za vzlykotu kamarádů a kamarádek zavražděného. Sověti nikde, teprve když se obřad nad hrobem chýlí ke konci, přijíždí k vratům hřbitova obrněný vůz, zastavuje, ale vzápětí odjíždí. Obřad je zakončen státní hymnou.[...]

V září 1968 zamítlo Ministerstvo vnitra definitivně stanovy Díla koncilové obnovy a nařídilo

zastavit s okamžitou platností všechnu jeho činnost. Propaganda, stále devótnější k sovětským gubernátorům, zahrnula do výčtu protisocialistických a kontrarevolučních sil ve společnosti – vedle klubu bývalých vězňů (K231) a Klubu angažovaných nestraníků (KAN) – také Dílo koncilové obnovy. 🐼

Prohlášení mimořádného XIV. sjezdu Komunistické strany Československa

Soudruzký a soudruzi, občané Československé socialistické republiky. Dnes 22. srpna 1968 byl zahájen mimořádný sjezd Komunistické strany Československa, kterého se účastní řádně zvolení delegáti a který přijal toho původní prohlášení:

„Československo je suverénním a svobodným socialistickým státem opírajícím se o vůli a podporu svého lidu. Jeho suverenita byla však 21. srpna porušena okupací vojsk Sovětského svazu, Polska, Německé demokratické republiky, Bulharska a Maďarska. Tento čin je zdůvodňován ohrožením socialismu a tím, že o zásah bylo požádáno i některými vedoucími československými činiteli. Jak vyplynulo z včerejšího prohlášení Ústředního výboru

KSČ, z druhého rozhlasového projevu prezidenta republiky, z prohlášení Národního shromáždění i vlády republiky a z prohlášení ústředního výboru Národní fronty žádný kompetentní stranický ani ústavní orgán o takový zásah nepožádal. V Československu nebyla žádná kontrarevoluce a nebyl ohrožen socialistický vývoj. Vzniklé problémy byli lid a strana schopni vyřešit sami, jak prokázala obrovská důvěra, které se vedení strany v čele se soudruhem Dubčekem těšilo. Přístupovalo se naopak k realizování základních Marxových a Leninových představ o vývoji socialistické demokracie (...)

(Československý rozhlas)

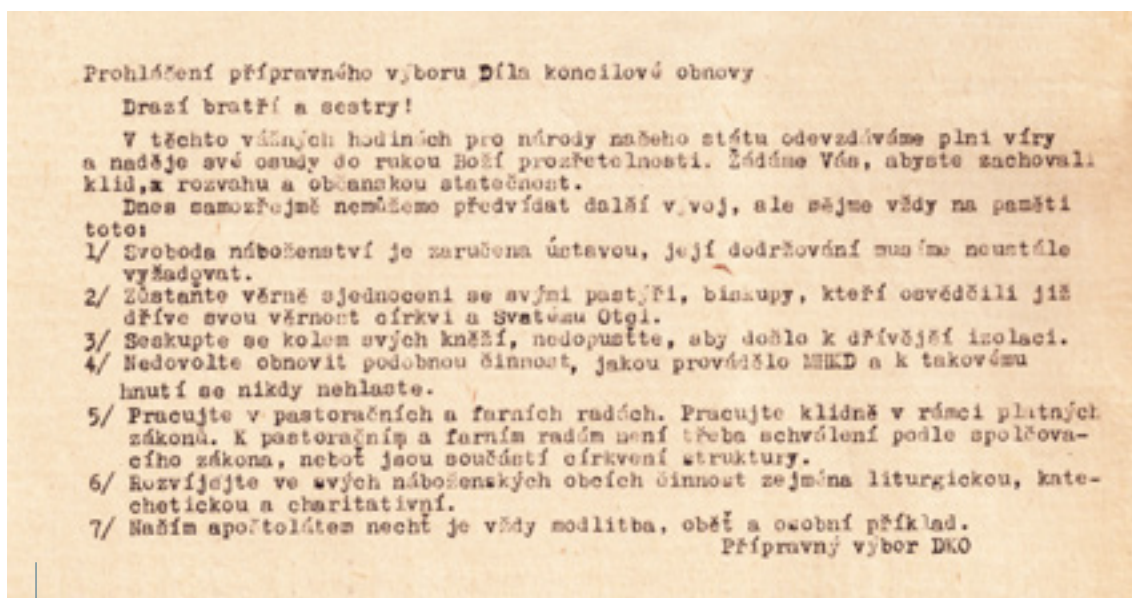

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

NÁRODNÍ ARCHIV | FOTO OKKY OFFERHAUS | Praha, centrum

NÁRODNÍ ARCHIV | FOTO OKKY OFFERHAUS | Praha, Václavské náměstí

„Zastavil jsem se u hloučku, vysvětlujícího česky, posunky a lánanou ruštinou vojáčkům s automaty, že jsou fašisté, okupanti, ‚zachvatčiki‘...“

Советским воинам !

Вы знаете правду о том, почему вы захватили наше государство? Не верьте, что дело социализма у нас подвизалось опасности!

До вашего приезда у нас было все спокойно, был порядок и безопасность. Ваш приход испортил нашу жизнь и вызвал большие экономические потери, нарушил дружеские отношения, связывавшие издавна наши с русским народами.

Жертвы и раненные, жертвы вашего односторонне жестокого вмешательства, вы можете частично искупить, если вы не будете больше вмешиваться в наши дела. Как с захватчиками, в ваши не будет сотрудничать у нас ни один честный человек. Старайтесь добиться того, чтобы ваши командиры отпустили нашего Дубчека, Сарковского, Черника, Цисарка и остальных выдающихся сил нашего народа, наших передовых бойцов за действительный коммунизм!

Вы, и наш президент, Герой СССР генерал армии Свобода должны представлять для вас гарантии того, что дело социализма находилось в Чехословакии в надежных руках.

Sovětským vojákům!

Víte pravdu o tom, proč nás okupujete? Nevězte, že věc socialismu byla u nás ohrožena. Bez Vašeho zásahu byl u nás klid, pořádek a bezpečnost. Váš příchod rozvrátil náš život, způsobil veliké hospodářské škody, narušil přátelské vztahy, které vždy poutaly náš nárok k národu ruskému. Oběti na životech, které někteří z Vás způsobili zbytečně brutálními zásahy, můžete jen zmírnit, když nebudete do našich věcí zasahovat. Jako s okupanty nebude s Vámi žádný poctivý Čech spolupracovat! Usilujte, aby Vaši velitelé propustili Dubčeka, Sarkovského, Ing. Černíka, Císaře a ostatní naše přední bojovníky za opravdový komunismus. Ti a náš prezident, hrdina sovětského svazu armádní generál Svoboda měl by být i pro Vás zárukou, že věc socialismu byla v ČSSR v dobrých rukách.

Srpnový týden na severu

Václav Havel, dramatik, prezident České republiky, Liberec

B yli jsme s mou ženou a Janem Třískou tu noc náhodou v Liberci u našich tamějších přátel a zůstali jsme tam potom celý ten dramatický týden, protože naši přátelé nás okamžitě zaintegrovali do libereckého odbojového dění, smím-li to tak nazvat. Působili jsme v tamějším Rozhlase, já psal každodenní komentáře, Honza je předčítal, vystupovali jsme i v televizním studiu, narychlo zřízeném na Ještědu, pracovali jsme ve stálém štábu předsedy městského národního výboru, pomáhali koordinovat různé akce, já psal předsedovi proslovy, a napsal jsem dokonce obsáhlé prohlášení OV KSČ, ONV, OV NF, MěNV atd. k obyvatelstvu, které pak vysílal pouliční rozhlas a které bylo všude vylepeno. [...]

Ten týden pro mne znamenal zážitek, na který asi těžko někdy zapomenou. Viděl jsem, jak sovětské tanky na náměstí rozbořily podloubí, které zasypalo několik lidí; viděl jsem, jak se pomátl velitel tanku a začal zběsile střílet do davu; viděl jsem a zažil mnoho dalších věcí, z nichž nejsilněji na mě působil ten zvláštní fenomén solidární pospolitosti, který byl pro tu dobu tak příznačný. Lidé nám do Rozhlasu nosili potraviny, květiny, léky, aniž jsme co z toho potřebovali; když nebylo pár hodin Třísku slyšet z rádia, bombardovali Rozhlas telefonickými dotazy, co s námi je; budova Rozhlasu

byla obklopena obrovskými transportéry s velkými betonovými kvádry, které měly zabránit jejímu dobytí; různé fabriky nám daly závodní průkazy, abychom se v případě osobního ohrožení mohli skrýt mezi dělníky.

Zřejmě díky krvavým událostem, o nichž jsem se zmínil, nebyl Liberec po celou dobu obsazen sovětskou posádkou, vojska jím jenom projížděla. Proto se tam také mohl spontánní lidový odpor rozrůst do větších rozměrů a do více podob, než jak tomu bylo v obsazených městech. Protiokupační folklór z města brzy udělal jeden velký artefakt; nápadů, jak mařit okupaci, bylo nespočítatelně. A nikdy nic tak dobře nefungovalo jako tehdy; tiskárna byla schopna za dva dny vydat knihu a vůbec různé podniky byly schopny udělat okamžitě téměř cokoli. Vzpomínám na příznačnou historku: postrachem Liberce a okolí byla jakási stočlenná parta dosti drsných trampů, úřady si s nimi dlouhou dobu nevěděly rady. Tu partu vedl jistý Farář. Krátce po vpádu okupační armády se objevil tento Farář na radnici u předsedy a řekl mu: „Šéfe, jsme vám k dispozici!“ Předseda byl trochu zaražen, ale zkusmo té partě zadal úkol: „Dobrá, sundejte tedy v noci všechny cedule s označením ulic, aby se tu okupanti nemohli orientovat. Nehodí se, aby to dělalo SNB.“ Farář přikývl

– a druhý den ráno byly pod schody radnice úhledně srovnány všechny liberecké cedule – tedy žádné demolování: čekaly na dobu, kdy budou opět instalovány. Farář ohlásil splnění úkolu a žádal další. Vznikla z toho zvláštní spolupráce, jejímž výsledkem například bylo, že po dvou dnech měli členové Farářovy party na rukávech pásky Pomocné strážce VB a po městě chodily tříčlenné hlídky: uprostřed uniformovaný esenbák a po jeho bocích dva dlouhovlasatí trampové v džínách jako jeho pomocníci. Tahle parta také vykonávala nepřetržitou strážní službu na radnici, hlídala starostu a přísně kontrolovala všechny, kdo šli do budovy. Byly to sugestivní výjevy, když bylo třeba celé schodiště radnice plné těchto chlapců a oni při své službě hráli na kytary a zpívali „Massachusetts“, tehdejší světovou hymnu hippies. Ve zcela zvláštním světle jsem to vnímal já, který jsem měl ještě v čerstvé paměti zástupy podobné mládeže v newyorské East Village, zpívající tutéž píseň, jen bez toho tankového pozadí.

Nepatřím k těm, kteří se v tom okupačním týdnu jaksi mentálně zasekli a celý zbytek života na své tehdejší zážitky vzpomínají; nemíním tu dobu rovněž jakkoli romantizovat. Domnívám se pouze, že to všechno dohromady tvořilo zcela ojedinělý úkaz, který dodnes

ČTK | FOTO PAVEL VÁCHA

Václav Havel se narodil 5. října 1936 v Praze Václavovi a Boženě Havlovým. Po komunistickém převratu v únoru 1948 nesměl kvůli „buržoaznímu původu“ navštěvovat gymnázium, vyučil se proto v oboru chemický laborant a chodil na večerní školu, kde složil v roce 1954 maturitu. Poté se marně snažil o přijetí na vysokou školu humanitního zaměření – z politických důvodů nesměl studovat. Po absolvování povinné vojenské služby začal Havel pracovat jako jevištní technik a posléze dramaturg v Divadle Na zábradlí, v následujících letech se stal jedním z nejznámějších (a ve světě nejhranějších) českých dramatiků (zmiňme alespoň hry Zahradní slavnost, Vyrozumění, Audiece, Largo desolato). Ve druhé polovině šedesátých let Havel mimo jiné působil v redakční radě kulturního časopisu Tvář a v době uvolňování režimu se čím dál intenzivněji veřejně angažoval ve prospěch demokracie. Po sovětské okupaci, respektive po začátku normalizace se stal nežádoucím a později intenzivně pronásledovaným autorem a předním disidentem. Václav Havel patřil k iniciátorům Charty 77, stal se jedním ze tří jejích prvních mluvčích, v lednu až květnu 1977 strávil pět měsíců ve vyšetřovací vazbě a v říjnu byl odsouzen za poškozování zájmů republiky v cizině ke čtrnácti měsícům podmíněně. Nejdelší, tříleté věznění za své aktivity v čele Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS) prožil v letech 1979–1982. V listopadu 1989 stál u zrodu Občanského fóra a jako zřejmě nejznámější československý disident měl zásadní podíl na pádu komunistického režimu. Dne 29. prosince 1989 byl Václav Havel zvolen prezidentem tehdy ještě Československé socialistické republiky; po rozpadu Československa byl třikrát zvolen prezidentem České republiky, jeho funkční období skončilo v roce 2003. Zemřel po dlouhodobých zdravotních obtížích 18. prosince 2011.

nebyl, pokud vím, nějak do hloubky sociologicky, psychologicky a politologicky prozkoumán a zhodnocen. Některé věci však byly tak zjevné, že je člověk musel pochopit bez vědecké analýzy a ihned. Například: že společnost je velmi záhadné zvíře o mnoha tvářích a skrytých potencích a že je velmi neprozíravé uvěřit vždy jen té tváři, kterou právě nastavuje, a domnívat se, že to je ta jediná a pravá. [...] Kdo by například v době korodujícího novotnovského režimu s jejím celonárodním švejkováním očekával, že za půl roku se v téže společnosti probudí skutečné občanské sebevědomí a za rok že bude tato donedávna apatická, skeptická a téměř demoralizovaná společnost tak statečně a tak inteligentně čelit cizí moci! A kdo by očekával, že neuplyne ani rok, a tatáž společnost se už bude rychlostí větru propadat zase do hlubin demoralizace, tentokrát ještě daleko horší, než byla ta původní! Po těchto všech zkušenostech musí být člověk věru opatrný při vynášení jakýchkoli úsudků o tom, jací jsme nebo co lze od nás očekávat. Anebo jiná věc: ten týden ukázal, jak bezmocná je vojenská síla tváří v tvář jinému protivníkovi, než proti jakému je zařízena, a jak těžké je fakticky ovládnout zemi, která se sice vojensky nebrání, ale jejíž všechny civilní struktury se k agresorovi prostě otočí zády. [...] 🐼

ARCHIV JANA BARTOŠE | Liberec

„Viděl jsem, jak sovětské tanky na náměstí rozbořily podloubí, které zasypalo několik lidí; viděl jsem, jak se pomátl velitel tanku a začal zběsile střílet do davu...“

ARCHIV MIROSLAVA BERNARDA | *Liberec*

Výzva spoluobčanům!

V případě, že nedostanete jiné směrnice od legálních čs. institucí prostřednictvím legálního tisku a v případě, že budou znemožněny jakékoliv způsoby veřejné informace (přestanou-li např. vysílat všechny legální vysílače a bude znemožněno tisknout a rozšiřovat svobodné noviny a letáky), vyzýváme vás, abyste se drželi těchto základních směrnic:

1. Jako jedinou legální a právoplatnou vládu CSSR uznávejte vládu ing. O. Černíka; na všech úsecích státní správy uznávejte pouze ty orgány a ty funkcionáře, kteří se nedali k dispozici okupantům a uznávají legální vládu.
2. Odmítněte plnit jakékoliv pokyny, příkazy, návrhy a žádosti okupačních jednotek a kolaborujících funkcionářů. Uposlechněte je jedině pod bezprostřední hrozbou zastřelení. Funkce od nich nepřijímejte a informace, které by mohly vést k pronásledování vlastenců, jim nedávejte ani pod touto hrozbou.
3. Dělejte všechno k zajištění plynulého zásobování obyvatelstva a k provozu služeb; ve všech závodech se držte pokynů těch vedoucích pracovníků, kteří se hlásí k legální vládě.
4. Neposkytujte okupantům a zrádcům ze Státní bezpečnosti žádné informace, dávejte jim falešné informace a všemožně maňte jejich práci.
5. Poskytujte všemožnou pomoc a podporu, včetně úkrytu, všem vlastencům, kteří jsou pronásledováni nebo mají důvodné podezření, že mají být zatčeni.
6. Všechny občany, kteří se dali do služeb okupantům, přijali od nich funkce a plní jejich příkazy, chápejte jako zrádce národa, bojkotujte je a zahrňte je svým opovržením. Maňte jejich práci. Oznamujte na veřejných prostranstvích, vývěskách, v letácích a ilegálních tiskovinách jejich jména a informujte o jejich činech. Varujte před nimi všechny spoluobčany.
7. Organizujte odboj proti okupantům, přiměřený podmínkám, v nichž pracujete. Neriskujte životy a nezapoujte proto s okupačními jednotkami do otevřených srážek, maňte však jejich činnost všemi běžnými odbojovými prostředky, desinformacemi a bojkotem.
8. Nepromítejte v biografech, nehrajte v divadlech a nevyvíjejte žádnou kulturní činnost, která neslouží boji proti okupantům. Neúčastněte se představení, estrád a nenavštěvujte biografy, pokud nejde o podniky, sloužící bezprostředně boji proti okupantům.
9. Hleďte všechny způsoby, jak informovat světovou veřejnost o situaci v naší zemi.
10. Vyvěšujte černé vlajky a čs. státní vlajky na půl žerdí, noste trikolory a jinými způsoby manifestujte své vlastenecké smýšlení.
11. Zásadně nepřispívejte do kolaborantského tisku a nekupujte ho, pečujte o informovanost spoluobčanů všemi dostupnými způsoby, které ve svých podmínkách máte.

Václav Havel, spisovatel
 Jaroslav Klápště, malíř
 Vladimír Komárek, malíř
 Karel Hubáček, architekt
 Josef Patrný, architekt
 Jan Tříska, herec
 Jiří Seifert, sochař
 Otakar Binar, architekt
 Ludmila Svárová, architekt
 dr. Václav Hyrman, lékař
 Jan Schmid, herec
 Jiří Hubka, architekt
 dr. Hana Seifertová, historička
 Josef Hýsek, malíř

Miroslav Masák, architekt
 Ladislav Postupa, fotograf
 Vojtěch Rón, herec
 Vladimír Syrovátko, architekt
 Miloslav Nuska, spisovatel
 Ladislav Dvorský, spisovatel
 Karel Novák, herec
 dr. Jaroslav Kaván, archeolog
 Jan Ričář, sociolog
 Dara Božinová
 Václav Hartl
 Věra Koešová
 Marie Durnová

Měl jsem v těle osm kulek

Miroslav Bernard, umělec, Liberec

V roce 1968 vám bylo čtrnáct let a žil jste v Liberci. Kdy jste se dozvěděl, že Rusové – nebo abychom byli přesní, armády Varšavské smlouvy – okupují Československo?

Pozdě večer 20. srpna 1968, snad kolem jedenácté. Rusové tehdy překročili hranice z východního Německa a z Polska, nad Libercem přelétávala vojenská letadla, veliké Antonovy. Vzbudil nás hluk. Potom jsme se z rádia dozvěděli, že Československo přepadlo pět armád Varšavské smlouvy. Šokovaní rodiče šli brzy ráno do práce, máma mi zakázala vycházet z bytu, já jsem slíbil, že zůstanu doma, ale to jsem samozřejmě nedodržel. Chvilí jsem počkal, pak jsem zapískal na kamaráda Jirku a vyrazili jsme od nás z Horské ulice do centra. Když jsme přišli k silničnímu mostu vedle tehdejšího Krajského národního výboru, viděli jsme, že se pod ním řadí tanky a obrněnci. Most zrovna opravovali nebo přestavovali, ležely tam dlažební kostky, tak jsme je na ruské vojáky začali házet.

Jen vy dva kluci, nebo vás už bylo víc?

Bylo tam asi osm lidí a házeli všichni. Cokoli jim přišlo pod ruku – prkna, kostky. Ale potom jsme odtamtud museli utéct, protože Rusové

na most začali střílet ze samopalů a vypálili i dávku z kulometu – to byla dost síla, strašný rachot, a myslím, že na zdi budovy krajského výboru jsou střely ještě pořád vidět. Naštěstí nikoho netrefili, kolona odjela, a my jsme se šli podívat na Šaldovo náměstí. Cestou jsme narazili na nějaké kluky, kteří zrovna přemontovávali směrové cedule. Přidali jsme se k nim, směrovky na Prahu jsme přetočili a poslali jsme jednu skupinu okupantů, která městem projížděla, do Jizerských hor. Když dorazila další kolona, raději jsme utekli k radnici. Kolony ale naváděli estébáci v černé volze s ústeckou značkou, a s těmi Rusy, kteří mezi tím zajeli do hor, se asi nějak domluvili rádiem, dojeli pro ně a vyvedli je z kopců zpátky do Liberce. Pamatuju si, že někdo hodil na projíždějící Rusy vejce, jeden voják pokropil okolí ze samopalu a skrz okno trefil dceru pana Humky, která naštěstí přežila.

Proč se střílelo na náměstí u radnice (dnes náměstí E. Beneše, tehdy Bojovníků za mír)? Lidé tam prý něco házeli na ruský GAZ?

Přímo jsem to neviděl. Pamatuju si jenom, že začala střelba, byli jsme u boční zdi radnice a utíkali jsme se schovat do Sklípku, což byla radniční restaurace. Ale dveře byly bohužel

zamčené. Začala panika, tlačence, lidi padali a lezli jeden přes druhého, a ten kamarád, co byl se mnou, taky spadl, já jsem upadl na něj a trochu jsem ho zakryl svým tělem. Leželi jsme na chodníku, ruské tanky a transportéry od nás stály jen kousek, první v koloně byl terénní gaz. A pokud si vzpomínám, tak střídali skoro všichni vojáci, kteří se vysoukali z obrněnců. Tomu hajzlovi, který to do mě našil, jsem viděl do obličeje – byl ode mne tak tři a půl čtyři metry. A usmíval se, to mi utkvělo. Buď to byl výraz nějakého sadistického uspokojení nebo byli ti vojáci přiožralí, což je ovšem neomlouvá.

Kolikrát vás střelili?

Jednu ránu jsem dostal do kolena, viděl jsem, jak mi z nohy vylétl krvavý cucek a něco bílého – maso a kost. Trefili se do spousty lidí a ve vzduchu byla taková načervenalá mlha, směs prachu z ulice a krve. Další ránu jsem dostal do ruky nad loktem, ustřelili mi triceps a pažní kost, ruka mi zůstala viset jen na kůži a na kousku masa. Tak jsem si ji druhou rukou přitáhl k tělu, ale pak jsem dostal další zásah, celkem to bylo osm ran. Mimo jiné do plic, šly ze mě pak bubliny vzduchu a krve, musel jsem si tu ránu zacpat prstem. Ale pořád jsem byl

Miroslav Bernard se narodil 28. června 1954. Když se vyléčil z vážných zranění, absolvoval lesářskou střední školu, od roku 1975 pak pracoval jako hajný. Záhy mu ale úřady zakázaly jako politicky nespolehlivému nosit zbraň, a tak se živil jako dělník: přikuloval sudy v pivovaru ve Vratislavicích, pásal krávy, dělal na pile. V listopadu 1989 spoluzakládal Občanské fórum v Liberci. Později se zasloužil o pomník obětem sovětské okupace v tomtéž městě. V roce 2000 se vystěhoval do Velké Británie, kde absolvoval uměleckou školu a kde dodnes žije.

ARCHIV MIROSLAVA BERNARDA | Liberec

při vědomí. Všechno jsem to vnímal jako takový podivný obraz, peklo, doprovázené kakofonií zvuků: pláč, křik, jekot, kulky, narážející do mě a do všeho kolem.

Kolik lidí tam tehdy Rusové zastřelili nebo zranili?

Dával jsem dohromady dokumentaci, a bylo to devět mrtvých a sedmačtyřicet zraněných.

Co se s vámi po té střelbě dělo?

Nakonec jsem na chvíli ztratil vědomí. Když Rusové přestali střílet, probral jsem se, a to mě zrovna popadli dva kluci z Jablonce – hasiči. Protáhli mne mezi tankem a transportérem do takové chodbičky mezi domy. Ptal jsem se, jak se jmenují, ale oni řekli, že na tom nezáleží, zavázali mi ruku a nacpali mi do té největší díry v těle tričko. Potom jsem zase ztratil vědomí, a pak si vybavuju, že mě přivezli do špitálu. Dokázal jsem ještě říct jméno, datum narození, bydliště a telefonní číslo mámy. Když ze mě sundávali oblečení, tak jsem zase omdlel. Probral jsem se ve výtahu, vedle mne byl na nosítkách další postřelený z náměstí, a ten chroptěl. Jmenoval se Jindra Kuliš. Ptal jsem se zřízence, jak na tom je – říkal, že hůř

než já. A bohužel ten kluk umřel. Když jsem čekal na operaci, asi pět minut, tak se ve dveřích objevila maminka, a slíbil jsem jí, že já to přežiju. Potom už si dlouho nepamatuju nic.

Za jak dlouho jste přišel k sobě?

Už nevím, za dlouho. Prodělal jsem klinickou smrt. Než jsem se po operaci probral, viděl jsem se, jak ležím na posteli. Žádný tunel s bílým světlem, jak člověk může občas číst, ale pohled na sebe shora. Když jsem se „vrátil do těla“, seděl u postele nějaký doktor, já mu řekl, že potřebuju čurat, a on se zaradoval, bylo to prý první znamení, že přežiju. Dali nás tři zraněné na společný pokoj, mě, Petra Šídu, ten měl sedm kulí v nohách, a Honzu Šoltýse ze Slovenska, který v Liberci studoval a ruský tank mu přejel nohy.

Co bylo dál? Jak jste se z tak vážných zranění dostával?

Strašně to bolelo. Chtěli mi uříznout ruku, já nechťel, a tak rodiče podepsali papír, že jsou proti, a já jsem také musel něco podepsat. Doktorři řekli: Tak to si teda užiješ. Měli pravdu. Každý den ve čtyři hodiny odpoledne mne odvezli na sál, protože se mi rána na ruce

*„Začala panika, tlačence, lidi padali a lezli jeden přes druhého...
A pokud si vzpomínám, tak stříleli skoro všichni
vojáci, kteří se vysoukali z obrněnců.“*

ARCHIV MIROSLAVA BERNARDA | Liberec

ARCHIV MIROSLAVA BERNARDA | Liberec

hojila tak, že maso přerůstalo ven přes kůži. A oni mi to maso seškrabovali ostrou lžičkou, bez uspání. To byla asi největší bolest, jakou jsem v životě zažil. Měl jsem navíc přelámaná žebra, rozdrčený kus lopatky, rozstřelené koleno. Poprvé jsem se postavil na nohy před Vánoce, pustili mne domů, ale potom jsem byl zase ve špitále, celé to trvalo asi půl roku.

Má to zranění následky?

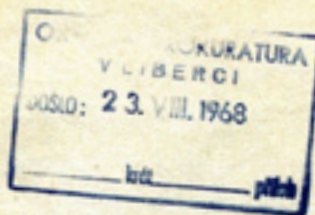
Jistě. Museli mi uříznout půlku pravé plíce, ruku mám zkroutenou a o sedm centimetrů kratší. A to koleno, to je blbý úraz, zná to každý, kdo četl Vinetou – jak Old Shaterhand prostřelí Tanguovi obě kolena, a on už nikdy nemůže jezdit na koni. Mám s tím dodnes problémy. A to nemluvím o psychických následcích.

Váš otec podal už 23. srpna trestní oznámení na ruského velitele – případ samozřejmě nikdy nebyl vyšetřený. Dostal jste někdy aspoň nějaké odškodné?

Otec psal i Brežněvovi a politbyru, ale do roku 1989 jsem nedostal nic. Ani odškodnění, ani žádnou omluvu nebo satisfakci. Naopak. Za normalizace ze mě udělali nepřítele státu,

odmítli mi schválit lázeňskou léčbu, nevydali mi cestovní pas, a když jsem chtěl někam vyjet, řekli, že to není v zájmu ČSSR. To abych se nikde neukazoval, nežaloval, nic nevyprávěl. Později jsem jako samoživitel vychovával syna, usiloval jsem o invalidní důchod, ale ten jsem taky nedostal. Když jsem chtěl studovat na lesnické fakultě, řekli mi, že o „kádry“, jako jsem já, nemají zájem. Po roce 1989 jsem dostal odškodnění sedmdesát tisíc korun. Vzhledem k tomu, čím jsem prošel a kolik peněz se tu po převratu rozkradlo a rozházelo, mi to přišlo skoro jako urážka. 🤔

Titl.
Veřejná bezpečnost

Liberec.

v Liberci, dne 23.8.1968.

Věc: Trestní oznámení o pokus vraždy na Miroslava Bernarda na rozkaz ruského velitele spojeneckých vojáků pana Pavlovského.

Podávám tímto trestní oznámení na pana Pavlovského, velitele spojeneckých vojáků, který dal příkaz ke střílení do civilistů na našem území. Nemí přece možné, aby vojáci bez rozkazu mohli použít zbraně na civilisty.

Dne 21.8.1968 byl můj syn v Liberci postřelen do nohy, protřeleny byly plíce a roztráštěna pravá ruka nad loktem. Jelikož se jedná o vražedný pokus, žádám, aby bylo ihned zahájeno trestní stíhání, aby případné následky pokusu o vraždu musel jmenovaný hradit.

Miroslav Bernard, nar. dne 28.VI.1954 v Liberci, školák,
dovítilekta Lesní ul. v Liberci, bytem
Liberec, XIV, Horská tř. 286.

Josef Bernard, Liberec, Horská tř.
286.

Titl.

Kancelář prezidenta republiky

Praha - Hrad.

Vše: škoda na zdraví - Miroslav Bernard,

Liberec, 19. II. 1970.

Pane prezidente,

zasílám Vám v příloze opis dopisů a potvrzení, ve kterých se dožadují vyjádření, kdo uhradí odškodnění za ztížení společenského uplatnění mému synu Miroslavu Bernardovi. Nechci opakovat vše, proto přikládám opis dopisu zaslany doporučeně na předsednictvo federální vlády, která však ani neuznala za vhodné a odpovědět. Rodávám si proto stížnost na jednání naší vlády k Vám, jako k nejvyššímu představiteli republiky. Jedná se o vyplacení 275 bodů potvrzených z nemocnice v Liberci, které od 9.9.1969 není u nás ve státě nikdo schopen mému synu uhradit.

Pane prezidente, prosím Vás, abyste se aspoň Vy vyjádřil, kdo je kompetentní toto provést. Jste otcem a dokonce dědečkem a jistě pochopíte, co si o celé věci mohu myslet. Nedovedl jsem pochopit, že se to mohlo stát v srpnu 1968, ale ještě více nedovedu pochopit, že ani naši vlastní lidé si nezbudou pomáhat. Prosím o odpověď a kdyby snad stát neměl a nedovedl se vyrovnat peněžitě, obrátil bych se na mezinárodní červený kříž o pomoc, nebo na představitelů Sovětské vlády. Jednak Červený kříž/1 náš/ dovede zaslat výpomoc/Teckým dětem, vietnamským dětem, Biaferský stát, a Sovětský Svaz má snahu nám také neustále pomáhat. Tak snad pochopí, že je povinností se vyrovnat. Toto odškodnění je tak v naší republice uzákoněno a nevím, když nemocnice vydá potvrzení že nelze úhradu provést. Rovněž mám Ústvičky z Rudého Práva, ve kterém je psáno, že veškeré úhrady abviněné okupační armádou budou vyrovnány.

Kezlobte se, že jsem obtěžoval, ale je to povinnost otce ze zraněného syna.

Děkuji za pochopení a kladné vyřízení.

3 přílohy.

Josef Bernard,
Liberec XIV,
Horská tř. 395.

Soudružko, tys také milovala Dubčeka?

Nina Pavelčíková, historička, Luhačovice, Opava

Události první poloviny roku 1968 jsem dost aktivně prožívala ve Slezském ústavu (SÚ) ČSAV v Opavě, kde jsem tehdy pracovala jako vědecká asistentka – Pražské jaro jsem vítala a svoboda, kterou přinášelo, mi působila takřka euforii. Na léto jsem si naplánovala krátký odpočinek a objednala si na druhou půli srpna ozdravný pobyt v lázních Luhačovice. Že by se ten dobrý vývoj v Československu mohl zastavit, to mě vůbec nenapadlo: v opavských ulicích a na náměstích lidé houfně podepisovali různé rezoluce na podporu Dubčeka, rozvíjely se iniciativy, které přispívaly ke snaze o obnovu demokratické společnosti (například tisícové diskusní shromáždění na zimním stadionu, kde se před obyvateli města nedokázali obhájit představitelé Okresního výboru KSČ).

V Luhačovicích jsem bydlela s kolegyní Oldřiškou Nejedlou v soukromí, v malé vilce. Ráno 21. srpna jsem se probudila kolem sedmé hodiny a pustila si rádio. Program mne zaskočil, slyšela jsem výzvy k obraně Rozhlasu a zprvu jsem vůbec nepochopila, co to má znamenat. Dokonce jsem si pomyslela: proč vysílají v tento den a hodinu dokument o Pražském povstání z roku 1945? Teprve po chvíli mi došlo, že rozhlas je „v reálu“ a Prahu okupují vojska pěti států Varšavské

smlouvy. Probudila jsem kolegyni a přešly jsme spolu do vedlejšího pokoje, kde už naše domácí sledovala televizi. Mezitím se ozýval hluk z ulice, takže jsme se rychle oblékly a šly se podívat, co se děje v lázních. Po ulicích už procházely skupinky mladých lidí se štětka-mi a kbelíky s vápnem. Pochopily jsme, že malují hesla „na uvítanou“ okupantů na silnici, a hned jsme se přidaly. Obě jsme byly historičky a rusistky, takže azbuka pro nás nebyla problém. Na pocit strachu jsme vůbec neměly čas. Očekávaly jsme příjezd tanků, ale od počátku jsme si uvědomovaly, že okupanty je možno pouze přesvědčovat, že u nás není žádná kontrarevoluce. Podobně zřejmě přemýšleli i ti, kdo velmi rychle iniciovali celostátní akce „tichého odporu“, do nichž se lidé spontánně zapojovali.

Po cestě do lázní jsme už ovšem zjišťovaly, jak se dostat zpátky do Opavy, kde jsme se chtěly co nejdřív spojit s kolegy. Odpoledne mi k paní domácí telefonoval kolega archeolog Jiří Pavelčík, který byl v té době v nedalekém Uherském Brodě a právě maloval byt. Řekl mi, že momentálně nemůže odjet, ale požádal, abych v Opavě vyřídila, že organizuje s pomocí přátel z jižní Moravy spojky do Vídně a připravuje fotografování ve městě, kde už lidé začínají přelepovat

nebo odstraňovat směrovky a také psát hesla proti okupaci. O dva dny později se mu podařilo vyfotografovat sovětský tank, který hledal cestu z centra Uherského Brodu a právě sjížděl tzv. velké schody směrem k nádraží, kam jej zřejmě nasměrovali místní obyvatelé. Také Luhačovice už byly odpoledne plné směrovek na Moskvu a protiokupačních hesel, pamatuji se na výzvu k neutralitě ČSSR, která visela na budově ředitelství lázní.

Příští den jsme odjely autobusem, a po několika neplánovaných zastávkách se nám podařilo dostat se do Opavy. Dne 23. srpna ráno jsem našla v ústavu vzkaz, že se mám okamžitě dostavit na OV KSČ. Tam už bylo u prvního tajemníka Ervína Židka plno, hekticky se připravovaly plány různých akcí. Tajemník si mne zavolal k sobě a řekl mi: „Soudružko, ty se zabýváš dějinami odboje za II. světové války, takže máš jistě z výzkumu dobré zkušenosti, budeš tedy organizovat přechod strany do ilegality.“ Předala jsem mu zprávu od Jiřího Pavelčíka o možném kurýrním spojení na Vídeň (další průběh událostí ovšem rychle potvrdil, že plány na podobný „odboj“ jsou naprosto nerealizovatelné). Ostatní organizátoři příprav odporu proti okupaci mne zařadili do štábu, který měl pravidelně zasedat

ARCHIV NINY PAVELČIKOVÉ

Nina Pavelčíková (narozena 1939) vystudovala historii na brněnské univerzitě (v té době Univerzita Jana E. Purkyně), absolvovala 1964, tři následující roky pak pracovala v Muzeu jihovýchodní Moravy v Gottwaldově. V letech 1966–1974 působila jako odborná a od roku 1969 vědecká pracovnice Slezského ústavu ČSAV v Opavě. Kvůli postojům za okupace se ocitla v druhořadém postavení a přišla o zaměstnání, práci historika nesměla vykonávat a živila se jako úřednice. Od roku 1975 pracovala v Sigmě Opava jako „referentka pro socialistickou racionalizaci“, od roku 1980 působila jako referentka pro technický rozvoj, knihovnice a archivářka VHJ Sigma Opava. V roce 1982 ji z kádrových důvodů opět propustili ze zaměstnání, krátce zůstala na nemocenské a cca půl roku byla bez práce. Od března 1983 do 1990 dělala referentku Stavebního bytového družstva Opava. V roce 1990 se dočkala rehabilitace, vrátila se do Slezského ústavu AV ČR. Od roku 1995 působí na katedře historie Filosofické fakulty Ostravské univerzity (od roku 2004 je profesorkou).

v suterénu vedlejší budovy Národního výboru, měla jsem na starosti především spojení s různými organizacemi v okrese. Dostala jsem k dispozici auto a vysílačku – a byl to zřejmě za celou dobu existence organizace CO (neboli civilní obrany) jediný případ, kdy byly vysílačky použity v akci.

S autem naloženým letáky, kopiemi rezolucí proti okupaci a pokyny k dalšímu postupu pro nejbližší dny jsem pak objížděla obce okresu a materiály tam předávala, večer jsem se účastnila veřejných besed s občany, pamatuju si, že sály byly všude přeplněné a diskuse probíhaly velmi emotivně. Lidé ovšem protestovali proti okupaci, ale poznala jsem, že zejména na venkově chyběly zprávy o celém obrodném procesu, proto jsem se snažila odpovídat zejména na konkrétní dotazy, jakým způsobem jsme chtěli doposud aktivizovat veřejný život a na čem stále trváme – konec diktátu jedné strany, aktivní účast občanů na vedení obce, obnova spolkového života apod. Informovala jsem také o „únosu“ představitelů reformního proudu KSČ do SSSR, a o tom, že do Moskvy odletěl i prezident Svoboda. V těch chvílích jsme si vůbec nedovedli představit, že by mohli kapitulovat a podepsat nějaké „moskevské protokoly“.

Opavští redaktoři okresních novin Nové Opavsko velmi pohotově připravili vydávání deníku Svobodné Opavsko, jehož pak do 28. srpna vyšlo šest čísel. Kromě přetiskování zpráv z ilegálního tisku, rezolucí všemožných organizací, institucí z okresu i reakcí místních obyvatel přetiskovalo Svobodné Opavsko také články pracovníků SÚ ČSAV, jehož zaměstnanci pracovali přímo v redakci. Vedení Slezského ústavu a závodní organizace KSČ zveřejnily své protestní rezoluce, zároveň oznámily, že přerušují „družební styky“ s ústavu těch států Varšavské smlouvy (VS), s nimiž měl ústav podepsány smlouvy o spolupráci, šlo hlavně o Polsko a NDR. Bezesporu i zásluhou Svobodného Opavska se podařilo zorganizovat pochod a demonstraci na Letním stadionu na tzv. Kylešovském kopci – podle odhadu organizátorů se demonstrace účastnily asi čtyři tisíce lidí. Vše probíhalo hekticky, ale bez vnějších zásahů, přímo přes Opavu vojska neprojížděla, měli jsme pouze zprávy, že se soustřeďují v okolních lesích, u vodních nádrží na Vítkovsku a v Hlučíně. Z okupačních vojsk projeli údajně Opavou pouze v noci na 21. srpna Poláci, kteří si podle zpráv místních orgánů (např. okresního velitelství SNB) mysleli, že je znovu prodlouženo cvičení vojsk Varšavské smlouvy. V každém případě se cizí vojáci v opavských

ulicích během následujících dnů už neobjevili a Svobodné Opavsko se již 23. a 24. srpna rozváželo spolu s ostatními protesty proti okupaci po celém okrese (všechna vydaná čísla Svobodného Opavska jsou dnes uložena v SOKA Opava).

Pokud jsme zrovna neputovali po kraji či neplnili jiné úkoly, scházeli jsme se ve Slezském ústavu (asi ne všichni zaměstnanci, protože někteří už postupně dostávali strach z postižení) a napjatě poslouchali Svobodnou Evropu a další západní rozhlasové stanice – vysílání televize ani celostátního rozhlasu se už nedalo v Opavě zachytit. Přesto jsme byli poměrně dobře informováni o průběhu událostí až do 27. srpna, kdy přišla zpráva o návratu vedení státu a KSČ z Moskvy. Postupně jsem vyslechla projevy prezidenta Svobody, Dubčeka a Smrkovského. Jejich obsah byl šokující, hned jsem spěchala do ústavu a spolu s ostatními formulovala články pro další číslo Svobodného Opavska, v nichž jsme se ještě snažili vykřesat alespoň jiskřičky naděje.

Záhy se ovšem ukázalo, že žádná naděje není. Začaly probíhat stranické prověrky, v jejichž rámci byla rozpuštěna ZO KSČ našeho ústavu a její členové vyzváni, aby se o členství znovu přihlásili. V roce 1970 pak dojížděla přímo

do ústavu z Krajského výboru KSČ v Ostravě prověřková komise. Pozvala si mne do ředitelny a jeden její člen (horník – ve vědeckém ústavu!) se mne zeptal: „Soudružko, tys také milovala Dubčeka?“ Odpověděla jsem, že jako historik politiky nemiluji, ale posuzuji jejich činy. Další člen komise mne vyzval, abych vyjmenovala autory všech dosavadních protestů a rezolucí ústavu, a tím se zachránila. Na to jsem odpověděla podpisem prověřkového protokolu, v němž jsem jako důvod nezájmu o další členství v KSČ uvedla protest proti okupaci a „dočasnému“ pobytu sovětských vojsk v ČSSR. Celkem byli z KSČ vyloučeni tři členové bývalé stranické organizace (jedna členka výboru jména dosvědčila), pět vyškrtáno. Několik pracovníků ústavu včetně mne pak bylo pozváno k výsledku na okresní velitelství StB. Po vydání nové směrnice akademie věd o personálních čistkách dostali řadoví vědečtí pracovníci krátkodobé (jeden dva roky) pracovní smlouvy, ústav musel odvolat všechny rezoluce z roku 1968, aktivní účastníci „obrodného procesu“ nesměli publikovat. Někteří kolegové kapitulovali a nasypali si popel na hlavu. Já jsem při nástupu na mateřskou dovolenou v prosinci 1974 nedostala od kolegia historie ČSAV novou pracovní smlouvu, tím byl můj další osud daný. 🐼

Svobodné Opavsko

Zvláštní vydání - Opava, dne 25. srpna 1968

Vytřvejte! Okupace nás sjednotila

Jaké byly podmínky, kdy se opavští občané stali svobodnými? Jaké podmínky museli splnit, aby se mohli vrátit do svých domovů? Jaké podmínky museli splnit, aby se mohli vrátit do svých domovů? Jaké podmínky museli splnit, aby se mohli vrátit do svých domovů?

Bezpečnost nebude plnit přikazy okupantů

Mezi představiteli české zahraniční vlády v Opavě, dne 25. srpna 1968 (2. vydání) jsou lidé, kteří se postavili proti bezpečnosti republiky a... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

Raději se necháme zatknout sami!

Právnický ústav české zahraniční vlády v Opavě, dne 25. srpna 1968 (3. vydání) obsahuje... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

My jsme s Vámi, buďte s námi!

... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

PROHLÁŠENÍ OV KSČ

Právnický ústav české zahraniční vlády v Opavě, dne 25. srpna 1968 (4. vydání) obsahuje... (text continues with a list of names and their political stances)

Rada ONV pro neutralitu

... (text continues with a list of names and their political stances)

Následuje

... (text continues with a list of names and their political stances)

Připravte „světlá“

... (text continues with a list of names and their political stances)

Dužek a Svoboda v uliční míska

... (text continues with a list of names and their political stances)

Vřikav se „režbi“

... (text continues with a list of names and their political stances)

Já se to nemohu

... (text continues with a list of names and their political stances)

Když přijdou okupanti Opava bude mrtvým městem

... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

Poděkování potrvává

... (text continues with a list of names and their political stances)

Naším velitelem je Ludvík Svoboda

... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

I v Hlučině je jednota

... (text continues with a list of names and their political stances)

... (text continues with a list of names and their political stances)

LIBRI PROHIBITI

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV ZLÍN | Luhačovice

„V člancích pro Svobodné Opavsko jsme se snažili vykřesat aspoň jiskřičky naděje. Záhy se ovšem ukázalo, že žádná naděje není.“

Davaj sobačku!

Antonín Kostlán, historik, Praha

Když začala okupace, byli jsme zrovna s bratrem na táboře – sovětští vojáci tam dorazili hned 21. srpna a přikázali vedoucím, aby tábor okamžitě zrušili, neboť na místě prý vznikne „obvaziště“. Jednoho krásného letního dne jsem se tedy ocitl v bezpečí domova, ale zároveň v srdci okupovaného města, které se s příchodem cizích vojsk skutečně proměnilo a v němž začala platit trochu jiná pravidla. Téměř všude byly odstraněny tabulky s názvy ulic a další identifikační informace, aby se okupantům a jejich pomahačům znesnadnila orientace; vzpomínám, že v Čínské ulici, kde jen asi sto metrů od našeho domu parkovala tři ruská ozbrojená vozidla a ze záhadných důvodů tam setrvala řadu dnů, překryl někdo tabulku s názvem ulice cedulí, na níž stálo: „U 3 černých koček“. Lidé dávali přes den rozhlasové přijímače do oken a před velké obchody a nechávali je hrát nahlas, aby měl každý zprávy z první ruky, a řada lidí si zapisovala čísla aut, která byla v rádiu označena za vozy kolaborantů, spolupracujících se sovětskou tajnou policií. Všude na dobře viditelných místech byly – tu krasopisně, jinde zase spíše kostrbatě – vyvedené zdaleka viditelné protesty proti okupaci v češtině a ruské výzvy okupantům, aby zase opustili tuto zemi. Zdi byly polepené dalšími nápisy, zvláštními

vydáními českých novin a různými informacemi. Bylo mi třináct.

„Počkej, teď to nelep,“ řekl mi znalecky chlápek, který stál u velké plakátovací plochy na ulici Jugoslávských partyzánů, když jsem tam i já přišel se svým prvním, barevnými fixkami na školní čtvrtce nakresleným protestním nápisem „Iditě domoj!“ – „Za chvíli pojedou strhávači, tak to teď nemá cenu.“ A skutečně, v tu chvíli už se od Kulaťáku blížila ruská motostřelecká hlídka, která zastavovala u všech velkých polepených ploch a zlostně strhávala plakáty a nápisy. Podobně jako ostatní jsme se před ní schovali do dvora jednoho z domů, takže ulice na malou chvíli vypadala jako po vyměření; ledva však ruská hlídka přešla, dali jsme se všichni do práce a za malou chvíli byla ulice polepená stejně hustě jako předtím.

Rusové díky svým českým pomahačům brzy zjistili, že z jejich hlediska závadné tiskoviny – z našeho pohledu ovšem především zvláštní vydání legálních deníků – jsou kolportovány poměrně zaběhnutým způsobem, totiž prostřednictvím Poštovní novinové služby, a pokusili se zjednat pořádek přímo na její expedici pro Prahu 6, která se nalézala pár

metrů od jejich tanků v Kafkově ulici, šikmo naproti poště; právě sem totiž přivážela tiskoviny auta z tiskáren a sem si pro ně chodili jejich distributoři. Jednou se tu Rusákům podařilo zabavit docela dost balíků, ale když přišel voják se samopalem přes rameno zabavovat tiskoviny i příští den, narazil na energickou paní, která se mu postavila na odpor. Tou paní byla moje matka, v níž mladík se zbraní přes rameno nevyvolával zase až tak velký strach, protože podobných zažila před lety v koncentráku docela dost a u tohohle si vypočítala, že je příliš nezkušený. „Eto moji gazety, ty durak“, vysvětlovala mu přísně, když mu rvala balíky z rukou. Nakonec se jí podařilo úplně ho vystrnadit. Od příštího dne nicméně musela expedice přejít „do ilegality“, takže se usídlila na dvoře v jednom domě na druhém konci Kafkovy ulice, kam se pak i nenápadně navigovala vozidla z tiskáren (odchytit je a navést – to byla práce pro nás kluky). Když matka přinutila pracovníky „péenesky“, aby převezli kartotéky se jmény odběratelů tisku na tajné místo, měli ji za blázna. Ale i tady poměrně dobře zapracovala její vyvinutá intuice, jak se ukázalo na samém konci srpna, kdy se na místě objevil český tajný doprovázený dvěma ruskými samopalníky – a požadoval předání jmenného seznamu abonentů časopisu Reportér.

Antonín Kostlán se narodil roku 1955 v Praze. V letech 1974–1980 vystudoval historii a archivnictví na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Po promoci pracoval jako archivář a noční hlídač, následně působil v Ústavu čs. a světových dějin ČSAV jako odborná síla (1983–1989) a vědecký pracovník (1989–1992). V letech 1990–1992 byl „revolučním“ místopředsedou ČSAV, později pracoval v Archivu Akademie věd ČR (vědecký pracovník, 1995–2001 ředitel), v letech 2000–2004 vedl Výzkumné centrum pro dějiny vědy, v letech 2003–2005 byl ředitelem Odboru spisové a archivní služby Kanceláře prezidenta republiky. Od roku 2002 dosud působí v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, externě vyučuje na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Ke své (a rodinné) historii po srpnu 1968 Antonín Kostlán píše: „Byly to asi právě události roku 1968, které nejvíc předznamenaly naše další osudy. Rozdílné názory na normalizační vývoj přispěly k definitivnímu rozpadu manželství rodičů a máma se stále více uzavírala do svých vlastních světů. Jistou formu izolacionismu jsme jako životní strategii vůči dění kolem v pozdějších desetiletích nevědomky přijali i já s bratrem. Zůstávali jsme odříznuti i od naší širší rodiny, která tou dobou žila po celém světě – od USA přes Chile a Izrael až po Podkarpatskou Rus. Komunistický stát si hlídal, abychom nedostali možnost za příbuznými vycestovat a seznámit se s nimi, a tak jsme se se svými ‚vzdálenými blízkými‘ začali setkávat až jako dospělí od 90. let, když už jsme každý myšlenkově a pocitově patřili do jiné národní kultury.“

Bylo léto, doba, kdy jsme obvykle – pokud jsme byli v Praze – trávivali značnou část dne ve Stromovce. Jenže tam se teď nesmělo, ruský voják se samopalem stál hned za bubenečským nádražím u vstupu do obory, kterému se říkalo „brána pro pobožné“, protože byl příliš nízký a každý, kdo vstupoval, se musel uklonit; však také ta nízká brána armádě usazené v největším pražském parku vadila a brzy byla proražena. Dobře jsme věděli, co se děje vevnitř, protože tajnou stezkou, kterou znali jen místní, se dalo snadno vylézt z Papírenské ulice na „opalovací“ kopec za nádražím (v jiných dobách oblíbené místo pražských nudistů), odkud měl člověk značnou část Stromovky jako na dlani, a když si lehl tiše do trávy, mohl nenápadně pozorovat dění pod sebou. Tam, kde se ještě včera skvěly udržované stezky pečlivě vysypávané pískem a pýcha Pražanů, ona slavná menší růžová zahrada, v níž se dalo společně s Nezvaletem tak snadno filosofovat, zda „vonět k růžím v sadě růžovém je levá či pravá úchylka“, byly náhle jen primitivní přístřešky pro vojsko a vyřvávajících soldateska obvykle od rána zpítá vodkou. Záhony rozježděné gaziky, stromy vyrubané na táboráky, a všude kolem fekálie, protože proč budovat pro mužstvo záchody, když si lze prostě odsokčit pod nejbližší keř.

Ruské tanky a různé vozy se samopalníky byly po celém Bubenči i Dejvicích všudypřítomné: některé hlídaly vytipované budovy či objekty a jiné zase projížděly ulicemi zpravidla dost nebezpečnou rychlostí sem a tam; jednou nám tank zavítal přímo do naší Albánské ulice a pozornost jeho posádky zaujal nápis na jednom z nízkých jednopatrových domů hned naproti vile, v jejímž prvním patře tehdy bydlela zpěvačka Eva Olmerová. Ten nápis byl totiž v azbuce a zněl: „Prověreno, min nět.“ Napsal jej tam neznámý sovětský ženíta v květnu 1945 a obyvatelé domu si jej jako památku na osvobození od nacismu považovali a dlouhá desetiletí udržovali. A právě ten nápis se najednou stal důvodem, že se před jejich domem zastavil ruský tank a namířil na něj hlaveň. Posádka zřejmě váhala, jestli má vystřelit, ale pak si to rozmyslela, tank vycouval a vrátil se na původní trasu do Ždanovky. Pokud se pamatuji, ještě ten samý den přišel někdo s vápnem a celý ten slavný nápis, upomínající na rozkvetlé šeríky, narychlo zabítil, takže dům byl nadále ozdoben už jen neškodným bílým pruhem.

Nejvíce ruské ozbrojené techniky bylo ovšem kolem Kulaťáku, kde hlavně tanků mířily nejen na okna československého generálního

štábu, ale třeba i do výlohy mléčného baru, kde je však jeho tehdejší zaměstnanci odmítli vzít na vědomí a jim navzdory stále prodávali – jen Čechům, samozřejmě – svůj proslulý jahodový koktejl za korunu třicet. Pár tanků stálo i na konečné osmnáctky před hotelem International a výhružně na něj mířilo; jeho vedení se totiž rozpomnělo, že když se hotel stavěl, byl vedle rudé pěticípé hvězdy, která na štíhlém jehlanu vztyčeném na vršku stavby čněla do výšin a vtiskávala hotelu podobu moskevské Lomonosovovy university, vybaven i stejně vysunutelným kalichem – a pokusilo se zaměnit hvězdu za kalich; v tom však zabránila střelba z tanku, protože ruská vojska brala stahování svého posvátného symbolu jako provokaci, a tak pak z hotelu shlížela na Podbabu i nadále pěticípá hvězda, avšak ještě asi rok stažená jen na půl žerdi. [...]

S okupanty se obvykle nemluvalo, a přece jsem zažil kousek od našeho domu jeden zajímavý česko-ruský diskusní kroužek. Kousek od nás, v Lermontovově ulici, stály totiž dva domy, v nichž bydleli pohlaváři z ruské ambasády, a ty v srpnových dnech hlídala osamělá ruská hlídka, kterou představovalo několik nudících se asi osmnáctiletých vojáků se samopaly. Přišel jsem tam jednou, když jsem venčil naši

tehdejší veselou fenku jménem Mua, právě ve chvíli, kdy probíhalo jisté sblížování. Proti ostříhaným ruským teenagerům v uniformě a s papirosou na rtu totiž stála partička jejich bubenečských vrstevníků v džínách, na rtu s letkou a s vlasy až do půli zad; obě skupiny se navzájem měřily pohledem. Mlčení nakonec prolomil spolužák Schovánek (na jménu ale nezáleží), který sice se mnou chodil do třídy, ale protože byl několikanásobný propadlík, byl o dva či tři roky starší.

„Vy okupanty,“ řekl Schovánek. „My nět okupanty, my turisty!“ – odpověděl mu se smíchem ruský voják. „Počemu vy zděs, iditě domoj!“ – opáčil zase Schovánek. „My zděs, potomu što zděs kontrarevoljucia,“ odpověděl voják. „Zděs svobodnaja Čechoslovakija!“ – pravil hrdě Schovánek. „Zděs nět Čechoslovakija, zděs Germanija!“ rozesmál se voják, jako kdyby slyšel dobrý vtip.

Asi by konverzace pokračovala v tomhle duchu dál, kdyby najednou ruský voják nespatriil mého psa. „Eto krasivaja sobačka,“ změnil najednou téma a obrátil se na mě: „Davaj sobačku!“ Byl jsem docela zmatený, protože jsem nevěděl, o co mu vlastně jde – chce si snad mého pejska pohladit, či co? Snad bych

šel i blíž, kdyby mě v tu chvíli Schovánek nenakopnul a neřekl varovně: „Ty spratku Kostlánovic, popadni toho svýho čokla a oba rychle zmizte, nebo ti ho ten Rusák sežere...“ Teprve pak jsem pochopil důvod náhlého zájmu ruského vojáka o mého čtyřnohého kamaráda, rychle jsem drapnul Muu do náruče, a seč jsem mohl, utíkal jsem zpátky domů.

Tehdy, někdy na konci srpna, jsem právě před Internacionálem viděl poprvé (a vlastně naposled) ve svém životě, jak vypadá zastřelený člověk. Procházeli jsme s kamarády kolem restaurace Na barikádách, která ovšem tehdy byla zavřená, ale spíš z důvodů dovolených než z obavy před okupanty, když se náhle ozvala střelba, takže jsme rychle zaběhli za roh do Čínské a odtud opatrně monitorovali, co se vlastně děje. Ukázalo se, že jeden z ruských vojáků se příliš rozjařil vodkou, kterou se spolu s druhy častovali, když jim hlídka před hotelem byla příliš dlouhá, a furiantsky začal střílet do tramvajových trolejí na otočce před hotelem. Porušil tak zřejmě i nějakou subordinaci, a tak byl hned svým velitelem ztrestán: ten totiž vytáhl pistoli a na místě opilého furianta zastřelil. Jeho tělo tam pak leželo asi ještě dva dny, než je odstranili; když jsme si je druhý den chtěli prohlédnout, bylo však již milosrdně překryto

plachtou. Nebylo to tehdy poprvé, co jsem viděl někoho umírat, protože jsem byl nemocniční dítě prošlé pražskými špitály v době spalové epidemie na jaře 1958 a později často hospitalizované na „čtvrté dětské“ na Karlově, kde se na nás tehdejší ještě poměrně neznalí kardiologové učili operovat, takže se běžně stávalo, že někdo, s kým sis povídal před spaním, byl už ráno modrý; jenže to všechno předtím bylo umírání v klidu a v posteli, v relativní odevzdanosti, takže ten zbytečně zastřelený Vasja či Igor mě pak dlouho ještě strašil nejen ve snech. 🐼

...syg...
...hadr...
...ingishah byl hadr.

Mé vzpomínky na srpen 1968

Bohumil Doležal, politolog a literární kritik, Alpbach, Praha

Jaro 1968 pro mne představovalo nával svobody, jaký jsem dosud nezažil. Režim se během několika týdnů úplně rozložil, všechny zábrany padly. Poté, co masovou žádost o zrušení cenzury, která byla zveřejněna v novinách, podepsali mj. i sami cenzori, tj. zaměstnanci HSTD (Hlavní správa tiskového dozoru), cenzura skončila. V březnu se konala spontánní celonárodní pouť ke hrobu TGM do Lán. Člověk najednou mohl cestovat do ciziny, kam ho napadlo (jen na to většina z nás jaksi neměla). V Praze se dal koupit – sice za nekřesťanské peníze, ale šlo to – svobodný západní tisk. Svaz spisovatelů nemohl odmítnout naši žádost o obnovu časopisu Tvář, který nám komunisté zakázali v roce 1965.

Svoboda byla zároveň ze všech stran smrtelně ohrožená. Síly „progresistů“ a „konzervativců“ ve vedení KSČ byly víceméně vyrovnané, vliv občanů na politiku hodně zprostředkovaný (díky svobodě slova ovšem hned vzniklo v podstatě funkční veřejné mínění), političtí představitelé byli vesměs nevolení, resp. „zvolení“ v minulosti bolševickým rituálem. Odstranění cenzury ještě ani náhodou nevytvořilo nějaký nový režim, jen velmi důkladně pobořilo ten starý. Ruské znepokojení a rozhořčení den ode dne rostlo: lidé samozřejmě v drtivé většině podporovali „progresisty“ (změny byly

přece jen citelné a „reformisté“ zatím oplývali dobrými úmysly) a zároveň měli strach. Jarní vojenské manévry „Varšavské smlouvy“ na československém území se povedlo ukončit jen tak tak. Moje maminka si v létě vzpomněla na propagační plakát z konce protektorátu: byla na něm kresba Hradčan, nad nimi napřážený rudý pařát se srpem a kladivem, a pod tím nápis: Zachvátí-li tě, zahyneš!

Prozíraví lidé, například můj kamarád Emanuel Mandler, tvrdili, že celé to úsilí o „socialismus s lidskou tváří“ nemůže nakonec skončit jinak než brutálním ruským zásahem. Jeho argument byl jednoduchý, ale drtivý: to by se takhle mohl nakonec Rusům snadno a lehko vyvlíknout z chomoutu každý, a celé koloniální impérium by vzalo za své. Nedovedete si představit, jak nerad jsem to slyšel – dobře jsem věděl, že má pravdu, jen jsem si to nechtěl připustit, vždyť svoboda, být i v zárodečném stavu, je tak příjemná a nadějná.

V druhé polovině srpna napětí jakoby malounko opadlo, Prahu navštívili krátce po sobě Tito a Ceausescu, tedy představitelé dvou východoevropských komunistických zemí, které se od Rusů více či méně emancipovaly. Zdálo se, že indolentní a rozpolcené české komunistické

vedení se konečně aspoň trochu začíná starat o bezpečnost země. Skeptik Mandler usoudil, že Rusové už možná šanci na zásah promeškali. V této situaci jsem 19. srpna nic zlého netuše odjel vlakem na Evropské fórum do Alpbachu. Evropské fórum bylo setkání evropských intelektuálů a v posledních letech už tradičně sloužilo jako neformální místo, kde se mohli potkat a také potkávali čeští spisovatelé, umělci a novináři z domova i z emigrace. Pro mne to byla v životě druhá a zároveň poslední cesta přes železnou oponu, pozvání jsem dostal jako literární kritik a redaktor obnovené Tváře.

Na samotnou cestu do Alpbachu se moc nepamatuji, i když průnik železnou oponou byl vždycky zážitek sám o sobě. V té době ztratila něco ze svého kouzla (proniknout mohl každý), ale člověk cítil, že to nejspíš moc dlouho nevydrží. Navíc jsem při takovém cestování měl pokaždé pocit medvěda, přivázaného na neviditelném řetězu, který vedl do Prahy. Stačí, aby tam někdo kompetentní řetězem škulbl, a člověk na druhém konci, přestože je momentálně v Paříži nebo ve Vídni, tj. zdánlivě na svobodě, upadne na nos.

Fórum v Alpbachu sestávalo z řady seminářů, přihlásil jsem se do jednoho, kde se mělo

Bohumil Doležal se narodil v lednu 1940 v Praze. V roce 1962 dokončil studia na Filosofické fakultě UK (obor český a německý jazyk a literatura) a nastoupil jako redaktor do nakladatelství Čs. spisovatel. V letech 1964–1965 byl přispěvatelem a poté členem redakční rady revue Tvář, kde tiskl literárně-kritické texty. Když proti nepohodlnému nemarxistickému časopisu (nepohodlnému mj. kvůli Doležalovým kritikám) administrativně zakročil vydavatel – Svaz čs. spisovatelů – odešel spolu s ostatními na protest z redakce a Tvář tak poprvé zanikla. V osmašedesátém se stal redaktorem obnovené Tváře, jímž byl až do zániku revue v roce 1969. Téhož roku se rozhodl, že v podmínkách nesvobody se nebude pokoušet „držet pozici“ v kulturní oblasti a odešel spolu s několika přáteli do výroby: v letech 1969–1974 pracoval v družstvech Universa a Union Hostovice, poté se živil jako programátor. V první normalizační dekádě se Doležal přestal zabývat literaturou, protože považoval za společensky prospěšnější věnovat se opoziční činnosti a studiu českého politického myšlení. Podepsal Chartu 77, v letech 1987–1989 se angažoval v nezávislé politické skupině Demokratická iniciativa. Po roce 1989 byl poslancem FS, v letech 1992–93 šéfem poradců Václava Klause. Do roku 2002 přednášel na Fakultě sociálních věd UK. Od převratu se systematicky věnuje politické publicistice, vydává internetový časopis Události.

probírat nějaké aktuální filosofické téma. Seminář vedl profesor vídeňské univerzity, salonní revoluční socialista toho stříhu, jaký tehdy, v době studentských hnutí, v Evropě frčel. Přivedl si s sebou několik svých studentů, rozdělil jim hned úvodem referáty a bylo na něm vidět, že hoří touhou předvést nám, východoevropským balíkům, kteří mají iluze o buržoazní demokracii, co jsou teď v Evropě vůdčí ideje. Z českých hostů byl na semináři mj. filosof Ivan Sviták, jako řadový účastník. Pokusil se intelektuálně exhibovat, profesor ho ovšem hned zarazil: „pokud chce doktor Sviták vést seminář místo mne, já tu nemusím být“, a simuloval odchod. Doktor Sviták schlípl. Byl jsem docela rád, že tam můžu sedět jako obyčejný neambiciózní posluchač. Nebyl to můj obor, a od intelektuálních hvězd, o nichž měla být řeč (Adorno, Habermas atp.) jsem tehdy ani později nečetl ani řádku.

20. srpna večer se konalo sezení několika lidí z médií s Pavlem Tigridem. Zajímal se i o to, co chceme dělat ve Tváři. Seznámil jsem se taky s mladým ekonomem z Ekonomického ústavu ČSAV, jmenoval se Václav Klaus. Protože jsme Tvář plánovali nejen jako literární, ale už i jako společenský časopis, chtěli jsme se taky věnovat problematice Šikovy ekonomické

reformy, která nám byla krajně podezřelá, a sháněli jsme nějakého Šikova oponenta. Bylo to velmi obtížné, naráželi jsme jen na samé stalinisty. Václav Klaus mne šokoval. Myslel si o Šikově reformě totéž, co my (že je to zároveň utopický a polovičatý projekt), jen to jako ekonom dovedl daleko přesněji zformulovat. Velmi rychle jsme se dohodli na spolupráci. Přihlásil se ke mně taky jakýsi mladý ideologický pracovník pražského městského výboru KSČ (výbor byl tehdy baštou komunistických progresistů). Předestřel před mnou ideologické plány, které vznikají v jeho okolí, a na závěr prohlásil: „Víte, my si myslíme, že v diskusi mají dostat slovo dokonce i vysloveně antisocialistické elementy“! A čekal, co řeknu té obrovité smělosti. Měl jsem strašlivou chuť mu říci: to je fajn, i já jsem totiž antisocialistický element, holoubku. Ale odpustil jsem si to.

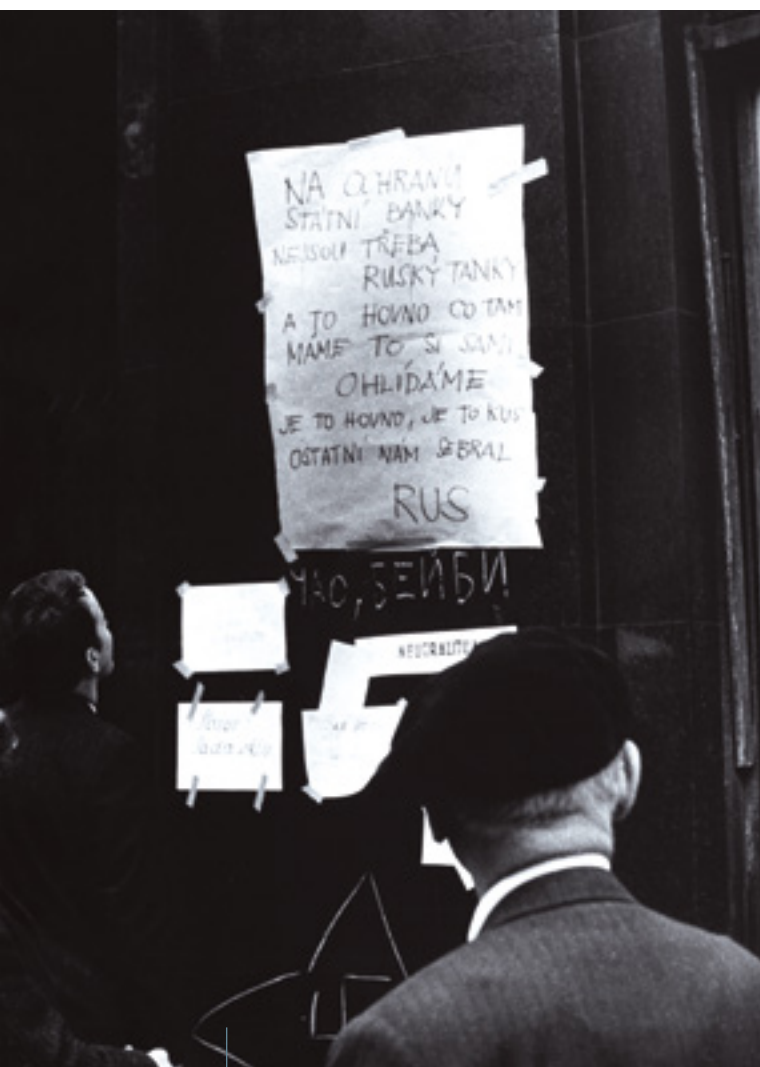
A nadešlo ráno 21. srpna. Když jsem v útulném alpském hotelu, kde jsem bydlel, přicházel na snídani, viděl jsem, že rakouští kolegové jsou shromáždění v rohu místnosti kolem rádia. Říkal jsem si ve své naivitě: to je pozoruhodné, jak v demokratickém státě lidé spontánně žijí politikou. A dal jsem se do jídla. Pak jsem ale zaslechl, jak rakouský reportér ve vysílání říká: stojíme na hranici poblíž

Bratislavy. Na druhé straně se valí kolona sovětských tanků, které právě obsazují město. V tu chvíli mi přestalo chutnat a odpotácel jsem se ven, sledován soucitnými pohledy z kroužku u rozhlasového přijímače.

Před hotelem jsem potkal Pavla Tigrida. Byl zjevně v dobré náladě a ještě vůbec nic nevěděl. Vrhнул se ke mně, do široka se usmíval a zvolal bodře: Dobré ráno, tak jakpak jsme se vyspinkali? Bylo to strašidelné. Vyklopil jsem mu, co se stalo, a on reagoval velmi hněvivě a rozhořčeně. Jistě mu trochu křivdím, ale já přesto z jeho reakce nějak v podtextu cítil, že on se bude z Alpbachu vracet do slunné metropole na Sejně, kdežto já do okupované Prahy. Samozřejmě to tak ani trochu nemyslí: ale to se prostě nedá nevyjádřit, i když člověk vůbec nechce.

Nezávazná a celkem příjemná atmosféra alpského setkání se ovšem důkladně proměnila. Mělo to i své pozitivní stránky. Rakouští hostitelé se chovali s krajní ohleduplností, a dokonce i zmíněný profesor z Vídně považoval za nutné mne osobně ujistit, že do jeho představ o revoluční proměně buržoazně demokratické Evropy použití tanků nezapadá. V rakouské televizi jsme zatím měli možnost vidět záběry z mého rodného města:

hořící domy, špinavá, po zuby ozbrojená cizí soldateska, krvácející demonstranti – všechno vypadalo ještě desetkrát hůř, než jaké to ve skutečnosti bylo. Měl jsem úděsný a zcela bezmocný vztek. Cizí vojáky si v Praze pamatuji jen z útlého dětství a takovou demonstraci síly jsem nezažil: v březnu 1939 jsem ještě nebyl na světě, v květnu 1945 – bylo mi pět let – jsem to tak nebral. Zároveň bylo zjevné, že těchhle se hned tak nezbavíme. Jistě, všechno bylo zatím otevřené – jenže člověk si v té situaci uvědomoval hlavně otevřenost těm nejhorším koncům. Věděli jsme zhruba, jak vypadaly obdobné ruské zásahy, například v Budapešti v listopadu 1956, a hlavně co a jak rychle pak následovalo. A věděli jsme, jak vypadal bolševický teror v padesátých letech. Česká komunita v Alpbachu držela pohromadě a bohužel se ponejvíce navzájem strašila. Nálada byla depresivní. Pamatuji se, že na jedné improvizované schůzi požádali historika Tomana Broda, aby promluvil o ruském prostředí a ruských metodách. Pan doktor Brod přednesl velmi plastický výklad, jehož obsahem bylo zhruba: nemyslete si, v Rusku je odjakživa ukrutný bordel, vůbec nic tam nikdy pořádně nefungovalo a nefunguje – ovšem s jednou jedinou výjimkou, a tou je KGB. Ta naopak funguje znamenitě a zcela spolehlivě.

MUZEUM HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

Sugestivita výkladu dr. Broda byla ještě zvýrazněna jeho poněkud mefistofelským vzezřením a přesvědčivým přednesem, takže v tu chvíli se podělali i ti z nás, kteří dosud podělaní nebyli. Jistě, člověk měl strach, bylo to něco úplně jiného, než co jsme doposud zažívali, a že dění, které se tehdy spustilo, bude moci za tři čtyři měsíce Jan Werich shrnout slovy „jako bratrská pomoc to stojí za hovno, ale jako okupace to ještě ujde“, nikdo z r. srpna netušil. (Ve skutečnosti to i jako okupace stálo za hovno, jen to bylo přece jen asi o něco lepší než heydrichiáda).

Přesto jsem ani chvíli nepomýšlel na to, že bych tam zůstal, i když by to asi bylo nějak šlo. Vždycky jsem se divil, proč se za bolševismu vraceli domů (k nám i do Ruska) ze Západu i lidé, kteří mohli tušit, že je možná čeká dosti tvrdá represe. Proč tam proboha nezůstali, zachránili by si aspoň holý život. Teď jsem pochopil, že to není tak jednoduché. Měl jsem v Praze manželku a malé dítě, rodiče, přátele, měl jsem to tam rád a byl jsem na to zvyklý. Představa, že bych měl zbytek života místo toho strávit např. s mými krajany, kteří se tehdy shodou okolností octli spolu se mnou v Alpbachu, mi naproti tomu byla poněkud cizí. Taky jsem věděl, že čím déle budu návrat

odkládat, tím pro mne bude těžší. A tak jsem dvaadvacátého večer odjel zpátky do Prahy.

Pamatuji se, že během těch dvou dní jsme v Alpbachu vytvořili jakousi neformální skupinku, k níž kromě mne patřil mj. i Václav Klaus a spisovatelka Věra Linhartová, která publikovala v Tváři a byla členkou redakční rady. Linhartová psala hodně moderní prózy poněkud esoterické povahy. 22. srpna odpoledne Klaus náhle zmizel. Byl tam na rozdíl ode mne autem, a jak se posléze ukázalo, odjel domů. S Linhartovou jsem se slušně rozloučil navečer. Neznali jsme se nijak blíž, vykali jsme si. Když se autorka intelektuálních, chladně analytických próz se mnou loučila, rozplakala se. Přišlo mi to nečekané a docela dojemné. A taky to dokresluje trochu neurotickou atmosféru v Alpbachu po ruské invazi. Od té doby jsem Věru Linhartovou neviděl, zůstala v emigraci.

Večer mne tedy jeden rakouský kolega odvezl k rychlíku na Salzburg a ráno jsem dorazil na českou hranici. Zaujalo mne, že na kilometrních věžích, jež byly součástí hraničního opevnění ČSSR (opevnění proti vlastním útekčtivým občanům) seděli pohraničníci svlečení do půl těla a slunili se. Něco podobného by za „normálních“ okolností bylo naprosto

neslýchané a nepředstavitelné. Byl to první signál, že realita nebude naštěstí až tak hrůzná, jak to z vysílání rakouské televize vypadalo. Na české straně hranice si mne vzal důstojník pohraniční policie stranou a řekl mi: podívejte se, pane Doležale, v Praze je to blbý, kolují zprávy, že už tam zavírají novináře. Tak víte co? Táhle na druhý koleji stojí vlak zpátky do Summerau, a já vás tady neviděl. Poděkoval jsem mu a vysvětlil, že jsem se už napevno rozhodl pro návrat. Ve vlaku panovala vzdorná a solidární atmosféra. Po soupravě běhal mladý, poněkud hysterický průvodčí, informoval cestující, co se zrovna děje v Praze, a pořád opakoval: „Teď musíme být všichni hlavně dobrý Češi!“ Nebylo mi úplně jasné, co tím myslí.

Kolem poledne vlak sice se zpožděním, ale bez větších problémů dokodrcal do Prahy (pozoruhodné bylo, že v té době všechno jakž takž fungovalo, městská doprava, zásobování, telefony, dokonce prý i sanitky, ačkoli v noci po nich Rusové stříleli, červený kříž nekříž). Konečná byla ve Vršovicích, protože Hlavní nádraží jako strategický bod Rusové obsadili.

V okolí Vršovického nádraží byl klid, nikde žádný Rus, jen skupinky Pražanů organizovaně sundávaly poslední zbylé tabulky se

jmény ulic. Měl jsem předběžně naplánován přesun do bytu mého přítele Karla Štindla v Hradešínské ulici, nebylo to od nádraží zase až tak daleko. Předpokládal jsem, že bych se tam mohl setkat s dalšími známými, a jak se posléze ukázalo, nemýlil jsem se. Zavola jsem tam z budky a telefon vzal můj další kamarád z Tváře Andrej Stankovič. Prohlásil konsternovaně: „Bohumile, ty ses vrátil? No to je průser!“ Vyrozuměl jsem, že děje něco strašného, a v tom mne utvrdila i jeho další tajemná věta: „Byli tady, odešli, ale za chvíli jsou zpátky.“ Nevěděl jsem, kdo. KGB? STB? Myslím, že ještě nikdo nevyběhl do třetího patra činžáku se dvěma cestovními zavazadly tak rychle jako já. Chtěl jsem se s Andrejem rychle domluvit, abych věděl, co mám při výsleších vypovídat. Věc se pak rychle vysvětlila, měl na mysli mé další přátele z Tváře, Mandlera, Nedvěda a Lopatku. Štindlův byt se na týden stal základnou pro poměrně široký okruh lidí, kromě nás se tam na noc uchylovali Lopatkovi a Štindlovi přátelé z rozhlasu, mj. i reportér Karel Jezdinský a jakýsi redaktor vojenského vysílání, jehož jméno jsem zapomněl.

Lopatka se Stankovičem mi vykládali, jak strávili první hodiny poté, co Rusové obsadili Prahu. Jedenadvacátého večer odešli do hospody

někde na Vinohradech, aby si dali jedno z posledních piv ve svobodě. Před hospodou se za stejným účelem shromáždila skupinka lidí. Záhy je vyrušil strašný kravál: blížil se ruský tank. Rusové sice Prahu nijak vysloveně vojensky nespravovali, ale každý den přibližně v 19.00 neformálně vyhlásili večerku a zákaz vycházení pojižděním tanků a střelením do vzduchu. Docela to fungovalo. Pivaři se v rychlosti rozutekli na všechny strany, mí přátelé prchali shodou okolností Ruskou ulicí. Tank se bohužel vydal zrovna za nimi. Z posledních sil dorazili k první boční uličce směrem na Vinohrady a věřili, že tudy bez námahy a rychle zmizí. Bohužel se ukázalo, že to jsou schody. (Ale dopadlo to dobře, přežili.)

Rusové se v Praze rozvalili, ale to bylo všechno, čeho byli v tu chvíli schopní. Jejich akce měla celosvětově ohlas, se kterým snad ani nepočítali. Kdyby zorganizovali nějaké velké, brutální krveprolití, asi by získali nad městem kontrolu, ale na to byli v tu chvíli moc podělaní. Oni a jejich čeští přísluhovači (bylo jich zatím zoufale málo) dokázali sice umlčet televizní vysílání (vysílala jediná celostátní televize s jediným programem), ale už rozhlas paralyzovali jen na chvíli a neúplně. Projekt s „dělnicko-rolnickou revoluční vládou pod

vedením Aloise Indry“ skončil směšným fiaskem. Lidé vycítili tuto bezmoc a dělali to, co zaskočení a neozbrojení lidé v konfrontaci s po zuby ozbrojenou armádou dělat mohou: město zaplavilo moře nápisů a plakátů (některé byly v azbuce). Dominovaly jim silniční ukazatele s údajem MOCKBA 2015 km a pěkná báseň o tom, jak na ochranu státní banky nejsou třeba ruské tanky, protože to h..., co v ní máme, sami si v ní uhlídáme. Kousek pod Strossmayerovým náměstím se na fasádě pěkného činžovního domu z třicátých let skvěl nápis: „Zde bydlí zrádce Švestka, druhé patro, třetí dveře vlevo“ (tj. kolaborant Oldřich Švestka, šéfredaktor Rudého práva). Nápis byl hned po týdnu důkladně přemalován, ale ještě po dva tři roky vždycky na podzim, když párkrát sprchlo, začal znovu prosvítat a musel být opakovaně zamatlán. Poté, co se rozneslo, že komunistická Čína ruskou invazi do ČSSR vehementně odsoudila, objevil se v městském centru na různých místech nápis: „Mao, kousni je do prdele!“ V Brně měly texty na zdech často lehce folklorní a národovecký ráz: např. „Dávejte si, Češi, majzla, máme tady Rusa hajzla!“ Připouštím, že ten nápis může dnešnímu čtenáři připadat politicky nekorektní, ale snad se dá pochopit, že autoři neměli na mysli odsouzení ruského národa, ale ruského

ЧТК | Praha, centrum

komunistického vedení. Tu a tam se objevily i texty, které psali nějací frustrovaní lektoři marxismu-leninismu, jimž se zhroutil sen o komunismu s lidskou tváří – např. „Lenine, probuď se, Brežněv se zbláznil“ (Brežněv se ovšem nezbláznil a kdyby se plešatý terorista a zakladatel rudé veleříše probudil z věčného spánku, byl by ho jistě pochválil).

Samozřejmě, tohle všechno byl jistě jen vnější kolorit, podstatná věc byla jiná: za mimořádně ztížených okolností se podařilo týden držet při životě tentokrát už úplně svobodný tisk a svobodné rozhlasové vysílání. Noviny se neprodávaly, ale rozdávaly, člověk si nemohl dvakrát vybírat, a v ten týden bylo v podstatě fuk, jestli se mu dostala do ruky Mladá fronta, Lidová demokracie nebo v tomto svobodném prostoru vydávané Rudé právo, to základní se dozvěděl ze všech a v „přístupu ke skutečnosti“ panovala zcela zásadní shoda. Ne všichni byli ovšem nadšeni. Čestmír Císař, tehdy tajemník ÚV KSČ, člověk s aureolou mimořádně reformovaného komunisty, měl prý poté, co ho Rusové nejprve na nějakou dobu zadrželi a pak zase propustili, vytknout svým spolupracovníkům: jak jste mohli připustit, aby se vám sdělovací prostředky takhle vymkly z rukou?

Kdo mohl, psal, tiskl a vydával. My jsme dali dohromady dvě nebo tři čísla listu zvaného „Slova svobody“. Tiskovina vznikala na koleně a v krajně vystresovaném prostředí: nejprve jsme měli „redakci“ v kancelářích Socialistické akademie na Malé Straně. Jednou za dvě hodiny se roznesla zpráva, že se k budově blíží ozbrojené ruské komando. Přerušili jsme práci, všechno jsme sbalili, vždycky se však ukázalo, že to byl planý poplach. Když se to stalo asi popáté, rozhodli jsme se, že se přestěhujeme do klidnějšího prostředí. Do areálu Čs. spisovatele a Svazu spisovatelů na Národní třídě jsme nemohli, ty Rusové obsadili hned: vtrhli do budovy vydavatelství, namířili samopaly na vyděšeného vrátného a řvali na něj: „Ty – Goldstjucker? Prochaska?“ (tj. Eduard Goldstücker a Jan Procházka, čelní představitelé Svazu, kteří ruským ideologům zvláště leželi v žaludku). Když prokázal, že není ani jeden, ani druhý, nechali ho běžet. Zaměstnanci zatím uprchli průchodem do sousedního domu a na ulici. Rusové objekt obsadili, užívali ho celý týden a strašlivě ho zasvinili. Tam tedy nebylo místo. Taky okolí bylo neútné, před Národním divadlem stály dva ruské kanony, každý mířil na jednu z trig. A centrum bylo plné tanků a vojenské techniky.

Zato na Smíchově, ve Stroupežnického ulici, kde byla redakce Tváře, panoval klid. Po Rusech ani stopa. Provedli jsme s Nedvědem předběžnou inspekci místnosti a usoudili jsme, že tam bude nejspíš bezpečno. Nedvěda znepokojil pouze drát, který byl natažen od jeho pracovního stolu ke stropu a ke dveřím. Byl přesvědčen, že tam předtím nebyl. Odposlouchávací zařízení! Odstránil jej, a v tu chvíli přestal fungovat telefon. V atmosféře celonárodní jednoty nebylo nijak těžké získat kapacity pro tisk improvizovaných novin. V Praze to už ovšem nešlo, tiskli jsme někde u Kralup. Problém byl s tím, jak dostat vytištěné do Prahy k distribuci. Nesmělo se totiž jezdit přes mosty, Rusové byli schopni je kontrolovat, prohlíželi automobily a tiskoviny zabavovali.

Druhou významnou věcí, o níž bych se chtěl zmínit, ač jsem se na jejím provozu nijak nepodílel, byl jsem jen vděčným konzumentem, bylo rozhlasové vysílání. Rusové sice obsadili hlavní budovu Rozhlasu a s pomocí zrádce Karla Hoffmanna se podařilo vysílání na čas ochromit, ale poměrně rychle vzniklo zcela funkční celorepublikové vysílání, které bylo v provozu ve dne v noci. Fungovalo to bez problémů celý týden, až do návratu našich kapitulantů z Moskvy. Podstatnou součástí vysílání i novin byla podpora

stávajícímu vedení státu a představitelům KSČ, deportovaným do Ruska. Byli sice nikoli snad v pravém slova smyslu legitimními, ale aspoň legálními představiteli státu, bez varování okupovaného bolševickým Ruskem, a měli tehdy vlastně i jakousi legitimitu, i když jen zapůjčenou, na dluh. Stáli jsme za nimi, co jiného nám zbývalo. Dostali šanci si ji zasloužit. Učinil tak jeden jediný z nich, ale zaplat Pán Bůh za něj. I kdyby jen proto, že pak bylo vidět, jak hodně ti druzí selhali. Napsal jsem to už víckrát a opakuji to znovu: já si za to Františka Kriegla vážím.

Bezvadné fungování Rozhlasu, díky němuž jsme byli průběžně v obraze, co se děje nejen v Praze, ale třeba i v Košicích, mělo pro mne jedinou stinnou stránku: ve sběrném bytě Karla Štindla v Hradešínské, kde se od rána do večera střídali lidé a kam občas přišli přenocovat po směně i dva tři lidé z Rozhlasu, bylo neustále puštěné rádio: ve dne v noci tam byl nesnesitelný kravál a skoro se tam nedalo spát. Pochoopil jsem, že to patří k revoluční situaci, a navíc, spaní jsem měl špatné. Když si člověk zpětně na ty události vzpomíná, vybavuje si snadněji výrazné, často humorné epizody než celkovou atmosféru těch dní, kdy nikdo vůbec nevěděl a nedovedl ani trochu odhadnout, co bude už zítra. Bylo to dost nepřijemné.

Průběžně jsme se museli starat o potraviny. Nebylo to až tak těžké, zásobování města jakž takž fungovalo, i když v jakýchsi vlnách. Pamatuji se, jak jsme jednou, když jsme se s Janem Lopatkou večer vraceli do Hradešínské, zjistili, že na Karláku prodávají celá plata vajec (takových fórových, říkalo se jim křapky). Vystoupili jsme a jedno jsme koupili. Protože tramvaje sice jezdily, ale zejména k večeru měla doprava daleko k pravidelnosti, nezbylo nám než zbytek cesty dojít pěšky. Křehký náklad jsme si vždycky po určité době předávali. Kvapem se blížil čas ruské večerky. Představovali jsme si, jaká to bude potupná smrt, až se po chvíli zhroutneme pod ruskými kulkami, ještě k tomu potrůsnění vaječnými žloutky.

Zatímco v centru se to Rusy jen hemžilo, na periferii byly čtvrti, které jich v podstatě zůstaly ušetřeny. Jeden den jsem se vydal do Střešovic, abych zkontroloval byt. Bydlili jsme společně s rodiči a prarodiči v rodinném domku, kde jsem se kdysi narodil. Osazenstvo bylo v pořádku, malá změna se stala jen na domku samotném. V revoluci v roce 1945 utrpěl zásah z kasáren SS na Pohořelci – nevelký ovšem, šlo asi o varovný výstřel z kulometu, ve Střešovicích se vůbec nebojovalo. Na fasádě byla díra, zacementovaná, ale byla i po letech poznat. Teď dostala jedné

srpnové noci kamarádku v podstatě stejné povahy, asi o metr vedle. V okolí byl klid, ale o kousek níž, u Střešovické vozovny, už začínala kolona zaparkovaných ruských tanků, která se táhla až k objektu ministerstva obrany na Prašném mostě. Můj kamarád Lopatka na tom byl o něco hůř: taky zašel na skok domů, aby se přesvědčil o stavu bytu (bydlil v malém paneláku na Kačerově), a protože všechno vypadalo o. k., odskočil si na toaletu: a tu zjistil, že zhruba na jeho WC míří z protějšího svahu ruské dělo.

Čekala mne ještě jedna nesnadná povinnost, měl jsem předat vzkaz od jednoho známého, který byl se mnou v Alpbachu, jeho příbuzné v Břevnově. Měl jsem sice adresu, ale ne už plánek Prahy, a věděl jsem jen přibližně, kde by to mělo být. A to mi moc užitečné nebylo: skoro všechny pouliční cedule byly hned po ruském vpádu odstraněny. Lidé taky slyšeli nezaručené zprávy o tom, že po městě slídlí kágébáci provázení zrádci z StB a zatýkají vytipované stoupence svobodných poměrů (ve skutečnosti měli tehdy asi jiné starosti). A tak ti, kterých jsem se ptal na cestu, mi jeden jako druhý odpovídali: nezlobte se, ale my vám nic neřekneme. Musím říci, že jsem je chápal a docela se mi to líbilo.

A ještě jeden zcela zvláštní zážitek. Jeden den nám kdosi zavolal, že naši redakci chce navštívit italský televizní štáb, který v Praze pořizoval reportáže o invazi. Souhlasili jsme samozřejmě a já jim šel naproti na tramvajovou zastávku k Andělu. Ti, co nám je dohodili, nám s nábožnou úctou sdělili: ten tým „dělal“ už i maďarskou revoluci v roce 1956! Bylo pošmourno, začalo trochu pršet a já si zapomněl v redakci deštník. Setkal jsem se s nimi a vedl je do redakce. Nechtěl jsem přitom moc zmoknout, a proto jsem se držel při domovních zdech. Tým, co dělал už maďarskou revoluci, šel za mnou. Když jsem se po chvíli ohlédl, zjistil jsem, že postupují kupředu příkrčení a jakýmsi přískoky. Pokoušel jsem se jim vysvětlit, že to není nutné, že tu nic nehrozí a že můj problém je jen v tom, že nemám deštník. Jenže neumím moc anglicky a italsky už vůbec ne, a tak mi nezbylo než zmoknout, abychom kolemjdoucím nepřipadali jako skupina cvoků.

V redakci jsme pak pro tým museli za účelem natáčení zinscenovat jakýsi revoluční tyátr. Někteří z nás předstírali redakční práci, jiní telefonování, někdo, nepamatuji se kdo, četl do kamery prohlášení české inteligence. Bylo to vlastně poprvé, co jsem se octl před televizní kamerou, a moc jsem si to nevychnul. Role telefonisty připadla historikovi Zdeňkovi

Šollemu. Pamatuji si, jako kdyby se to stalo včera, jak se Šolle, člověk vysoké postavy s mírně odstávajícíma ušima, hrbil u telefonu, a protože jsme měli říkat něco, cokoli nás napadne, byla to jen zvuková kulisa a nepřekládalo se to, drmolil pořád dokola „stanu se menším a ještě menším, nejmenším ze všech“. Musím říci, že celkem přesně vyjadřoval pocity a tužby, které ten týden v neřídých chvílích deprese přepadaly i mne.

To jsou mé vzpomínky na srpnové dny roku 1968. Nesnažil jsem se tu psát nějakou hrdinskou epopej, chtěl jsem jen vylíčit každodennost prvního týdne ruské vojenské okupace. Takových lidí jako já a má přátel bylo v těch dnech v Praze, řekl bych, skoro milion. Každý se snažil v hnusné situaci dělat něco aspoň trochu kloudného, něco ve společném, pateticky řečeno národním zájmu. O tom, co je v těch dnech společným zájmem, nebylo nejmenších pochyb. Lidé, kteří se snažili nějak přispět a pomoci, přitom i něco riskovali, přičemž o povaze a rozsahu toho rizika neměli tušení: ta situace byla ve skutečnosti vlastně úděsná a nikdo nebyl jasnovidec. Neznali jsme se navzájem, ale mohli jsme si v ty dny důvěřovat. Takové chvíle jsou v lidském životě velmi řídké a člověk by si jich měl vážit. Nikdy na to nezapomenu.

Pak přišel nechutný a depresivní konec. Když v rozhlasu oznámili, že českoslovenští politici podepsali v Moskvě jakýsi společný dokument s Rusy a že se mají vrátit do Prahy, předpokládal i jinak zpravidla skeptický Mandler, že jsou snad informováni o tom, jak to tu vypadá, jak se veřejnost k okupaci staví, že se podle toho zachovají a že tedy to, co podepsali, musí být nějaký nic neříkající nesmysl. Když jsme se pak dozvěděli o povaze a obsahu společného dokumentu, bylo to dost děsné. Mandler prohlásil konsternovaně: no to je přece bezpodmínečná kapitulace. A nemusil to ani říkat, bylo to zjevné. Víím, že ti lidé byli v Moskvě vystaveni velmi tvrdé zkoušce, a nedovedu si představit, jak bych se zachoval na jejich místě: ale já prosím na jejich místě nebyl, nijak jsem o to neušiloval, a oni se kdysi na své posty nacpali dobrovolně, vlastním přičiněním a navíc suspektními mechanismy. Nepočítali, že získali kdysi do rukou nejen opojnou moc, ale že mají taky velkou politickou zodpovědnost, a že k té patří čas od času i něco riskovat a obětovat. Nemám moc rád opovržlivé řeči o tom, jak se pak český národ snadno podrobil a jak uzavřel nepsanou dohodu s režimem a s Husákem o vzájemné toleranci: vy nás necháte vládnout a my vás necháme žít. Nechci tvrdit, že česká veřejnost projevila během dvaceti let

normalizace nějakou mimořádnou rezistencí. Ale nikdo nesmí zapomínat za prvé na to, že „smlouva“ s Husákem byla podepsána pod hlavními tanků a za přítomnosti stovek tisíc po zuby ozbrojených vojáků, za druhé, že na počátku stálo selhání zodpovědných politiků, kterým lidé, jimž se jejich selhání vyčítá, lidé ochotní v té chvíli i něco riskovat, důvěřovali, protože jim v té době nic jiného nezbyvalo, a za třetí, že selhání lidem velmi často vyčítají ti, kteří na něm měli větší či menší podíl, praporečníci nesmyslné a alibistické ideje „socialismu s lidskou tváří“. Na počátku demoralizace stála zrazená důvěra. 🐼

DESATERO
NEVÍME
NEZNAME
NEMÁME
NE DÁME
NE UMÍME
NEPOVÍME
NEROZUMÍME
NEPRODÁME
NEPOMŮŽEME
NEZAVYKÁME

UBYTUJTE
SPOJENECKÁ
VOJSKA
Zn. OLŠANY

NA UVITACÍ
PŘÍPITEK
NA BIZÍME
H₂SO₄

ATY PŘÍJDE

CHOLERA

NA ZRAĐCE

PILERA

ALJOSO PŮJČIL

↓SEMSI

PONOŽKY

TÁTA

ALJOSO VRÁT SE
TÁTA TI PROPÍČ
VALENKY
MÁMA

ALJOSO HONĚM
SE VRÁT, MYSLI
NA SEXUÁLNÍ
VYŽITÍ LENOČKY
MÁMA

HLEDÁME VOLNE

MÍSTO
V BLÁZINCI

Za: ubytování
KŘEPEŇKA

Krásný sen s trpkým koncem

Boleslav Navrátil, novinář, Ostrava

Když jsem přišel ráno 21. srpna 1968 do práce, stály před Domem energetiky na tehdejší Gottwaldově třídě tanky a z balkonu volali nějací lidé, že jsme byli okupováni, nedáme se a budeme za svobodu bojovat. Některé z řečníků, stranické funkcionáře, jsem až příliš dobře znal a měl proto o jejich bojování velké pochyby. Byl jsem zdrcen a v těžké depresi; všechny naděje v postup takzvaného obrodného procesu najednou skončily. V Domě tisku na Novinářské ulici stál v redakci Nové svobody u každých dveří voják se samopalem.

Na redakční poradě padl návrh, že vyrobíme zvláštní vydání našich novin, abychom lidi informovali, co se děje, a vyzvali ke klidu a rozvaze. Před polednem byly noviny podobné spíš letákům hotovy a každý redaktor popadl balík, zašel na křižovatku a noviny nabízel. Z aut a tramvají se natahovaly ruce, každý je chtěl. Nestačili jsme běhat pro další výtisky, vzpomínám si, že mezi kolportéry byl také Josef Mikoláš, někdejší hokejový brankář, pomáhat přišli studenti z ostravských škol. Odpoledne bylo dohodnuto, že vydáme Spojené deníky, které budou distribuovány běžně přes Poštovní novinovou službu, ale také auty. Do kanceláří byly přivezeny matrace a deky, redaktoři nechodili domů, spávali

v kancelářích na směny. Z Domu potravin zaslali redakci bedny s džusy, ovocem a pečivem, z martinovského Masokombinátu poslali salámy. Pod okny jezdily nákladní vozy plné lidí, kteří volali na redaktory: „Držte se!“ Korektury se dělaly přímo u sázecích strojů. Byly to nesmírně hektické a krásné chvíle. O napjaté atmosféře svědčil třeba fakt, že vojáci naší armády, kteří si chtěli nechat vytisknout protisovětské letáky, velmi zneklidněli, když zaslechli před tiskárnou hluk motorů. Někdo zavolal: „Přijely obrněné transportéry, asi nás obsadí!“ Stateční českoslovenští důstojníci na nic nečekali, vyběhli na dvůr, přelezli plot a pádili přes hřiště k mariánskohorskému kostelu. Spojené deníky byly jedinými novinami v tehdejší Československu, kterým bylo s jakousi zvrácenou benevolencí dovoleno vycházet, neboť, jak prohlásil sovětský generál Pavlovskij, „Ostrava je dělnické město, které si udělá pořádek samo“. [...]

Jak čas postupoval, slabé charaktery se lámaly. Nejen mezi novináři. Člověku bylo smutno, když vyšlo najevo, že nejvyšší funkcionáři Krajského národního výboru v Ostravě, kteří zpočátku organizovali s pomocí malých vysílaček Svazarmu šíření legálního vysílání Československého rozhlasu v Ostravě, všechny

účastníky této akce prozradili sovětské vojenské rozvědce. Řada redaktorů začala spolupracovat s StB a na své kolegy donášela. Estébáci zorganizovali tajný výbor pro záležitosti sdělovacích prostředků, kde byla na každého redaktora vedena samostatná složka s výstřižky článků, které v roce 1968 napsal. Což byl první krok k obrovským čistkám. Z lidí, kteří dříve překypovali elánem při budování demokratické pluralitní společnosti, se ze strachu staly záludné kreatury. Udavačství nabylo horších forem než v době německého protektorátu. Přesto se ale řada redaktorů zachovala čestně až do konce, svými články podporovali cestu, kterou rok předtím naznačil Alexander Dubček. Po tvrdých prověrkách museli redakci opustit s definitivním zákazem publikovat. Týkalo se to například Jaromíra Šavrdu, Ivana Kubíčka, Zdeňka Pejčocha, Miroslava Tyrlíka a dalších. Šavrda, který se po vyhazovu s kolegy novináři loučil velmi emotivně a se slzami v očích básní Vítězslava Nezvala Sbohem a šáteček, tak ten například ukázal kolegyni redaktorce svůj nový román. Za půl hodiny už si pro něho StB přišla. U soudu proti němu velmi ochotně svědčila. Na útrapy věznění zemřel. Redaktor Lubomír Calábek nesnesl politický tlak a přísně nařízený zákaz kdekoliv publikovat, takže spáchal sebevraždu, stejně

Boleslav Navrátil se narodil roku 1941 v Bučovicích. Jako žurnalistický elév začal pracovat na jaře 1962 v ostravské Nové svobodě. V roce 1969 byl jako politicky nepřijatelný z novin propuštěn a obdržel striktní zákaz publikovat. Nastoupil proto nejprve jako dělník do ostravského Družstva umělecké výroby Zlatník, kde byl postupně zaměstnán jako kopáč, seřizovač lisů, plánovač, dispečer a vedoucí výroby. Po roce 1989 spoluzakládal první nezávislý deník Moravskoslezský den. Dnes je novinářem na volné noze.

jako redaktor Jan Ondráček, který pracoval na šachtě. Vylezl na věž a skočil do šlamového rybníku, tedy do uhelných kalů. Normalizace byla v Ostravě daleko nejtvrdší v celém tehdejší Československu, těm, kteří včas – tedy ještě v roce 1969 – odešli do Brna nebo Prahy, bylo často dovoleno pracovat na relativně kvalifikovaných místech, i když ani tady nesměli vykonávat svou původní profesi. Těm, kteří zůstali v Ostravě, byla taková možnost odepřena. Ironií je, že se mnozí z redaktorů, kteří se denunciantstvím a podlézáním snažili v redakci zachránit anebo si polepšit, nedočkali vděku. Byli vyhozeni až v takzvané druhé vlně po vydání nesmiřitelné knihy Vasilu Biľaka Poučení z krizového vývoje. Ostatně... kdo zradil jednou, zradí i podruhé. Normalizační novinář Ferdinand Radvanský, jeden z vedoucích prověřkové komise, který vyhazoval novináře z práce, se nakonec „vyšvihl“ až na sekretáře prvního tajemníka krajského výboru strany. Později však zcizil citlivé politické materiály a emigroval z této vysoké a dobře placené funkce na Západ. Tam s ním ale nechtěli nic mít, takže se nakonec velmi nuzně živil jako pomocník kuchaře. Nemocný a opuštěný v emigraci zemřel. 🐼

MODERNÍ DĚJINY.CZ | FOTO MIROSLAV DVOŘÁK | Ostrava

„Před polednem byly noviny podobné spíš letákům hotovy a každý redaktor popadl balík, zašel na křižovatku a noviny nabízel. Z aut a tramvají se natahovaly ruce, každý je chtěl.“

Zpráva o obsazení ostravského rozhlasu

Píše nám náš zpravodaj z ostravského rozhlasu, že dnes časně ráno přišli příslušníci sovětské armády do Československého rozhlasu v Ostravě, odebrali všechny klíče od hlasatelen, všechny telefony jsou hluché, že obsadili krajský výbor strany a postupně všechny krajské instituce. Jen dálňopis nenašli, a tak ostravská stanice zatím nemůže vysílat, je obsazená. Lidé se shlukují kolem tanků a diskutují s vojáky.

(Československý rozhlas)

[Správní úřady]

Nesouhlasíme s okupací naší země

Plně se stavíme za presidenta Svobodu, vládu, ÚV KSČ • Z cesty nastoupené v lednu neustoupíme • Zachovejte klid!

Středa 21. srpna ZDARMA

Proletáři všech zemí, spojte se!

nová svoboda

ÚSTŘEDNÍ ORGÁN ČSTV

Československý sport

mladá fronta

Proletáři všech zemí, spojte se!

RUDÉ PRÁVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

**III. SPOLEČNÉ
ZVLÁŠTNÍ
VYDÁNÍ**

PRÁCE

BEHŮV REVOLUČNÍHO ODBOROVÉHO Hnutí

**STŘEDA 21. SRPNA 1968
14 HODIN**

Prohlášení našich představitelů v kraji

PROHLÁŠENÍ předsednictva KV KSČ

Výzva občanům Ostravy!

V dnešním pravním ústavu a kulturně-športovním životě naší republiky převládá se na vše předválečného královského ústavu komunistického ústavu Československa v lednu se stala vládním ústavem a ústavem.

Předsednictvo KV KSČ považuje své ústavu "športovním ústavu" se stala pravním ústavu a kulturně-športovním životě naší republiky převládá se na vše předválečného královského ústavu komunistického ústavu Československa v lednu se stala vládním ústavem a ústavem.

Prohlášení KV KSČ považuje své ústavu "športovním ústavu" se stala pravním ústavu a kulturně-športovním životě naší republiky převládá se na vše předválečného královského ústavu komunistického ústavu Československa v lednu se stala vládním ústavem a ústavem.

Prohlášení občanům Severomoravského kraje

Královské prohlášení

V dnešním pravním ústavu a kulturně-športovním životě naší republiky převládá se na vše předválečného královského ústavu komunistického ústavu Československa v lednu se stala vládním ústavem a ústavem.

Stavba pískovny KS

Práce v pískovně KS...
Práce v pískovně KS...
Práce v pískovně KS...

**Delegace parlamentu
v Československu**

Delegace parlamentu...
Delegace parlamentu...
Delegace parlamentu...

OTK ukrytí

OTK ukrytí...
OTK ukrytí...
OTK ukrytí...

LIBRI PROHIBITI

DNES ČTĚTE:

**Čestný, nesmlouvavý postoj
v prohlášeních ústavních
orgánů naší republiky (str. 2)**

Osudný 21. srpen 1968 (str. 3)
reportáže ze slovenské Ostravy

Svět o vývoji v ČSSR (str. 4)
prohlášení J. B. Tiska; Západní přírůstek;
I Bratislava se neposmívá

**HLAS LIDU - rezoluce, které
jsme vám poslali (str. 5)**

**Sport má nucenou dovolenou
(str. 6)**

**Pozdě večer jsme dostali
Usnesení pléna KV KSČ (str. 2)**

Došlo po uzavěrce (str. 4)

PRÁCE
MAGAZIN REVOLUCNĚ DEMOKRATICKÉHO HŘUBU

Ročník 537 000 výtisků
ROUDÉ PRAVO
MAGAZIN ČESKOSLOVENSKÉHO REVOLUCNÍHO HŘUBU DEMOKRATICKÉHO HŘUBU

**RANNÍ VYDÁNÍ
spojených deníků**
22. srpna 1968 Cena 40 hal.

Glos Ludu
mládežní fronta

**Jednotky spojeneckých
armád se stahují
z centra města**

OPRÁVČI železnic v Praze odjíždějí jednotky armád...
V centru Prahy se stahují jednotky spojeneckých armád...
Jednotky spojeneckých armád se stahují z centra města...

**President
neustupuje**

I prezident neustupuje...
V úvodu svého projevu...
Prezident neustupuje...

Dnes společně

Právě v těchto dnech...
Dnes společně...
Právě v těchto dnech...

Prohlášení vlády ČSSR

Prohlášení vlády...
Vláda ČSSR...
Prohlášení vlády...

všem občanům!

Všem občanům...
Prohlášení vlády...
Všem občanům!

NEKAPITULUJEME!

Ne kapitulujeme...
Vláda ČSSR...
Ne kapituluje...

Ne kapituluje...
Vláda ČSSR...
Ne kapituluje...

Ne kapituluje...
Vláda ČSSR...
Ne kapituluje...

Ne kapituluje...
Vláda ČSSR...
Ne kapituluje...

LIBRI PROHIBITI

Deportace do Trenčína v noci 14. září 1968

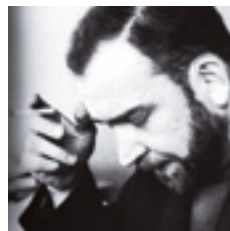
Ivan Kubíček, novinář a spisovatel, Ostrava

V pátek 13. září 1968 [...] asi půl hodiny před půlnocí mi telefonoval do bytu plukovník Kazancev (okupační velitel města Ostravy), abych přijel na radnici, protože se mnou chce mluvit generál Jaškin. Prý kvůli mému článku, který byl téhož dne publikován v Nové svobodě. („Co můžeme a musíme“ – NS 13. 9., str. 1). Namítl jsem, že na podobné pozvání není o půlnoci zrovna nejvhodnější doba, a nabídl jsem generálu Jaškinovi setkání v ranních hodinách. Plukovník Kazancev přesto trval na tom, že rozhovor s generálem Jaškinem je nezbytný okamžitě a velice družným tónem mě ubezpečoval, že půjde jen o krátkou besedu. Na námitku, že ve věcech redakce Nové svobody přísluší jednat jenom našemu šéfredaktorovi a ten že je podřízen vydavateli, tedy Krajskému výboru KSČ v Ostravě, nebyl už při předešlých jednáních brán zřetel – odůvodňováno to bylo tím, že hovořím dobře rusky a jde o moje články, nikoliv články šéfredaktora Bublíka. Nakonec mne plukovník Kazancev přiměl k souhlasu jednoduchou provokací: řekl, že se zřejmě bojím („Vy apjat strúsili, tavárišč Kubíček, pravda?“) a ptal se mne, zda mi má k telefonu zavolat tajemníka Městského výboru KSČ RSDr. R. Gaje, který už na radnici rovněž čeká na rozhovor s generálem Jaškinem, abych mu uvěřil.

Odpověděl jsem, že nemám důvod mu nevěřit, právě tak jako nemám důvod se bát rozhovoru s generálem Jaškinem. (Komentář „Co můžeme a musíme“ jsem považoval za materiál v duchu moskevských dohod, v duchu závěrů pléna ÚV KSČ z 31. srpna).

Asi ve 23.40 hod. jsem odjel ze svého bytu na ostravskou radnici, v jejíchž reprezentačních místnostech sídlí sovětská komandatura v Ostravě. Na radnici byli už přítomni plukovník Kazancev, dále major sovětské armády, jehož jméno neznám, tajemník [...] R. Gaj a člen předsednictva MěV KSČ R. Riegel, kterého si soudruh Gaj vzal s sebou jako doprovod. U stolu, na němž ležely svázané výtisky Spojených ostravských deníků a Nové svobody, probíhala otevřená beseda k aktuálním politickým a vnitrostranickým otázkám.

Když jsem se ptal, kde je generál Jaškin, odpověděl Kazancev omluvou, že má právě důležité telefonické jednání s generálem Pavlovským, a že tedy budeme muset chvíli počkat. Toto tvrzení asi až do 02.00 hod. opakoval několikrát – občas odcházel z místnosti a tvrdil, že každou chvíli se už gen. Jaškin objeví. Asi v 01.00 hod. se místo generála Jaškina objevila na stole láhev vodky. Zpočátku jsem

ARCHIV MĚSTA OSTRAVY

odmítl pít s poukazem na to, že bych nemohl sednout za volant, později (po kontroverzi s neznámým majorem, který mě při přípitku obvinil, že jsem kontrarevolucionář) z principiálních důvodů. Zatímco plukovník Kazancev hrál ve zmíněné dvojici viditelně „toho hodného“ a bavil se na všední témata (ryby, rodina, kde mám chatu a podobně), neznámý major nepokrytě útočil na vedení KSČ, vládu a NS, obviňoval je ze slabošství, z toho, že naši představitelé vyklidili pole antisocialistickým silám atp. Na obligátní výtky jsem reagoval s ohledem na pokročilou dobu větší mírou sarkasmu, ironie a šibeničního humoru, pro který, jak se ukázalo, neměli přítomní důstojníci ani minimální pochopení.

Asi v 01.15 hod. jsem s dovolením plk. Kazanceva telefonoval své ženě, abych ji uklidnil. Přibližně v téže době mi do Jaškinova sídla telefonoval šéfredaktor Bublík, kterého mezi tím vyrozuměla má žena; jednak mi vytýkal, že jsem pozvání přijal, jednak se nabízel, že se k jednání sám dostaví, pokud to bude zapotřebí. Vyřídil jsem tento vzkaz plukovníku Kazancevovi, který nijak nereagoval.

Asi v 01.30 hod. jsem před přítomnými prohlásil, že dále nemíním na generála Jaškina čekat.

Ivan Kubíček se narodil 25. května 1933. Studoval v Praze gymnasium a poté dálkově Vysokou školu ruského jazyka a literatury. V letech 1948–1950 pracoval v kulturním odboru Ústředního výboru Svazu čs. mládeže, v letech 1950–1952 působil jako redaktor čtrnáctideníku *Směna* a v letech 1953–1963 jako redaktor deníku *Nová svoboda* v Ostravě. V letech 1963–1966 spisovatel z povolání, poté (1966–1969) opět novinář *Nové svobody*. Člen KSČ Ivan Kubíček patřil v roce 1968 k hlavním představitelům tzv. obrodného procesu na Ostravsku a byl také delegátem XIV. sjezdu KSČ v Praze-Vysočanech. V deníku *Nová svoboda* prosazoval spolu s dalšími redaktory novou, demokratičtější linii listu, kritizoval pomalou očistu veřejného života od lidí, kteří měli přímý podíl na zločinech padesátých let. Spoluzakládal Výbor na obranu tisku, rozhlasu a televize v průmyslových závodech na Ostravsku. Sovětské okupační vojenské velení v čele s generálem Jaškinem v Ostravě sledovalo počínání ostravských sdělovacích prostředků, zejména nejčtenějšího deníku *Nová svoboda* se značnou nelibostí, jak je konečnou patrnou z Kubíčkovy textu: jde o desetistránkovou zprávu, kterou sepsal na výzvu KSČ pro Alexandera Dubčeka. S normalizací Kubíček jako novinář skončil: byl vyhozen z KSČ a v letech 1970–1974 pracoval jako závozník, řidič a strojník zemních strojů v n. p. Bytostav Ostrava, poté byl bagristou Vodních staveb Praha. Zemřel v roce 2003.

Zdůraznil jsem, že je tedy přinejmenším neslušné, nechává-li nás tak dlouho čekat. Plukovník Kazancev znovu tvrdil, že jde o závažnou záležitost v zájmu dohody, takže můj návrat domů není myslitelný. Neznámý major – podobně jako předtím Kazancev v telefonu – se mne snažil vyšachovat tvrzením, že jsem nervózní a že mám zřejmě strach. Odpověděl jsem, že podle mého názoru má mnohem více důvodu k nervozitě například generál Jaškin. „Přijel přece potírat kontrarevoluci a teď ne a ne ji najít.“

Po této kontroverzi i R. Gaj a R. Riegel oznámili, že na jednání s generálem nemohou déle čekat. Plukovník Kazancev poté opustil na chvíli místnost a pak se vrátil s oznámením, že generál Jaškin na nás čeká ve svém polním štábu v Koblově (asi 12 km od centra Ostravy). Do Koblova jsme odjeli vlastními vozy v doprovodu uvedených důstojníků. Cestou byla tématem mého rozhovoru s plukovníkem Kazancevem, kterému jsem do té doby relativně nejvíce důvěřoval, těžká situace, do které 21. srpna postavili československé i sovětské komunisty. Kazancev zejména zdůrazňoval a chválil hlasy některých starých komunistů (viz rezoluce takzvaného vítkovického aktivu aj.), které podle jeho názoru zásah pěti zemí plně opravňují a správně označují viníky situace v naší straně a mezi publicisty.

V Koblově

Po příjezdu do polního štábu Jaškinovy „železné divize“ nám bylo řečeno, že generál nás očekává ve svém štábním autobuse. Pojízdna pracovní však byla zcela prázdná. Velký stůl, několik židliček, telefon. Později zde byl přítomen také mladý kadet – tlumočník, kterému bylo předtím několikrát kladeno na srdce, aby urychleně dokončil překlad mého komentáře z Nové svobody. Generálova „hra na schovávanou“ však pokračovala podobně jako na radnici. Z konkrétních výtek Nové svobodě si vzpomínám na kreslený vtip – fotomontáž modelky v pruhovaných plavkách s textem „Tehle poslední model mi přivezl můj známý z Mírova“, který sovětské důstojníky velice rozčiloval. Marně jsme vysvětlovali slovní hříčku, že nejde o mír, ale o věznicí Mírov, a že známé ostravské krejčovské družstvo se jmenuje Míroděv.

Asi v 02.45 hod., když už plukovník Kazancev viděl, že jsme rozhodnuti na generála Jaškina déle nečekat, oznámil nám, že budeme muset odjet do Trenčína na štáb vojenského okruhu Východ, přičemž nás uklidňoval tvrzením, že jde přece o náš štáb a o náš vojenský okruh, z čehož jsme měli nabýt dojmu, že jsme

do Trenčína volání našimi představiteli – v té souvislosti padlo i jméno generála Samuela Kodaje. Všichni tři jsme shodně takový noční „výlet“ odmítli – zejména s poukazem na to, že nemáme důvodu ani práva opouštět území svého města a svého kraje, a že cesta do Trenčína nepřipadá v úvahu, pokud nám nebude umožněno telefonovat a konzultovat s vedoucím tajemníkem KV KSČ RSDr. L. Kovalčíkem a šéfredaktorem Nové svobody L. Bublíkem.

Plukovník Kazancev se nás snažil uklidnit tvrzením, že se z Trenčína ihned vrátíme, že jeho gazíkem „to stihneme za tři hodiny“ (!); žádost o telefonické spojení s Kovalčíkem odmítl pak tvrzením, že ve štábu je k dispozici jenom polní telefon, ale vzápětí odmítl i nabídku, že můžeme ke Kovalčíkovu bytu dojet za čtvrt hodiny svými auty. Energicky jsem protestoval proti takovému jednání a oznámil jsem, že dobrovolně nikam nepojedu. („Toľko v silu gružija“.) Přítomní důstojníci se jen pobaveně usmáli. Tajemník Riegel, o něhož nejevili zájem, protože s ním v původním plánu zřejmě nepočítali, poukázal na to, že mu cestu do Trenčína neumožní jeho zdravotní stav. Na Gajovu zmínku o nervovém stavu jeho ženy nebyl brán zřetel.

V 03.00 hod. vstoupili do místnosti dva důstojníci – podplukovník a major v pláštích s černými výložkami, ozbrojení a viditelně už připraveni na cestu. Podplukovník se k nám obrátil stroze: „Něľzja bolše gavarit', náda jechať! Bystro, bystro...“ Tajemník Gaj se několikrát obrátil k plukovníku Kazancevovi s otázkou, zda to máme považovat za internaci a deportaci. Zpočátku nedostal odpověď, nakonec Kazancev pokrčil rameny a řekl, abychom si to vysvětlili, jak chceme. Tajemník Riegel a plukovník Kazancev slíbili, že o našem odjezdu do Trenčína uvědomí telefonicky Kovalčíka a naše manželky. (Samozřejmě se tak nestalo, informovali je jiní.) Pak jsme byli odvedeni ke dvěma obrněným transportérům a vybidnuti, abychom do nich nastoupili: R. Gaj do transportéru 923 a já do obrněnce č. 922. Od té doby jsme spolu prakticky neměli možnost hovořit.

Cestou do Trenčína

Moji eskortu tvořili: major (NKVD?), který pro nás přišel do štábního autobusu, mladý podporučík, dva řadoví vojáci a řidič. Byl jsem posazen na místo nabíječe po pravé straně – zezadu mne střežil jeden z vojáků samopalem, namířeným na záda. V této funkci se oba řadoví vojáci střídali. [...] Protože jsem

byl z domova oblečen jen nalahko ve svátečních šatech, požádal jsem o nějaký nadbytečný plášť, abych si mohl zakrýt nohy. Byla totiž poměrně chladná noc a přední poklop, za nímž jsem seděl, byl prakticky až ke slovenské hranici na Vláře (tehdy začalo pršet silněji) otevřen, protože eskortující major z poklopu sledoval trasu konvoje. (Konvoj vedly dva vojenské gazíky.) V té souvislosti se musím, i když mi to nedělá žádné potěšení, zmínit o charakteristickém chování eskorty: asi po půlhodině jízdy jsem majora požádal o krátkou zastávku, abych se mohl vymočít – chladno, nevyspání a jistě i pochopitelná míra obav konaly své. Odpověď: „Minútočku. Sičas.“ Minutočka trvala patnáct, dvacet, čtyřicet minut, hodinu. Žádal jsem o zastávku ještě několikrát a stále důrazněji, ale marně. Vždycky jsem byl ukonejšěn tvrzením, že za příštím městem nebo vesnicí obrněnec zastaví. Major se navíc škodolibě podívoval, jak jsem prý málo otužilý a že bych se měl trénovat – on že prý nemusí jít na stranu „célyje sůtki“. Teprve když jsem pohrozil, že se vymočím prostě pod sebe a pod jeho vojáky, dal zastavit. To bylo asi po dvou hodinách. Tohle ponižující trápení se opakovalo i v další půlce téměř pětihodinové cesty, kdy nám bylo umožněno vykonat svou potřebu až kolem osmé hodiny ranní v Trenčíně na okruhu.

Jinak si na chování eskorty nemohu stěžovat: mladý nadporučík mi dokonce nabídl cigarety a snažil se o navázání rozhovoru, i když jsem mu naznačoval, že chci spát. Vypytával se na Husáka (toho chválil, zejména jeho životopis) a na Smrkovského (toho hanil, i když byl překvapen, když se ode mne dozvěděl, že Smrkovský vedl za komunisty Pražské povstání – proč prý je teď „ten Smrkovský“ proti komunistům?), na moje zaměstnání („Žurnalist? Vsjo jasno!...“), na práci v redakci Spojených ostravských deníků („Známe tu prolhanou gazetu...“). Z tohoto rozhovoru mne zneklidnila jen hanlivá zmínka o Smrkovském a ignorování jakéhokoliv rozhovoru o Dubčekovi, třeba i jen ve spojitosti s tím, že byl právě v Trenčíně okresním tajemníkem strany. Vyvozoval jsem z toho totiž, že s Gajem zřejmě nejsme sami, kdo je této noci z pátku na sobotu deportován. Že zkrátka asi začala likvidace „liknavého“ a „obojetného“ vedení strany a státu, takže se v Trenčíně možná ráno setkáme s mnohými známými.

V Trenčíně

Do cíle jsme přijeli po sedmé hodině ranní 14. září. V prostoru štábu vojenského okruhu, plně obsazeného sovětskými vojáky, jsme v uzavřených obrněncích čekali asi 30 minut. (Krátíl jsem si

čekání sledováním průzoru, za ním množství „nenápadných“ civilistů právě opouštělo štáb cestou do města a okolí). Krátce před osmou mne vyzvali, abych vystoupil. Cestou k hlavní budově štábu jsme nepotkali ani jediného našeho vojáka či důstojníka. Jeden jediný čs. voják stál u vchodu do budovy a nesměle od vstupujících požadoval propustky, ale byl ignorován. [...]

Ve velké pracovně s plastickou mapou Československa seděli tři sovětsí generálové: štíhlý generálporučík, hlavní mluvčí, a dva generálmajoři – Zolotov (jeden z nich zřejmě Tatar či Čuvaš, druhý bez zvláštní charakteristiky). Na konferenčním stolku spisová složka, svázané výtisky Nové svobody. Protože mi na zpáteční cestě do Ostravy bylo dovoleno dělat si poznámky do bloku, mohu rozhovor rekonstruovat téměř přesně:

Generálporučík (dále jen GP):

Sedněte si. Vy jste šéf novin?

IK: Ne. Jsem pracovníkem redakce, člen redakční rady. Slovo „redaktor“, které v ruštině označuje jen šéfredaktora, znamená u nás žurnalista. Toto nedorozumění je časté.

Generálmajor (dále jen GM):

Ale jste Ivan Kubíček.

IK: Ano.

GP: Nejste sice šéfredaktor, ale ve skutečnosti vedete redakci, vedete kontrarevoluci, které vaše špinavé noviny tak ochotně slouží. Máme o tom dostatek důkazů — všechny vaše štvavé články a protisovětské výzvy, vaše komentáře, které mají poplést hlavu dělnické třídě a rolníkům. Dostáváte za to patrně dobře zapláceno. (Následovala obligátní charakteristika našich novin, jak ji známe z Neues Deutschland, Sovětské Rossije, Junge Welt, Trybuny ludu atp., ovšem s použitím silnějšiho výraziva jako „svóloč“ atp.). Jsou to kontrarevoluční články, které mají za cíl opakovat Budapešť 1956.

IK: Za kontrarevoluční je ovšem považujete vy, nikoli já. Jinak bych je nepsal. A odpovědný jsem za ně vydavateli...

GP: Za kontrarevoluční je považuje sovětská moc. Štvete proti plnění moskevských dohod, štvete proti dohodám samým a neplníte tak ani pokyn svých ústředních orgánů.

IK: Znáte skutečně moje články? Pak snad víte, že jsem od podepsání moskevských dohod nepublikoval ani jediný — až na ten včerejší. A ani v něm není proti dohodám ani slovo.

GP: Nemyslete si, že jsme ten hnus nečetli. A nejde jen o vaše články – jde o vaši veřejnou politickou činnost, o vaše vystupování na schůzích, organizování atp. To vše jsme důkladně zhodnotili a oznamuji vám, že využiji všech svých mimořádných práv odpovídajících mimořádnému stavu a budete zastřelen, pokud se ještě objeví váš článek na politické téma v novinách. A nemyslete si, že se vás někdo zastane – s tím nepočítejte. Pro nás neplatí žádné jiné zákony než naše – vojenské a revoluční. (Zde si nejsem jist, zda užil termínu „revoluční“ nebo „sovětské“.).

IK: Jsem v redakci politickým komentátorem. Mám tomu rozumět tak, že musím opustit práci v novinách?

GM: To uděláte nejlíp. Při vašich názorech. Nejsme tak naivní, abychom nevěděli, jak byste psal i o jiném a co byste mohl inspirovat... Nevěřím vám. Slíbili jste už v úterý generálu Jaškinovi, že nebudete psát proti dohodám – a opět jste zradili...

GP: (Z jeho obšírného historizujícího výkladu vyjímám jen heslovitě): Sovětská armáda přišla do Československa, aby zachránila dělnickou třídu, pracující lid a socialismus před

záhubou. Přišla stejně oprávněně – a jednou jí za to budete vděční – jako v roce 1945, kdy osvobodila ČSR od fašismu. Přišli jsme sem dřív, než sem stačily vtrhnout západoněmecké divize Atlantického paktu... Který jste ročník? 1933? Byl jste tedy ještě smrkáč (sopljak), když zde naši sovětské vojáci položili 145 tisíc životů. Jenže my jsme sem v roce 1945 nepřišli proto, aby naše armády stály tady (ukázal na plastické mapě ČSSR východní hranici republiky), ale tady (západní hranice ČSSR). Díky tomu se vám dneska nepodaří zradit Varšavskou smlouvu a obnovit kapitalismus v Československu. Dalí jste se do spolku s různou vlasatou spodinou a agenty Západu.

IK: To není pravda. Nikdo z nás, komunistů, nic takového nechtěl a nechce.

GP: Víme vše – a lépe než vy. (Ukázal na spisovou složku a výtisky NS). Moc jste mluvil, psal, všemožně a všude (zde si nejsem jist, zda užil i obratu „baltal po telefonu“) žvanil. Znovu vám opakuji: my tři, sovětské generály, dáváme vám poslední ultimátum – jestliže okamžitě nepřestanete se svou činností, zlikvidujeme vás. Vás – právě tak jako toho, co tu seděl před vámi – toho Gaje. Jste přední ostravské kontry. Nejdříve půjde ke stěně on, pak vy – anebo

si můžete hodit korunou, jestli nedáte galantně přednost té ženské – té Jarmile Němcové. Rozuměl jste?

IK: Rozuměl.

GP: Nemyslete si ovšem, i když splníte toto ultimátum, přenecháme vás spravedlivému soudu vašeho lidu. Součet vašich hříchů je příliš velký a spravedlivému trestu neujdete. Považujte za projev naší humanity, že tento trest nevykonáváme okamžitě.

Generál – Tatar: Ano, jsme humánní. Dokonce ani nemusíme požadovat váš odchod z redakce, když budete čestně psát v linii moskevských dohod.

IK: Jako komunista.

GP: Mlčet. Nejste komunista, ale kontra-revolucionář. A nepřišel jste sem diskutovat, ale poslouchat. Je totiž konec všech diskusí. Můžete si vybrat. To je vše. (Pak se obrátil k podplukovníkovi z eskorty, který stál za mými zády: „Nová svoboda ještě vychází? Tak ji na týden zavřete! Na šest dní. Od 14. do 21. září! Pošlete tam jeden tank nebo tři transportéry, obsadíte redakci

a oznámíte toto rozhodnutí. Ať týden přemýšlejí, jak mají psát, a ať mají čas sami mezi sebou najít viníky toho, co se stalo. A on [pohodil hlavou ke mně] už ví, co ho čeká. Hlaste provedení rozkazu. Odchod.“)

To bylo vše. Z místnosti jsem odešel bez pozdravu. Až později mě samozřejmě napadla řada dalších replik, ale zachoval jsem, myslím, důstojný klid, i když jsem nikdy ve svém životě nevyšlechl naráz tolik křivých obvinění, lží a nadávek.

Cestou z Trenčína

Asi v 8.30 jsme vyjeli z Trenčína, změna byla jen v tom, že vojáci z eskorty odložili zbraně a spali. V lese asi deset nebo patnáct kilometrů za Trenčínem kolona zastavila. Po chvíli jsem dostal rozkaz, abych vylezl poklopem. Kolem transportérů stála řada důstojníků z ostravského štábu v čele s generálem Jaškinem a plukovníkem Komarovem, kteří zřejmě cestovali z Ostravy do Trenčína.

Generál Jaškin se mne s jízlivou zlomyslností zeptal, zda už teď vím, co jsem zač, a zda jsem generálům dobře rozuměl. Odpověděl jsem, že o tom právě přemýšlím. („Razbirajus.“)

Gen. Jaškin: Pozdě. O tom jste měl přemýšlet dřív, ne až teď. Nemít v hlavě jen špinavé drtiny a nenávisť. Už tedy víte, co máte dělat?

Odpověděl jsem, že mi v Trenčíně řekli, co nemám dělat – a zopakoval jsem Jaškinovi požadavky generálů z okruhu.

IK: Nevím ovšem, jak přestat politicky pracovat a přitom splnit mandát delegáta XIV. sjezdu. Nemohu být přece delegátem, aniž bych politicky pracoval.

Podplukovník (jehož jméno neznám): Sjezd už byl a nebyl uznán!

IK: Nový XIV. sjezd se podle usnesení ÚV připravuje.

Plk. Komarov (značně rozčilen, jako obvykle): Vy se nestarejte! Zavčas se dozvíte, co bude se sjezdem. Jestli bude, jaký bude, kdy bude a jestli vy na něm budete!

Gen. Jaškin: Ostatně, můžete se třeba i na sjezd dostat, když budete chtít a necháte toho svého psaní. A to si pamatujte (za přesnost následující pasáže nemohu ručit, byl jsem už značně unaven, ale ve fragmentech

se předmětné výrazy „vytrjom žopu“, „kinem v kusty“ atp. objevily): jestli neposlechnete, zlikvidujeme vás a vaším vousem („vášej popskoj baradoj“) si vytřeme zadnici, ještě než vás vyhodíme někam do křoví.

Plk. Komarov (už na odchodu): Takové svini se ani nadávat nechce.

Zbytek cesty do Ostravy už proběhl celkem klidně.

Pro úplnost jen zaznamenávám, jak se se mnou rozloučil hovorný mladý nadporučík z eskorty, který zřejmě až na této cestě plně pochopil, oč jde, a zcela nedvojsmyslně mi do ucha zacitoval Shakespearova Hamleta: „Žít, nebo nežít – to je, oč tu běží...“ Odpověděl jsem mu písňovým motivem z Bulata Okudžavy: „Vot tak i byvajet na našem věku – na každýj priliv po atlivu, na každovo umnovo – po duraku, vsjo po rovno, vsjo spravedlivo...“

Na ostravskou radnici nás dovezli asi v 11.45 hod. 14. září. Tajemník Gaj odešel pěšky na městský výbor strany, když se rozloučil s důstojníky i s eskortou, já ještě musel sovětským gazíkem pro svůj vůz, který zůstal přes noc na štábu v Koblově. Tam jsem

byl – po dvanácti hodinách omezení svobody – bez formalit propuštěn. Z Koblova jsem jel do redakce, kde jsem požádal o svolání redakční rady Nové svobody, abych ji mohl informovat, zejména o zastavení deníku. Před 15. hodinou obsadili redakci sovětští vojáci. V odpoledních hodinách jsem podrobně informoval vedoucího tajemníka KV KSČ L. Kovalčíka. To je vše, co mohu sdělit a přísězně (samozřejmě s jistou tolerancí v doslovné autentičnosti dialogů) potvrdit.

Závěrem

Vzhledem k režií celého případu a zejména k okolnosti, že jsme ani já, ani dr. Gaj nebyli sovětskými důstojníky zavazováni k mlčení o tom, co jsme viděli a slyšeli v noci z 13. na 14. 9., považuji celý případ za výslovně varovnou (zastrašovací) akci se zamýšleným dopadem na větší okruh lidí než jen nás dvou. Osobně byl pro mne případ poučný také v tom, že jsem předtím zřejmě podceňoval sovětskou stranu a zejména horlivost jejích informátorů – nikoli v metodách, kterými míní pracovat, ale zejména v dalekosáhlosti politických a mocenských cílů, jichž chtějí patrně dosáhnout. Bylo zřejmé, že současné vedení strany a státu považovali sovětští představitelé

– alespoň ti, s nimiž jsem se setkal – za nežádoucí a pouze přechodný stav.

Usnesením Sm PKV KSČ ze dne 16. 9. 1968 byl jsem poslán na čtrnáctidenní dovolenou, během níž mělo být rozhodnuto o mém dalším zařazení. Místnosti redakce Nové svobody byly uvolněny téhož dne v 15 hodin. 🐼

Copacabana

Jaroslav Formánek, spisovatel, Veselí nad Moravou

Byla to náhoda? Jsem přesvědčený, že ne. Měl jsem si všechno a do detailu zapamatovat. Neboť dějinným událostem předcházela trpká osobní zkušenost, která by se jistě vryla do paměti, i kdyby do Veselí nad Moravou tenkrát nepřijely žádné sovětské tanky. Jenom bych ji časem asi nedokázal přiřadit k přesnému datu. Takto budu až do smrti vědět, že v úterý 20. srpna 1968 v podvečer se na Bartolomějském náměstí hraje důležitý fotbalový mač. Hráčům je osm, devět let, a prázdniny mají svůj zenit již za sebou. Avšak stále ještě panuje letní počasí a sluncem rozežhátý žlutý písek pod nohama odpovídá klukovským představám o slavné pláži v Rio de Janeiro. Neboť jsme Brazilci, tehdy nejlepší fotbalisté světa, voláme na sebe jmény Pelé, Tostao, Carlos Alberto či Rivelino, a hrajeme bosí. Aby byla iluze dokonalejší, natřeme si obličej, paže i nohy hnědým krémem na boty. Horko, pot, písek a mazlavý krém jsou nebezpečné kombinace, což zjistíme po závěrečném gólu.

Rameno zrezivělé pumpy uprostřed náměstí po utkání sice skřípavě naříká, leč marná je snaha smýt stopy Copacabany z kůže. „Počkej, až tě uvidí mama,“ výhružně volá na Rivelina jeho starší sestra, jdoucí okolo. Předzvěst podobné osobní katastrofy nemůže

zaznít hrozivěji. A něco přes sto kilometrů dál na sever se v tu dobu pomalu řadí tanky a vojenská vozidla, připravují jejich posádky. Tuší to někdo v městečku na březích řeky Moravy, po jehož kostkami vydlážděné hlavní ulici nesoucí jméno Rudé armády, se vracejí domů ze svých zahrad a záhumnků lidé na kolech? Kde žízniví chlapi postávají v medové záři posledních slunečních paprsků s půllitry piva před hospodou U Bačů, pod mostem ospale šumí řeka a z kuchyňských oken se jako soumrak rozlévají vůně připravovaných večeří? Nikdo nic netuší, jinak by Tostao nedostal mazec a neskončil v prádelně, potupně drhnutý tvrdým rejžákem.

Díky této bolestivé večerní hygieně si proto dodnes detailně pamatuju proměnu světa, okamžik, kdy skončilo dětství. Což jsem tehdy samozřejmě netušil a pochopil až mnohem později. Tenkrát jsem usínal zničený fotballem i potupnými událostmi z prádelny. Usínal v pokoji s oknem vedoucím na hlavní křižovatku. Čas od času tam přejelo auto, někde v dálce zaštěkal pes a do teplé srpnové noci monotónně bzučel hmyz dorážející na rozsvícenou lucernu. Ráno mě probudila babička se slzami v očích a slovy: „Vstávej, bude válka.“ Za staženou okenní roletou něco hrozivě dunělo. Zvuk

ARCHIV JAROSLAVA FORMÁNEKA

připomínal projíždějící kombajny, ale byl mnohem silnější, překypující kovovým rachotem. Když plátěná roleta vyletěla vzhůru, třídou Rudé armády se valily tanky Rudé armády.

Co zůstalo v paměti? Množství různorodých střípků, vjemů a zvuků. Například horkem se tetelící vzduch za výfuky opancéřovaných strojů, kovové článkovité pásy připomínající kůži a ocas krokodýla, pach oleje, nafty, a dlouhé hlavně děl, které vrhaly tajemný stín a otáčely se pár metrů od našich oken. A taky nesourodé tělo lidského davu lemujícího hlavní ulici a plného zdvižených rukou, zaťatých pěstí, křičících úst a vytřeštěných či zoufalých očí. A pak úprk s károu do blízkého konzumu, neboť babička zažila dvě světové války a namísto halasných protestů volila pragmatické řešení prvního šoku z příchodu dějin. Zpět jsme proto společně tlačili káru naloženou moukou, rýží, cukrem, a pozorovali sousedy, známé i cizí tváře na chodnících, z nichž čísel vztek, rozhořčení, obavy, odhodlání. Z dnešního pohledu všechny možné emoce, jaké si lze v takové situaci představit, až na zbabělost.

Obdobné emoce panovaly o pár dnů později i na začátku školního roku. Ředitel nás vyzval, abychom se co nejlépe učili, a ukázali tak sobě

Jaroslav Formánek se narodil v roce 1960 ve Veselí nad Moravou. Po maturitě na strážnickém gymnáziu a po vojenské základní službě nastoupil na Pedagogickou fakultu, avšak po prvním semestru odešel, protože mu vadily politické požadavky, vznášené na studenty. Pracoval pak v různých dělnických profesích, ve fabrice, jako přidavač na stavbě, jako řidič. V dubnu 1989 odešel do emigrace a žil pak v Paříži, kde se opět živil v dělnických zaměstnáních a příležitostnými překlady. V letech 1996–1997 pobýval v Praze, kde působil jako novinový a rozhlasový publicista a překladatel; z francouzštiny přeložil knihy Wilfrieda Martense První a druhá Evropa (Panevropa 1995) a Michela Winocka Historie extrémní pravice ve Francii (Academia 1998). Vydal též sbírku povídek Dlouhá kakaová řasa (TORST, 1999), deníkovou prózu Francouzský rok (Edice RR, 2005), Cesta (Edice RR, 2008). Od roku 2006 žije opět trvale v Čechách, do roku 2010 pracoval jako redaktor kulturní rubriky týdeníku Respekt.

i světu, že jsme civilizovanější a kulturnější národ než brutální okupanti z Východu. Pedagogové přísahali věrnost akčnímu programu z března toho roku, zpívala se hymna, a náš učitel tělocviku přede všemi sliboval, že se oholí, až okupační vojska odejdou. Starší spolužáci pak manifestačně odevzdávali učebnice ruštiny, nikdo je nekáral, nehrozil jim trestem.

To bylo město už dávno oblepené protisovětskými letáky a transparenty. Hesla napsaná bílou barvou a kostrbatým písmem naopak zdobila ploty a zdi baráků. Co na nich stálo? Kolektivní sliby typu „Nevzdáme se!“ anebo adorační provolání „Dubček, Svoboda, to je naše obroda!“ Nehledě na skupinky občanů, které se vytvářely při každé příležitosti a od nichž doléhaly k nastroženým dětským uším štavnaté nadávky nebo rozčílené hlasy z diskusí a hádek.

Od onoho památného utkání Brazilců na Bartolomějském náměstí se zkrátka pořád něco vzrušujícího a nového dělo, takže naší klučkové partě vůbec nevadilo, že kvůli několika zaparkovaným obrněným vozidlům a tankům nemůžeme na Copacabaně rozehrát další zápas. Atmosféra nečekaného karnevalu, jenž proměnil jinak nudné a šedi-
vé ulice, slibovala netušená překvapení

a rozechvívající podívanou. Vypadalo to, že prázdniny budou nekonečné.

Ale pak se něco stalo, lépe řečeno pomalu začalo dít. První trhlinu v obrazu hektického vzdoru si zpětně uvědomuji docela brzy po příjezdu armád. Těsně před koncem prázdnin jsem doma zastihl nejen všechny příbuzné, ale i pár sousedů. Seděli okolo rádia a poslouchali jakýsi mně neznámý slovensky hovořící a plačtivý hlas. Když projev skončil, někdo z přítomných prohlásil: „Je to v prdeli.“ Nechápal jsem proč, vždyť Dubček, jak mně byl řečník představen, je naše obroda?

Některý z následujících dnů zmizely tanky z náměstí. Každopádně od začátku školního roku byla Copacabana opět prázdná a nabízela svobodu pohybu s míčem. Což byla jediná pozitivní změna. Karnevalové masky už padaly. Lépe řečeno nasazovaly se jiné. Starší spolužáci opět dostali učebnice ruštiny a na podzim ve škole obnovili předešlé titulování učitelů. Namísto předprázdninových pánů a paní se z nich zase stali soudruzi. V lednu jsem znovu zastihl příbuzné i sousedy u rádia. Tentokrát neplakal řečník, ale skoro všichni přítomní. Pochopil jsem, že se v Praze někdo na protest upálil. Tragická událost už ale nezabránila

tomu, aby se začala přetírat hesla z loňského léta. Dělo se to v noci. Jeden den tak ještě písmena hlásala vztek, naději i odhodlání, avšak ráno, když jsme šli do školy, zmizelo pod novou vrstvou bílé barvy například „Nevzdáme se!“. Nikdo se tím nevzrušoval, nápisy neobnovoval.

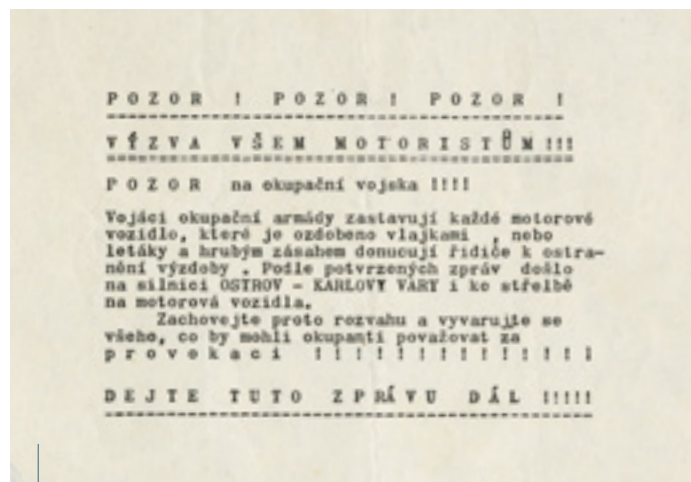
Poslední z takových hesel se překvapivě objevilo v dubnu 1969 kousek od školy na velké stodole z červených cihel. Rusi, Rusi, Rusi, nežerte nám husy, sežerte nám Husáka, ať nám tady nekdáká. Nápis se tam skvěl několik dnů. Možná neměli dostatek barvy na vysoká tiskací písmena roztahující se po celé stodole. O novém prvním tajemníkovi KSČ, který ve funkci vystřídal Dubčeka, jsme se bavili pod mostem přes řeku s Pelém. V paměti mně utkvěla kamarádova slova, interpretující názor jeho matky: Husák je inteligentní, a proto nebude špatný. Doma jsem slyšel, že je to poradný zrádce. Kdo má pravdu, jsem však neřešil. V tomto období byly důležitější pravidelné kontroly kresby pod mostem. Na jeden z betonových pilířů tam neznámý umělec namaloval křídou obrázek oběšence a azbukou připsal jméno Brežněv. Dílo kreslíře úspěšně odolávalo proměněm doby. Fascinovalo nás, že máme své tajemství navzdory noční rouškou krytým natěračským manévřům v ulicích.

V té době taky někteří z Brazilců ještě docházeli do Junáka. Někdy na Copacabaně před kostelem svatého Bartoloměje proto chyběli. Odlévali stopy zvěře, cvičili se ve vázání uzlů, poznávání flóry a fauny, hvězdné oblohy a v trampském životě v přírodě. Na jaře příštího roku měla být výstava o jejich činnosti, poněvadž Junák byl dlouhých dvacet let zakázán. Tehdy to ještě vypadalo, že se historie opakovat nebude, byť se víc a víc objevovaly varovné signály. Třeba na konci školního roku, kdy ve škole oznámili, že loni obnovená nepovinná výuka náboženství se opět ruší.

Ale pořád jsme v létě 1969 a blíží se první výročí příjezdu armád. Brazilci z Bartolomějského náměstí se horečně připravují. Někdo z nich totiž mezi dospělými zaslechl, že se prý chystá velká akce. Národní povstání, protesty, stávky či demonstrace? Chodíme to probírat pod most k pilíři s oběšeným Brežněvem. A v našich zapálených hlavách se rodí představa nevyhnutelného ozbrojeného boje. Jsou proto shromážděny luky a šípy, vzduchovka a krabička diablek, několik nožů, prasků a zásoba jídla v podobě pár krajců chleba a hromádky kostek cukru. Všechno je ukryto ve stohu slámy kousek za městem.

Jenže 21. srpna se v ulicích města nesrotí ani jedna skupinka nespokojených občanů, natož početný hřmící dav jako loni. Tím pádem neprojde ani jeden sovětský tank, neobjeví se žádní cizí vojáci. Lidé jdou z práce jako každý jiný den, míří do svých zahrad a na záhumnky, v podvečer postávají žíznivci se sklenicemi piva před hospodou U Bačů. Obraz hektického vzdoru se definitivně rozpadá.

Co teď? Bezradně si prohlížíme náš ilegální arsenál ve stohu slámy. A to ještě nevíme, že nás brzy čeká marné hledání oblíbených foglarovek v městské knihovně, že skauti z řad Brazilců budou mít zase spoustu času na fotbal před kostelem, neboť jejich organizaci zruší na jaře 1970. Že loni tak odvážní a vehementně slibující učitelé začnou své žáky opět nutit do Pionýra. Že brzy přijde na besedu do školy soused, kterého jsme obdivovali, jak zatatou pěstí nebojácně hrozí projíždějícím tankům, aby nám vysvětlil, proč a od čeho nás bratři zachránili. Především ale netušíme, že nás čeká dlouhých dvacet let, kdy toto období bude naprosté tabu a všichni okolo nás budou zachváceni kolektivní amnézií. Neboť i náš odhodlaný učitel tělocviku se pečlivě oholí, ostatně jako pár dnů po své přísaze, a to i tehdy, když do školy přijedou

MUZEUM HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

na besedu vojáci Rudé armády. A taky nás ani ve snu nenapadne, že jed, v nějž se loňský karneval naděje a odhodlání proměnil, už začíná kolovat naší krví. I brazilští míčovní kouzelníci z Bartolomějského náměstí totiž mají své lidské slabosti, charaktery, a sotva začnou dospívat, jejich cesty se definitivně rozejdou. Z Pelého se stane svazácký funkcionář a Rivelino, jenž se nedostal na školu, se začne upíjet ke své předčasné smrti. To vše ale naštěstí nevíme, a tak jdeme od toho stohu slámy a na život v ilegalitě připravený chleba rozházíme po poli zajícům. A kostky cukru pak ve městě dostanou věrní psi.

P.S. Obrázek šibenice s Brežněvem vydržel pod mostem až do začátku devadesátých let. Z chodníku na to místo nebylo vidět a z oblohy na něj nemohlo nikdy zapršet. 🐼

ARCHIV VLADIMÍRA GROŠE | FOTO FINFERA | *Veselí nad Moravou*

ARCHIV VLADIMÍRA GROŠE | FOTO FINFERA | Veselí nad Moravou

„Ale pak se něco stalo, lépe řečeno pomalu začínalo dít. První trhlinu v obrazu hektického vzdoru si zpětně uvědomuji docela brzy po příjezdu armád.“

Desetero obyčejného občana

1. Nezradím jediným skutkem ideu demokracie, svobody, suverenity a humanitního socialismu.
2. Jako jediného presidenta ČSSR budu uznávat Ludvíka Svobodu a za vedoucího tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka.
3. Nebudu se řídit, ani pomáhat jinému, než těmto dvěma představitelům státu a KSČ.
4. Neustanu, dokud nezjistím, kdo požádal o agresivní zásah proti suverenitě mé vlasti.
5. Na toto zákeřné násilí nikdy nezapomenu.
6. Proto budu napříště důsledně trvat na tom, aby informace z jednání o nás, ať se konají kdykoliv a kdekoliv, byly takové, abych byl vždy na vše připraven.
7. Spojencem a přítelem bude pro mne jen ten, kdo mne o tom svými činy přesvědčí.
8. Na násilí budu odpovídat klidem, rozvahou a rozumem.
9. Budu i v této těžké době člověkem, i když mne jiní dnes za něj nepovažovali.
10. Nikdy nezapomenu Bilou horu, 15. březen 1939 a 21. srpen 1968.

(Převzato z Průboje 22. 8. 1968.)

Krásná iluze

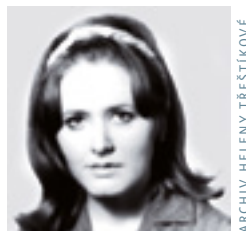
—
Helena Třeštíková, režisérka, Bonn–Praha

21. srpen 1968 je jedním z nejdůležitějších dní v mém životě a okupace zásadní událost, po které už nic nebylo jako předtím. V roce 1968 jsem maturovala na střední výtvarné škole. Byla jsem rozhodnuta jít na FAMU na dokument, ale tam vyžadovali rok praxe. Měla jsem v plánu využít náhle otevřených hranic, vyrazit někam do světa, na podzim se vrátit, udělat si praxi v televizi a v dubnu dělat zkoušky na akademii. Zajistila jsem si práci u rodiny s malými dětmi v tehdejší západním Německu. Dnes se tomu říká au pair.

Vyrazila jsem zhruba v době, kdy v Literárkách vyšel text Dva tisíce slov. Odjížděla jsem nerada ze země, kterou ovládla krásná iluze svobody. „Moje“ rodina bydlela v Bonnu, otec mě čekal na nádraží. Zažila jsem šok: byl totiž válečný invalida, tvář měl celou spálenou a plastikami jakž takž upravenou do podoby lidského obličej, na první pohled děsivou. Fantom opery. Brzy jsem si na něj ale zvykla a začala ho vnímat jako chytrého a šarmantního muže. Pracoval na Ministerstvu hospodářství a měl na starosti film. Jeho žena dramaticky uprchla z východního Německa po vybudování berlínské zdi. Jejich složité předchozí osudy je zřejmě předurčily k touze po idylickém životě. Domek ve vilové čtvrti, mercedes a tři blondaté děti.

Přijela jsem z pulzující Prahy, kde se každou minutu dělo něco dramatického a významného, a tak mě nehybná idyla dost iritovala. Děti byly rozjívěné a záludné, ke každému jídlu byl určen jiný ubrus, pes slintal a pouštěl chlu-py. Večer občas přicházeli přátelé na kus řeči a „dívka z Východu“ je docela zajímala. Myslím, že nikoho zpoza železné opony dlouho nepotkali, a tak se diskutovalo o politice. Měla jsem pocit, že jsou úplně vedle. Představovali si, že všichni v naší zemi cele a bezmyslenkovitě podléháme komunistické propagandě, nemáme žádnou kulturu, nevíme nic o světě za našimi hranicemi, a tím vším jsme i trochu nebezpeční. Jednoho večera, někdy koncem července, přišla návštěva se zprávou, že nějaká významná věštkyně předpovídá, že toto léto bude v Československu „grosse Blutvergiessen“. To slovo jsem neznala a musela jsem je hledat ve slovníku. Našla jsem „krveprolití“ a hrůza se mi usadila za krkem.

Občas jsem v televizních zprávách viděla nějaké záběry z Prahy, například improvizovaný „hyde park“ u Dětského domu na Příkopech. Mezi diváky jsem spatřila své spolužáky. Veselá atmosféra Prahy zaháněla přízrak zlé věštby a přinášela mi lítost, že tam v těch vzrušených dnech nejsem. 18. srpna za mnou přijeli rodiče,

ARCHIV HELENY TŘEŠŤIKOVÉ

měli jsme v plánu výlet k jejich přátelům do Saarbrückenu a pak do Švýcarska. Poprvé v životě spolu „na Západě“. Strašně jsme se na to první svobodné společné cestování těšili. 21. srpna ráno jsem se probudila v luxusním domě v Saarbrückenu, sešla jsem do velkorysého obýváku a tam seděli naši hostitelé s rodiči u puštěné televize. Máma se na mně obrátila a řekla, že jsme okupováni: „Ježišmarjá kým?“ – „Rusama.“ – „To není možný!“ – „Je...“ A bylo to tady – věštba nás dostihla.

Pak už se všechno důležité odehrávalo jen na obrazovce, tanky na ní křižovaly naše město, mezi nimi chodili lidé se zakrvácenými praporeky – a naše existence jako by ztratila smysl. Pryč, domů, něco dělat. Ale co? Zoufalství z bezmoci bylo absolutní. To přece svět takhle nemůže nechat... Něco se musí stát... Taková zpuštnost, taková nespravedlnost! Hranice byly zavřené, návrat v tu chvíli nereálný. Z pošty jsme volali babičce, a ta radila, abychom nespěchali. Pokračovali jsme tedy do Švýcarska. A další přátelé doporučovali: zůstaňte tu, tam už to dobré nikdy nebude. Jindy chladné Švýcarsko velkoryse otevíralo náruč obyvatelům Československa, potkávali jsme plno Čechů, chystajících se tu možnost využít. Rodiče váhali. Měli zkušenosti z dvaceti let života

Helena Třeštíková se narodila v Praze roku 1949. Po maturitě na střední výtvarné škole vystudovala dokumentární tvorbu na Filmové akademii múzických umění (absolvovala v roce 1975 filmem *Zázrak*). V letech 1974–1977 pracovala jako dramaturgyně v *Krátkém filmu Praha*, pak už působila jako režisérka. Na počátku osmdesátých let začala natáčet časosběrnou metodou a v roce 1987 představila cyklus *Manželské etudy*, v němž dokumentovala život několika manželských párů. Helena Třeštíková natočila přes čtyřicet dokumentů, za které získala řadu českých i mezinárodních ocenění, po roce 1989 také spoluzaložila *Nadaci Film a sociologie*, od roku 2002 učí na FAMU. Velmi krátce – pouhé dva týdny – byla v roce 2007 ministryní kultury České republiky, rezignovala z principiálních důvodů.

v socialismu – táta, právník, musel deset let pracovat jako lakýrník. Já jsem se nekompromisně vyslovovala pro návrat. Protože doma bylo všechno: kamarádi, láska, smysl všeho konání, veškerá životní témata. A ve Švýcarsku nic, jen pocit prázdnoty.

Bylo rozhodnuto. Rodiče se vrátili domů a já ještě jela na dva týdny ke „své“ rodině do Bonnu, než za mě seženou náhradu. V bonnské kuchyni jsem v slzách vyslechla památný přerývaný projev Alexandra Dubčeka. Kamarádka Francouzka, která hlídala děti v sousední rodině, mě pozvala na demonstraci bonnských studentů proti okupaci Československa, kterou organizoval její přítel. Revoluční studenti příliš nevěděli, o co jde, ale byla to dobrá příležitost pořádně si zařvat a pak tu odvážnou akci zapít v hospodě. Působila jsem jako vítaná rekvizita a moje osamělost byla totální. Hostitelé mě opakovaně a vehementně varovali před návratem – já jsem ze všeho nejvíc chtěla domů.

Když jsem se vrátila, Praha už byla bez tanků, na zdech a ve výlohách visely zbytky plakátů, odhodlání nedat se už se mísilo se zoufalstvím a s předtuchou, že to asi nedopadne dobře. Předsrpnová iluze byla pryč. Nic už nebylo jako předtím – rok mé maturity se stal

rokem opravdového dospění. Návratu ze Západu jsem nikdy v životě ani na vteřinu nelitovala a jednou provždy jsem se rozhodla, že svůj osud spojím s osudem české země, ať se děje co se děje... V následujících letech mi ta země mou lásku příliš neopětovala. Spíš by se dalo říct, že to byla láska nešťastná, ale jak to tak bývá, ty jsou nejsilnější. Rozhodla jsem se také, že nikdy nevstoupím do žádné strany, nepodlehnu propagandě, nepodlehnu dalším iluzím, budu věřit kritickému rozumu, nebudu věřit komunistům. S rodiči jsem už nikdy nikam necestovala, svobody se nedožili. 🐼

Ohlasy na situaci v Československu v zahraničí

Poslední zprávy telefonické říkají, že před budovou ústředního výboru jsou cizí jednotky. Ujišťujeme vás, že dokud budeme mít technické prostředky, splníme svou povinnost a budeme vás informovat o všem, co se děje po obsazení naší republiky jednotkami Varšavské smlouvy, a tlumočit rozhodnutí jediné legální vlády a Dubčekova vedení strany, kterému ještě pořád věříme.

A já bych vás v této chvíli informoval, že podle zprávy, kterou jsme právě dostali, jsme odříznuti na našich státních vysílačích. Snad v této chvíli nemluvíme jen do větru, snad ještě rozhlas po drátě zůstává k naší dispozici. Jenom v krátkosti o tom, jak reaguje do těchto chvil svět na tuto kritickou situaci v Československu. Naše dálnopisy normálně nefungují, jsme nadále odkázáni na poslech zahraničních stanic. Prezident Johnson svolal ve Washingtonu vojenskou radu, která se zabývá situací v Československu. Britský ministerský předseda Wilson přerušil dovolenou a vrací se urychleně do Londýna. O situaci v Československu byl ještě v nočních hodinách informován i západoněmecký kancléř Kiesinger. Podle nepotvrzených zpráv některých rozhlasových stanic se mají sejít i Spojené národy. Nepotvrzená zůstává také zpráva o nabídce pomoci z rumunské strany. Podle zpráv vídeňského rozhlasu je stanice s Rakouskem obsazena sovětským pancéřovým vojskem. Na bratislavské vlně se vysílá program moskevského rozhlasu. Více informací vám do této chvíle nemůžeme poskytnout. Zbývá tedy znovu opakovat výzvu k zachování klidu, k návratu na vaše pracoviště, k hájení vašich oprávněných míst v této vaší zemi.

(Československý rozhlas)

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Vinohrady

„Praha už byla bez tanků, na zdech a ve výlohách visely zbytky plakátů, odhodlání nedat se už se mísilo se zoufalstvím a s předtuchou, že to asi nedopadne dobře.“

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA ŠYKOROVÁ | Praha, centrum

Byli jsme na seznamu a byli jsme v kleci

Dana Němcová, psycholožka, Praha

Jak si vzpomínáte na počátek okupace?

V létě toho osudného roku osmašedesát jsem byla s dětmi ve Studené. Byl s námi Jiřího otec, který byl v padesátých letech zavřený. Probudiv mne ráno se zmklovaným výrazem ve tváři. Hned jsem poznala, že se něco stalo. Řekl mi, že Československo je postupně obsazováno armádami Varšavské smlouvy. Byla to velice tragická zpráva.

Kde byl v srpnu osmašedesát Jiří (Jiří Němec, manžel Dany Němcové – pozn. ed.)?

S námi ve Studené nebyl. Zůstal v Praze.

V prvních hodinách okupace sháněl ofsetové stroje, účastnil se všech možných sepisování, tištění a rozdávání letáků. Ptala jsem se sama sebe, jak to skončí. Spíš jsem předpokládala, že špatně. Bylo pro mě nakonec milým překvapením, když se po nějakém čase objevil s naší přítelkyní, s trabantem a s našimi pasy ve Studené. Prohlásil, že jedeme do Rakouska. Útěk začal bizarně. Z malé chatičky se vyhrnulo sedm dětí a vlezlo ke třem dospělým do trabantu. Děti vnímaly cestu jako osvěžující prázdninový zážitek, protože si myslely, že jedou k moři. Kupříkladu chudák Markétka si s sebou vzala jenom plavky. V podstatě jsme

ani nic nepakovali. Předpokládalo se, že venku, tedy za hranicemi, vyčkáme, jak se vyvine situace, zda dojde bezprostředně k zatýkání. Míjeli jsme ukazatele, otočené opačným směrem podél cest. Měly znesnadňovat cestu ruským kolonám. S mrazením v zádech jsem ve zpětném zrcátku zahlédla, jak všechny děti vyplazují jazyk skrz zadní okénko na sovětské vojáky. Naštěstí se nic tragického cestou neudálo. Bez problémů jsme dojeli do Rakouska. Jen děti dostaly plané neštovice. Uchýlili jsme se s nimi k našim přátelům na slepičí farmu.

Jak vás přijali?

Velmi hezky. U nich začínal náš skoro emigrantský pobyt. Později jsme se přestěhovali do Vídně. Jiří měl řadu pozvání na přednášky v různých evropských zemích. Počítalo se spíš s tím, že v emigraci zůstaneme. Měla jsem pocit, že bych to téměř uvítala. Vadila mi představa, že bych musela vychovávat děti v zemi, pokořené pěti okupačními armádami.

Vy jste se ale vrátili...

Jiří byl toho názoru, že doma jsou připraveny k tisku knižní tituly, jako třeba sborník Bolest a naděje, které určitě musí vyjít. Tipoval, že

ještě dva roky bude trvat, než se situace dostane plně pod kontrolu strany a vlády a jejího represivního aparátu. Počítal s tím, že to bude dostatečně dlouhá doba k tomu, aby vyšly tituly, které pomohou lidem v rezistenci. Báł se, že bez jeho přítomnosti se knihy vydat nepovede. V listopadu roku osmašedesát jsme tedy nastoupili cestu z Vídně domů.

I zpátky jste jeli trabantem?

Kdepak, vezli nás přátelé větším autem. Mně dali dopředu ještě jakýsi tiskařský stroj. Usoudili jsme, že by se nám doma mohl pro budoucnost hodit. Zpáteční přejezd hranic byl jen o trochu komplikovanější než při cestě tam. Tenkrát nám pohraničníci s úsměvem zamávali, teď jsme museli zastavit. Vloudila se malá komplikace. Náš nejmladší, Jakub, nebyl zapsán v pase. Ani u mě, ani u Jiřího. Nakonec jsme se tomu všichni zasmáli a pohraničníci náš ujišťovali, že je dobře, že jsme se vrátili. „Čím víc nás bude, tím lépe,“ říkali. Atmosféra na konci roku osmašedesát byla díky tomu, že se nesáhlo k okamžitým represím, ještě pořád plná naděje. Lidí posilovalo ovzduší několikaměsíčního vzdoru proti režimu, ale netrvalo to dostatečně dlouho. Ještě šestnáctého ledna devětašedesátého roku

PAMĚŤ NÁRODA

Dana Němcová se narodila 14. ledna 1934 v Mostě. Dětství prožila v Kladně a v Novém Městě nad Metují. V padesátých letech vystudovala psychologii na Filosofické fakultě University Karlovy, kde se také seznámila se svým pozdějším manželem, katolickým intelektuálem, filosofem, psychologem a překladatelem **Jiřím Němcem** (1932–2001). Vzali se v roce 1955 a měli spolu sedm dětí. V šedesátých letech Jiří Němec inspiroval překlad a vydání knih mnoha autorů-katolíků a zásadně se podílel na řadě iniciativ, důležitých pro kulturní a duchovní obnovu české společnosti, jako bylo například Dílo koncilové obnovy (1968) nebo Ekumenický seminář v Jirchářích (1963–1972). Byl též v redakční radě revue *Tvář*. Po sovětské okupaci se mimo jiné kolem manželů Němcových formovala protikomunistická opozice (jejich byt byl jedním z pražských center disentu a undergroundu). Normalizační komunistický aparát postavil Danu a Jiřího Němcovy na okraj společnosti, oba byli zbaveni zaměstnání a vazebně vězněni. Patřili k iniciátorům Charty 77, byli členy Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. V roce 1983 odešel Jiří Němec po tlakem Státní bezpečnosti do exilu v Rakousku. Dana Němcová pracovala po roce 1989 krátce jako poslankyně Federálního shromáždění, později působila v poradně pro uprchlíky Českého helsinského výboru, byla též předsedkyní správní rady Výboru dobré vůle Olgy Havlové.

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Václavské náměstí

došlo k události, která měla otrástit svědomím národa. Jan Palach se pokusil svým činem vyburcovat lidi z narůstající letargie. Na jeho pohřbu jsem byla se všemi dětmi, i s tím posledním v kočárku. Zúčastnili jsme se pocty u rakve. Jsem ráda, že se tahle událost vepsala do paměti všech mých starších dětí. Děti si také zapamatovaly, jak jednadvacátého srpna v devětašedesátém roce jezdily naší ulicí obrněné transportéry a stříkaly slzný plyn. Upozornila jsem je, že to nejsou Rusové, že tohle už jsou naši.

Neměli jste chuť znovu odejít do emigrace?

Ne. O výjezdu do zahraničí jsme už pak jaksi neuvažovali. V devětašedesátém jsme měli jet s Jiřím na konferenci o Teilhardovi de Chardin do Francie. [...] V Chebu vysadili Jiřího z vlaku s tím, že nesmí republiku opustit. Sama jsem v jízdě pokračovat nechtěla. Vrátili jsme se do Prahy. Čekala jsem, že ho zavrou, když mu sebrali pas a je na nějakém seznamu. Naštěstí k zatčení nedošlo. [...]. Jen jsme byli na seznamu a v kleci. 🐾

FOTO JOSEF KUTA | Praha, Karolinum

„Zúčastnili jsme se pocty u rakve. Jsem ráda, že se tahle událost vepsala do paměti všech mých starších dětí.“

FOTO JOSEF KUTA | Praha, centrum

ČTK | Praha, Staré Město

Jinochem v čase zlomu

Viktor Šlajchrt, literární kritik, novinář, Praha

Do Pražského jara jsem vstupoval patnáctiletý. Politický vývoj jsme s kamarády sledovali jako zábavné divadlo a nejráději bychom v roli nového prezidenta viděli Jana Wericha. Ten však nekandidoval, a tak jsme fandili Čestmíru Císaři už jen kvůli jeho příjmení, jež by legračně kontrastovalo s funkcí. Když se jednoho krásného jarního dne na Hradě volilo, přišli jsme na nádvoří ve vandrácském, protože jsme se rovnou odtud chystali do Braníka na posázavskou lokálku. Zprávu, že se prezidentem stal generál Svoboda, jsme přijali s nesouhlasným mručením, ale pak se na balkonu objevil Císař, natěšený z toho, jak je oblíben, a začal nás uklidňovat tak pokrytecky, že jsme znechuceně odešli. Absolvoval jsem také sérii besed v Penzijním ústavu na Žižkově, kde vystupovaly hvězdy Literárních novin. Známí spisovatelé si sem zjevně přišli užít své popularity, jen Ludvík Vaculík se tvářil nerudně, jako by se chtěl davu schválně zprotivit. Jakýsi student mu v debatě vyčetl, že byl v nejhorších padesátých letech komunistou a nese tedy část viny za monstrprocesy. Vaculíkovu odpověď si nepamatuji, byla asi dost matná.

Nejbezprostředněji k nám Pražské jaro promlouvalo tím, jak ožily ulice. Novým úkazem se stali pouliční písničkáři, zejména Hutka,

který hrával v Platýzu, nebo Neduha, dekorativně posedávající na zábradlí Karlova mostu. Rozvíjel se i pouliční prodej výtvarných děl. Upoutal nás tělnatý malíř Kurovský s drátěnými brejličkami, plnovousem a dlouhými žlutými vlasy, jenž své obrazy prodával v proluce u Národního divadla nebo ve Františkánské zahradě. Výtvarně nic moc, takové lyricko-surrealistické pastely vyšlehnuté podle jednoho mustru, nám se však líbily hlavně jejich absurdní názvy. S kamarádem Gogolem jsme také malovali a někdy v květnu nás napadlo ukázat svá dílka rovněž v ulicích. Obsadili jsme kousek Karlova mostu pod hrozivým Turkem, jenž střeží vězněné křesťany, a vystavili zde podstatnou část své dosavadní tvorby, obrazy po stovce, kresby za dvacetikorunu. Gogol si oblíbil žánr portrétu, ovšem imaginativního, hlava kupříkladu v čelní partii přecházela v okraj hrnce s pokličkou, pod níž cosi hnusného kypělo a řinulo se dolů na usměvavé líce. Já si zas zamiloval střechy žižkovských činžáků se spleť komínů, vikýřů, můstků, antén a hromosvodů. Vytvářel jsem z nich vlnobití a nechal v něm tonout lidská těla.

Po mostě proudily zástupy turistů, kteří si přijeli okouknout československý socialismus s lidskou tváří, a mnozí byli ochotni koupit si

naše výplody na památku. Během šesti týdnů jsme se komplet vyprodali. Tenkrát jsem byl relativně nejbohatší ve svém životě, prodal jsem nějakých patnáct obrazů a desítky kreseb. U Malvaze jsme si už nemuseli úzkostlivě přepočítávat účtenky, zda nám zbývá na útratu, a pěkná sumička nám zbyla i na prázdniny.

Po polovině srpna odjeli rodiče na dovolenou a já zůstal v Praze sám. Jednou mne nad ránem vzbudil telefon. Volal strejda, že k nám vpadla vojska Varšavské smlouvy, abych rozhodně nikam nechodil. Okamžitě jsem se oblékl a mazal do ulic. Bylo něco po páté, tanky přijížděly po Vinohradské třídě a z chodníků je pozorovali vyděšené lidé. Nějaký starší dělník, možná ještě trochu přimáznutý, si rozepnul montérkovou blůzu, skočil s obnaženou hrudí koloně do cesty a křičel něco v tom smyslu, že byl celý život komunistou, ale teď už nebude. Tanky zastavily a počkaly, než lidé vtáhli nešťastného komunistu zpátky na chodník. Šel jsem kolem Rozhlasu na Václavák, nasával atmosféru vášně a vzdo-ru, podepsal několik protestních petic a pak se pomalu vracel nahoru na Vinohrady, jestli nepotkám nějaké kamarády. Cestou jsem na chodníku spatřil státní vlajku, pod níž se rýsovalo nehybné lidské tělo.

ARCHIV VIKTORA ŠLAJCHRTA

Viktor Šlajchrt se narodil 30. dubna 1952 v Praze. Vystudoval Pedagogickou fakultu v Ústí nad Labem, obor český jazyk a výtvarná výchova. Po roce 1968 měl řadu zaměstnání, prodával v antikvariátu, vyučoval v Krušných horách, uklízel v metru, dělal obchodního zástupce v Knižním velkoobchodu. V letech 1988–1991 působil jako vedoucí obchodu a propagace v nakladatelství Odeon. Tak jako mnozí další lidé z jeho generace měl za normalizace „zúžený výběr“: mohl se buď zkatit a sloužit systému, opřenému o sovětské tanky – nebo se protloukat v různých zaměstnáních a doufat ve změnu poměrů, respektive v mezích svých možností k ní přispívat. Šlajchrtova hlavní literární a kritická práce se tak rozvinula až po roce 1989. Roku 1992 se stal redaktorem *Mladé fronty DNES*, odkud o dva roky později přešel do *Respektu*, kde působil jako redaktor kulturní rubriky do roku 2008. Příležitostně spolupracoval i s řadou dalších médií, dnes je v invalidním důchodu a publikuje především v *Revolver Revue*. Vydal několik beletristických i publicistických knih, naposledy prózu *Bankrot* (Edice RR, 2012).

Největší rozruch panoval kolem budovy rozhlasu. Lidé zastavili pár civilních aut a přiměli řidiče, aby je zaparkovali přes vozovku jako barikádu. Tanky stály, vedle nich prázdná tramvaj. Někoho napadlo, že ji převrátíme. Postavil jsem se do řady a rytmicky tramvaj spolu s ostatními rozkývával, kola na naší straně se zdvíhala čím dál víc, jenže hned za ní stál tank, o který by se opřela. Z jeho věže se za chvíli vynořila důstojnická čepice a ruka s automatickou pistolí. Rus do nás střílel skrz tramvajová okna. Kousek ode mne to dostal do krku mladík v modré motocyklistické přílbě. Pár mužských jej odtáhlo na chodník ke dveřím prodejny s nábytkem, my ostatní se rozprchli.

Vedle budovy rozhlasu jsem narazil na herce Landovského ve starém batldresu. Vypadal vskutku gerilově. Stál jsem poblíž a čekal, zda nevydá nějaký povel, jenže jeden z ruských kulometů začal pálit do zdi nad našimi hlavami a dolů padaly kousky omítky a cihel. Landovský se přikrčil na bobek, obratně mi podrazil nohy a já se na něj svalil, čímž jsem jej seshora kryl. Byl jsem docela pyšný, že si mohu poležet na svém oblíbeném herci, ale když střelba po chvíli ustala, raději jsem se od Rozhlasu zdekoval.

Zbytek dne jsem strávil s Marií, starší sestrou kamaráda, kterému jsme říkali indiánským jménem Tokvi. Potkal jsem ji na Jiřího náměstí a do večera jsme chodili po ulicích, sbírali informace a pozorovali rozhněné debaty Pražanů s Rusáky. V atmosféře bouřily emoce. Marie mne vzala za ruku a já cítil jemné vzrušení, jako bych byl její mládenec. Mám dojem, že jsme se v té zdivočelé scénérii občas líbali. Domů jsem se dostal po setmění a před usnutím na ni roztouženě myslel, jenže jsme se v následujících dnech už neviděli. Po ulicích jsem pak chodil s partou kamarádů. Všeobecná beznaděj mne naplňovala jistým uspokojením. Býval jsem dosti depresivní jinoch, ale tajil se s tím, abych nesklízel posměch. Nyní zoufalství propadali všichni. Měl jsem poprvé v něčem náskok, a když jsem pozoroval, jak se ti sebejistí dospělí hroutí, říkal jsem si v duchu: to koukáte, jak vypadá ten váš svět!

Chmelová brigáda toho roku odpadla a naše třída z SVVŠ na Sladkovského náměstí prořídla. Asi pět dívek spolu s rodiči emigrovalo, mezi nimi krásná Eva Schönfeldová, jež se později v Tel Avivu stala známou herečkou, a Monika Zgustová, kterou čekala literární kariéra ve Španělsku. Zmizel i tichý Petr Cinádr, prý do Švédska, ale už nikdy jsem o něm

neslyšel. Martin Drábek nastoupil ke studiu ve francouzském Dijonu, a tak mi jako jediný spolužák zbyl hlučný, arogantní, divně nadaný, ale zároveň divně omezený Babouk, zanícený marxista. Přátelství s ním mi spolužačky často vyčítaly, mne však jeho nesnesitelnost docela bavila. Stýkali jsme se zhruba do poloviny sedmdesátých let, byli jsme si vzájemně svědky na svatbách, ale když se kvůli kariéře plně znormalizoval, přestali jsme se vídat.

Na podzim 1968 ovšem Babouk dovedl své pobouření z okupace artikulovat nejrázněji ze třídy. Delegovali jsme ho proto do stávkového výboru, který na škole zorganizovali dva bývalí absolventi, nyní už vysokoškoláci, Ivan Gabal, později politizující sociolog, a Jiří Cieslar, později filmový kritik. Babouk využil příležitosti blýsknout se a na první zasedání si připravil přímo jakobínský proslov. Výbor tím vsutku zaskočil, poslouchali ho s otevřenou pusou, ale pak jej místo ovací rychle vypoklonkovali. Nakonec se kdesi dohodlo, že se jako středoškoláci zúčastníme studentské stávkové proti okupaci Československa pouze symbolicky.

Projekt školního časopisu, v němž jsem měl spolupracovat s Rostou Fellnerem a Markétou Hejnou, nebyl na podzim ještě zavržen

a ministerstvo kultury uspořádalo pro budoucí redaktory studentského tisku dvoudenní seminář na zámku ve Štíříně. Ze všech školicitelů vyzařovala krajní nejistota. Nejzřetelněji si vzpomínám na Aloise Poledňáka, tehdy ještě ředitele Československého státního filmu a poslance Národního shromáždění. V učebně sedělo asi třicet středoškoláků, věděli jsme, že se nová filmová vlna zrodila za jeho éry a docela ho respektovali. Vypadal elegantně, mluvil chytře, ale během dvou hodin nic moc neřekl. Dozvěděli jsme se snad jen to, že to s demokratizací myslel dobře a nyní záleží jen na soudruzích, jestli to pochopí. Nevím, zda ho pochopili, či nepochopili, ale za půl roku ho vyhodili ze všech funkcí, a dokonce na čas zavřeli, než jim kývl, že v televizi promnese sebekritiku.

Institucionální autorita školy se v přechodném období před nástupem normalizace hroutila. Profesorský sbor byl dezorientovaný a demoralizovaný. Posluhovat okupační moci a jejím tuzemským pohůnkům se pořád ještě jevilo krajně nemorální a se zpupností to zatím nepřeháněli ani nejotrlejší kariéristé, kteří se dostali do vedení školy. Dokonce nás už nikdo nepopotahoval za dlouhé vlasy či oblečení. Občanskou nauku v rozvrhu

vystřídala filosofie a profesor Weigert, který byl přijat k její výuce, rozhodně nebyl komunistou ani marxistou. Říkalo se dokonce, že v padesátých letech seděl. Měl zajímavou, snědou, vráskami zbrázděnou tvář a delší zvlněné šedé vlasy, které si nad vysokým čelem sčesával elegantně přes pleš. V hodinách se soustředil především na občanskou etiku v duchu masarykovského humanismu. Svým tichým hlasem nám kladl zásadní otázky, předváděl nám, jak nad nimi dumá, a pak si je s pomocí snaživějších žáků pomalu zodpovídal. Babouka nevyvolával, ačkoli se hlásil skoro nepřetržitě. Zpočátku s ním zkusil párkrát diskutovat, ale Babouk jej vždy svým marxismem triumfálně převálcoval. Po několika měsících musel Weigert ze školy odejít. Bezprostředním důvodem byla facka, kterou ve sborovně uštedřil profesorce chemie, vlnadné třicátnici se zálibou v erotických narážkách, když se mu posmívala, že je homosexuál.

Blížilo se léto 1969 a nabízely se možnosti vřelijakých brigád či studijních pobytů v západním zahraničí, možná na dlouho poslední. Mně maminka vyjednala práci na malém soukromém statku u Dortmundu. Z Německa jsem se vrátil pár dní po prvním výročí srpnové okupace. Hodně mých kamarádů policie brutálně

seřezala a pozavírala jen proto, že se v době demonstrace ochomýтали kolem Václaváku. Nejhuř to odnesl kamarád Ludva Fiala, s nímž jsem se rád opíjel. Seděl přes tři měsíce. V kriminálu se nicméně utvrdil v lásce ke své dívce a po propuštění s ní započal nový život, výrazně střídmejší, a pokud vím, šťastně monogamní. 🐼

(vybráno z většího rukopisu)

ARCHIV VIKTORA ŠLAJCHRTA | Praha, Petřín

*„Asi pět dívek spolu s rodiči emigrovalo, zmizel i tichý Petr Cinádr...
Profesorský sbor byl dezorientovaný a demoralizovaný.“*

Sušená kytky

Paul Wilson

Ještě dlouho po srpnu 1968 visela v mé kuchyni v bytě na Invalidovně sušená kytky. Sloužila mi nejen jako připomínka, ale také jako symbol okupace. Ty polní květiny jsem dostal čerstvě natrhané od jedné dívky v kroji jako dárek, nebo spíš jako projev solidarity či sympatií. Stála mezi mnoha podobně nastrojenými holkami na peróně na nádraží v Záhřebu, před vlakem, kterým jsem se 26. srpna 1968 vracel do Prahy; kytku mi podala oknem. Připomínala mi pak, jak jsem zažil (přesněji: nezažil) invazi. A jak květiny usychaly, tak pod náparem nové reality usychaly a odumíraly i mé naivní představy z mládí.

Kdybych to bral sobecky, řekl bych, že vpád sovětských vojsk do Československa v srpnu 1968 mě osobně zachránil. Před čím? Hlavně před iluzemi, které jsem tehdy choval a pro které jsem nacházel jakési oprávnění v Pražském jaru, totiž že totalitní systém je možné reformovat nebo, jak se tehdy říkalo, demokratizovat.

V den okupace, zhruba v poledne, jsem stál se dvěma kamarády na krásném starořímském náměstí ve Splitu na dalmatském pobřeží. Don Sparling a Ted Johns byli u mě v Praze na návštěvě, a v polovině srpna jsme se

rozhodli, že zajedeme do Jugoslávie, podívat se na moře. Už bylo slyšet řinčení zbraní z Východu, ale ignorovali jsme to, v naivní představě, že vojenský zásah uprostřed dnešní Evropy je nemyslitelný. Na splitském náměstí stálo pár hloučků lidí, kteří poslouchali tranzistoráky a rozrušeně mluvili česky. K jedné skupince jsem přistoupil a zeptal se, co se děje. Koukali na mě, jako bych spadl z Měsíce. „Vy nevíte? Právě nás okupovali Rusáci!“

Moje první reakce byla: jsem idiot, že jsem tak blbě odhadl situaci, neměl jsem z Československa odjíždět, musím co nejdřív zpátky do Prahy. Jenže to nešlo, hranice byly zavřené, a tak jsme se vypravili na ostrov blízko Splitu, kde hodní Jugoslávci zřídili jakési informační středisko, v němž jsme se mohli scházet, získávat informace a dívat se na televizi, která v jednom kuse vysílala šokující záběry z Prahy. Pořád jsem byl na sebe naštvaný: v nádherném letním počasí jsem vězel na krásném ostrově u neskutečně modrého Jaderského moře, a přitom jsem byl v myšlenkách v Praze, kde jsem už měl tolik přátel a kde se děly pro mne nepředstavitelné věci. Sparling a Johns se mě snažili uchlácolit, že to snad nebude tak hrozné, Johns mi dokonce radil, abych změnil plány a třeba se vydal někam dál do světa.

ARCHIV PAULA WILSONA

Jenže já si čím dál víc uvědomoval, že tím, že jsem vůbec přijel do Československa, abych na vlastní oči viděl, jak vypadá komunismus, jsem se do něčeho důležitého zakousl. A že teď to tedy musím spolknout se vším všudy, dotáhnout, co jsem započal. Pak přišla zpráva, že hranice už jsou otevřené a jedou vlaky do Prahy, tak jsem hned nastoupil.

Přijeli jsme do Prahy v noci. Ulice před „Wilsonákem“ byly tiché a liduprázdné. Naproti nádraží, v parku, jsem viděl siluety tanků – jako by tam ve tmě spaly nějaké nažrané šelmy po úspěšném lovu. Přátele jsem našel pohromadě v jednom bytě v Řetězové ulici, kde se scházeli po kolportování ilegálních tiskovin a kde se schovali před stanným právem. Žasli, že jsem se tak nečekaně objevil, a já zas žasl, že byli všichni vpořádku a navíc v podivně pozitivní až euforické náladě. Nikdo ještě neměl tušení, jak se věci vyvinou, že jsme teprve na půl cesty od nastolení totality k jejímu pádu, že místo „vědeckého socialismu“ nastoupí „reálný socialismus“, že jedna velká lež vystřídá druhou. Chorukor místo Ptydepe.

Druhý den jsem tu darovanou kytici zavěsil na Invalidovně v kuchyni. Ještě devět let jsem ji v různých svých bydlištích vystavoval,

Paul Robert Wilson se narodil v červenci 1941 v Hamiltonu. V roce 1967 odjel z Londýna, kde dělal diplomovou práci o Georgi Orwellovi, do Československa. V Brně a poté v Praze učil angličtinu a stal se zpěvákem skupiny *The Plastic People of the Universe*, s níž vystupoval v letech 1970–1972. V roce 1977 byl z Československa vyhoštěn jako nežádoucí osoba, stýkající se s „antisocialistickými živly“. V Anglii spolu s Ivanem Hartlem založil společnost *Boží Mlýn*, která po Wilsonově návratu do Kanady vydala některá alba PPU, *Charlieho Soukupa* a *Svatopluka Karáska*. Působil a dodnes působí také jako překladatel, z češtiny do angličtiny přeložil například knihy Václava Havla, Josefa Škvoreckého, Ivana Klímy nebo Bohumila Hrabala. V roce 2012 vydalo nakladatelství TORST soubor Wilsonových esejů a reportáží *Bohemian Rhapsodies*.

než se mi ztratila, nejspíš při mém vyhoštění z Československa v červnu 1977. Často jsem se v těch letech sám sebe ptal, jaký bych měl dnes pohled na svět, kdybych se tehdy nevrátil do okupované Prahy. Žil bych v nostalgických představách, že nebýt okupace, bylo by možné „socialismus s lidskou tváří“ uskutečnit? Věřil bych i dnes, že reformní KSČ mohla být zásadně jiná než ta předchozí i pozdější, které šlo jediné o moc? Nebo bych poznal jako Václav Havel a Ivan Jirous (a také třeba Hannah Arendtová), že systém komunistického vládnutí je veskrze umělý a lživý, nedrží ho pohromadě normální občanská sounáležitost, přirozenost a lidské potřeby, nýbrž jen vůle k moci, násilí a z něj vyplývající strach, a že stačí postavit proti němu něco skutečného, poctivého a přímého, a hned je ohrožený, začíná se drolit a musí zase sahat k násilí? Pravděpodobně ne.

Dlouho se mi zdálo, že všechny mé „skvělé postřehy“ o komunismu s rozpadem sovětského impéria uschly jako ta kytka v mém pokoji, že už zkrátka nejsou relevantní. Jenže, jak se ukázalo za poslední čtvrtstoletí, není to tak. Vůle k absolutní moci existuje dál a totalitní režimy mají spousty nových podob. Jak takovou moc poznat, nejlíp už v zárodku? Nejspíš

právě podle toho, že instituce a „orgány“, které taková moc vytvoří, jsou umělé a náhražkovité, že existují jen a jen proto, aby upevnily moc, a že tudíž nemohou existovat bez neustálé hrozby násilí. Dřív nebo později narazí na zásadní odpor podstatné části obyvatel, a v tu chvíli musí moc vyložit karty, jako je vyložil Sovětský svaz v osmašedesátém. Takové chvíli se anglicky říká „the moment of truth“. A vždycky je za ni třeba být svým způsobem vděčný. 🐼

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY | FOTO NÝVLIT | Praha, centrum

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA SÝKOROVÁ | Praha, Hrad

PAMATUJ
SI VŠECHNY
SVINĚ
INDRA
BILAK
KOLDER
ŠALGOVIC
PILER
SVESTKA
RIGO
MESTAN
JAKES

EPA | FOTO ALEXANDER ERMOCHENKO | Doněck

FOTO BOHUMIL DOBROVLSKÝ | Praha, centrum

Demokracie buď je, nebo není

—
Josef Pazderka, novinář

Jste editorem a spoluautorem knihy „Okupace 1968. Ruský pohled“ o ruském vnímání tzv. Pražského jara a sovětské okupace ČSSR ze srpna 1968. Jak vnímá ruská větší společnost srpnovou okupaci dnes?

Pro drtivou většinu současných Rusů není okupace ČSSR v roce 1968 velkým tématem, spíš epizodou, detailem v dlouhé a složité historii SSSR. Daleko větší pozornost v rámci historie sovětských vojenských invazí v zahraničí přitahují třeba krvavé události v Maďarsku v roce 1956 nebo válka v Afghánistánu. Praha a srpen 1968 se v obecném ruském podvědomí objevují spíš nárazově – většinou jako doklad síly a důležité role Sovětského svazu ve studené válce.

A jak to berou dnes vaši respondenti v knize?

Mluvil jsem s nimi během svého pobytu v Moskvě v letech 2006–10. Při rozhovoru s bývalými sovětskými vojáky, kteří se invaze v roce 1968 účastnili, mě zaskočilo, jak málo se od nánosu dobové sovětské propagandy většina z nich posunula. Jak málo se i po desítkách let orientovali v tom, co se v Praze v srpnu 1968 reálně stalo a co byl jen mýtus, vytvořený tehdejším sovětským režimem k ospravedlnění

zásahu. Někteří postupem času prozřeli, ale zbytek ne. Nikdy třeba nezapomenu na usazené oči generála Pavla Kosenka, jednoho z velitelů tehdejších sovětských jednotek v Praze, který mi úpěnlivě a skoro až prosebně vysvětloval, že po nich „kontrarevoluce“ v Praze v srpnu 1968 skutečně střílela a že jen zabránila třetí světové válce...

Vidíte vy sám nějakou paralelu mezi okupací Československa a okupací Krymu?

Obecně jde jen těžko srovnávat tehdejší sovětský režim a současný kremelský. Jsou to rozdílné epochy, rozdílné podmínky, rozdílní lidé. Nynější kremelskou elitu ale pořád z velké části tvoří příslušníci někdejších sovětských tajných služeb, kteří odrážejí jejich mentalitu i způsob přemýšlení a jednání. Podezřívavost, paranoiu, sklon myslet v šablonách sféry vlivů a konspiračních teorií. Tento styl přetrvává, jen prostředky a doba se mění.

Srpen 1968 a případ Krymu v tomto ohledu ukazují, že téma tzv. hybridní války není v ruském – ale i jakémkoli jiném – vydání nic nového. I na jaře 1968 si Kreml nejdřív „hybridně“ připravil terén. Skrze vyslané agenty, spolupracovníky i média vytvořil mýtus

ARCHIV JOSEFA PAZDERKY

ohrožení, kontrarevoluce a pak teprve poslal vojáky. Detailně to popisuje studie ruského historika Nikity Petrova z naší knihy. To samé se nedávno opakovalo na Krymu, samozřejmě v daleko modernějším vydání. Příprava terénu, k tomu neuvěřitelně silná propagandistická masáž ruskými sdělovacími prostředky, pak teprve vyslání neoznačených vojáků a převzetí kontroly.

SSSR kdysi plně ovládal státní média a o to bylo snazší přesvědčit obyvatelstvo i vojáky o správnosti vojenského zásahu v Československu v srpnu 1968. Dnes mají Rusové daleko víc možností najít si jiné informace než ty, které jim předkládá kremelská propaganda. Proč má podle vás většina Rusů tendenci jí věřit?

Za prvé jde o rozhodující vliv televize, kterou Kreml dodnes pevně ovládá. Podle ní si drtivá většina Rusů dodnes formuje svůj světonázor. Internet a další sociální média jsou druhotné, jejich vliv je omezený a navíc se stále zužuje.

K tomu je potřeba přidat izolaci. Rusko klame tělem, tváří se evropsky a má přitažlivou fasádu. Uvnitř je to ale stále obrovská, do sebe uzavřená země. Ze zhruba 140 miliónů obyvatel se do vzdálenějšího zahraničí, tj. do Evropy

*Josef Pazderka (1974) vystudoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a rozvojová studia na Oxford Brookes University. Pracoval jako humanitní pracovník a od roku 2005 jako novinář v České televizi. V letech 2006–2010 byl jejím zpravodajem v Moskvě, od roku 2012 působí ve Varšavě, odkud pokrývá Polsko, Ukrajinu a další okolní státy. Je editorem a spoluautorem knihy *Invaze 1968. Ruský pohled* (TORST/ÚSTR 2011) a tvůrcem stejnojmenného televizního dokumentu. Publikuje v časopise *Respekt*, magazínu *Reportér* a v *Lidových novinách*.*

a na Západ, pořád dostane jen malá část. Jsou to navíc podle statistik pořád ti samí lidé, často úředníci, napojení na stát. Drtivá většina ostatních si takovou cestu nemůže dovolit. Anebo o to ani nestojí.

Spousta lidí v Rusku proto dodnes – téměř 25 let po rozpadu Sovětského svazu – žije v poměrně uzavřeném, sovětskou mentalitou tvarovaném světě. Nemají srovnání, jejich svět není vystaven nějaké vnější kritice, novým faktům. Je to mentálně pohodlné. Režim Vladimira Putina navíc začal od roku 2000 tuto tendenci usilovně a cíleně posilovat a kruh se pomalu uzavřel.

Snaží se někdo v Rusku vůbec o jiný výklad invaze do ČSSR v srpnu 1968, než jaký byl předkládán sovětskou garniturou?

Ale jistě. V kruzích ruské inteligence je samozřejmě jasné, o co v Praze v srpnu 1968 šlo. Jen se to bohužel nedostalo do obecného povědomí. A teď se navíc znovu podřizuje vnějším, politickým vlivům. Historici z Memoriálu i další podobné organizace velmi detailně popisují reálnou podobu sovětského režimu, včetně zločinů a manipulací kolem srpna 1968 nebo řady jiných událostí. Jen jsou stále více izolováni

a vytlačováni na okraj společnosti, označováni za „agenty Západu“ a „škodlivý hmyz“, který je třeba zašlápnout. Hysterická kampaň po začátku ukrajinské krize je dostává opět do pozice disidentů. Přitom jde o statečné a velmi inteligentní lidi, kteří si za veřejný protest proti okupaci ČSSR v srpnu 1968 odseděli roky ve vězeních a byli týráni v psychiatrických léčebnách.

V čem se liší a v čem podobají metody přesvědčování z dob SSSR a dnes?

Opakuji, je to nesrovnatelné, doba se změnila. Některé linie ale zůstaly. Třeba klíčová role televizního vysílání. Jak už bylo řečeno výše, stále nejsilněji ovlivňuje většinovou ruskou společnost. Současný kremelský režim za posledních 15 let tuto sféru absolutně ovládl – skrze státní instituce nebo spřízněné podnikatele. Většinová média nemají od státní moci žádný odstup, slouží naopak jako její propagandistický nástroj, v poslední době doslova zbraň. Redakce drží jednotnou linii, koordinovanou přímo Kremlem, vytěšňují jakékoli opoziční hlasy nebo je naopak cíleně očerňují. Při tzv. „povstávání z kolen“ rehabilitují části sovětské minulosti jako „nezbytnou nutnost“ a hlavně oslavu ruské síly, nezastupitelnosti a důležitosti. A to má na obecné vědomí obrovský vliv.

A co internet? V době masových protestů v r. 2011–12 sloužil jako relativně svobodná platforma.

I na ten se Kreml v poslední době zaměřil. Přišla série velmi restriktivních zákonů (posílení pravomocí tajných služeb, zákon o „zahraničních agentech“, umělé rozšíření aktivit považovaných za „extrémistické“, povinnost registrovat se jako médium, pokud máte na sociální síti přes 3000 přátel atd.) a na druhé straně cílená protiofenzíva. Popsána je řada příkladů tajných „továren“ internetových trollů, kteří za peníze napadají a blokují opoziční a nezávislé servery, vytvářejí iluzi „veřejného odporu“... To všechno v kombinaci s agresivní neo-sovětskou atmosférou a plně ovládanými médii drasticky zužuje ve společnosti prostor pro jakoukoli svobodnou a nezávislou diskusi. Spíš ji prakticky znemožňuje. Zvenci to ale není příliš vidět.

Troufl byste si definovat, jak si stojí demokracie v Rusku dnes?

Rusko zažívalo dlouhá desetiletí totalitní režim, který vytěsňoval jakoukoli alternativu. Před tím vládl car, demokracie je v Rusku relativně nový fenomén. V roce 1991 padl

komunistický režim, jeho části a hlavně vnitřní mentalita ale nezmizely. To se na ruské společnosti podepisuje dodnes.

Když nyní sledujete silnou antizápadní a izolacionistickou vlnu v Rusku, vypadá to, jako by většinová společnost začínala plošně odmítat koncepty demokracie, pluralitní společnosti, lidských práv. Je těžké odlišit, kde je to ještě nános autoritativního režimu a kde už vnitřní přesvědčení. Jak bylo řečeno, reálná zkušenost s demokracií je v Rusku krátká a slabá. A je silně poznamenaná složitou transformací z devadesátých let minulého století.

Jenže tato země se zároveň k těmto hodnotám pořád verbálně hlásí, má je zakotvené v ústavě, je členem Rady Evropy a oficiálně tvrdí, že s demokracií nemá problém, jen si ji vykládá tzv. „suverénně“. Jenže demokracie má jasné a popsatelné parametry. Neexistuje její západní a ruské vydání. Demokracie buď je, nebo není. To samé platí pro lidská práva a občanské svobody. A v tom tkví největší problém a paradox současné situace v Rusku. Bez jakékoli potřeby tuto zemi ponižovat, trestat nebo si jí nevážit.

Vy jste sám v Rusku strávil několik let. Před tím jste pracoval na Kavkaze, nyní pro ČT

pokrýváte hlavně Ukrajinu. V obou případech Rusko silně ovlivňovalo dění v zemi. Změnil se nějak váš vztah k Rusku po vypuknutí ukrajinské krize?

Nejde o Rusko. To budu mít rád vždy, mám tam spoustu přátel. Je třeba pochopit, že Putin a jeho mocenská elita se nerovnejí celé Rusko, jakkoli tuto zemi aktuálně silně ovládají. Mávat více než 80procentní podporou v zemi, ve které plně ovládáte politiku, ekonomiku i média, ve které neexistuje prostor pro svobodnou politickou soutěž a výměnu názorů je absurdní.

Mě osobně v celé té nastalé situaci nejvíc mrzí ona vnitřní hysterie, která se v ruské společnosti po vypuknutí ukrajinské krize rozpoutala. Poptávka po nepřátelích – vnějších i vnitřních – je znovu obrovská. Ostentativní vražda Borise Němcova pod kremelskou zdi a další incidenty jsou toho důkazem. Když sledujete záběry z pochodů Antimajdanu a slyšíte jejich agresivní hesla, vyzývající k likvidaci oponentů, vracíte se skutečně do určité míry do sovětských dob. Bohužel.

Proč myslíte, že se Vladimir Putin v roce 2006 omluvil za okupaci Československa v srpnu

1968 a řekl, že jeho země za to nese „morální odpovědnost“?

Putinův přístup k historii je instrumentální. Pokud v dané situaci vyhodnotíte, že se vám hodí se omluvit, tak to uděláte. Nemá to ale nějakou dlouhodobou platnost. Kremelský režim takhle „tančí“ kolem řady dalších zlomových událostí nedávné sovětské historie – paktu Molotov-Ribbentrop, obsazení Pobaltí, hladomoru na Ukrajině atd. Chvíli tak a chvíli zase jinak, anebo klidně obojí najednou. Všimněte si, jak se to odráží i na současné politice Kremlu vůči Ukrajině. Na jedné straně tvrdí, že v Kyjevě došlo ke státnímu převratu, je tam nelegitimní vláda, a na straně druhé s ní podepisuje tzv. minské dohody a vyčítá jí jejich nedodržování. A nikomu v Rusku to příliš nevadí. To samé platí i pro minulost. 🐼

Nada Straková, nezávislá publicistka

NÁRODNÍ MUZEUM | FOTO DANIELA ŠYKOROVÁ | místo neznámé

Kremelský fašismus aneb Propaganda jako ideologie

Petr Placák, historik, publicista a spisovatel

Vsouvislosti s ruskou anexí Krymu a agresí proti východním oblastem Ukrajiny jsou především sociální sítě v Evropě zamořeny kremelskou propagandou, která má od počátků 20. let minulého století shodné rysy: Oponenty a kritiky označuje za fašisty a snaží se zakrýt své vlastní agresivní plány.

Mezi dvěma světovými válkami komunisté svou antifašistickou rétorikou necílili na italské fašisty či německé nacisty a jejich spojence, ale naopak na socialisty, kteří místo revolučního postupu usilovali o sociální smír, čímž měli zradit dělnickou třídu. Komunisté označovali sociálně demokratické strany za sociál-fašismus. Občanské strany pak byly fašistická reakce, která brzdí vývoj dějin neodvratně směřujících ke komunistickému ráji, zatímco nacisté naopak pomáhali vytvářet revoluční situaci, a urychlovat tak běh dějin. A právě v této symbióze dvou gangsterských režimů je nutno chápat komunistický antifašismus.

„Vy jste jedna rodina, vy patříte do jedné rodiny buržoasie, do rodiny fašistů!“ nadával socialistům v roce 1929 Klement Gottwald v čs. parlamentu. Gottwald nebyl jediný komunistický šéf, který útočil na socialisty podle instrukcí Moskvou řízené Kominterny.

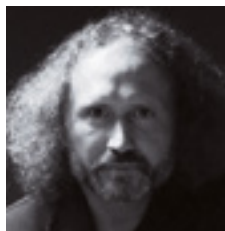
Podobně se chovali italská komunisté, kteří svým postupem proti sociálním demokratům de facto pomohli Mussolinimu dostat se k moci. O desetiletí později podobně pomohla k moci nacistům Komunistická strana Německa, když v době smrtelného ohrožení Výmarské republiky ze strany NSDAP útočili komunisté na německé sociální demokraty, které neváhali napadat při uličních bojích.

Za „fašisty“ označovali komunisté všechny, kdo s nimi netáhli za jeden provaz – odleva doprava. Pátý sjezd KSČ vyhlásil zostřený boj všem vojenským fašistickým formacím, které následně jmenoval: Sokol, selská jízda, legionáři. Vedle fašistických formací, fašistických kádru a fašistických rezerv, kam šlo zařadit kohokoli podle momentální situace a právě aktuální strategie, byl fašistický například i mír, který byl v komunistickém sektářsko-apokalyptickém převrácení všech hodnot označován za „důležitou imperialistickou zbraň“: „Boj proti imperialistické válce je nemyslitelný bez rozhodného odhalování pacifismu, jenž za nynějších poměrů je důležitou zbraní v rukou imperialistů při přípravě válek a při zakrývání těchto příprav,“ hlásají teze zmíněného komunistického sjezdu, přičemž za hlavní nástroj imperialistického „pacifismu“ je

označena Společnost národů. „Imperialistický“ byl jak mír, tak i válka, přičemž to byla podle komunistů právě sociální demokracie, která hrála aktivní roli při přípravách „imperialistické války“.

Když se někteří komunisté-idealisté proti tomuto sektářskému třeštění ohradili s tím, že je třeba se soustředit na skutečné nebezpečí, jako jsou němečtí nacisté, byli jako heretici zavrženi. Šéfredaktor Rudého práva Josef Guttmann se odmítl podrobit direktivě Kominterny a rozeslal členům strany a jejímu vedení Memorandum, ve kterém obvinil Komunistickou stranu Německa z podílu na vítězství Hitlera v zemi. Guttmann byl ze strany vyloučen a označen za „fašistického špiona“. Za agenty gestapa byli označováni všichni ti, které hodlal Stalin odstranit – od Trockého přes Zinovjeva, Kameněva, Jevdokimova až po Bucharina, Radka nebo Rykova byli všichni „trockističtí agenti gestapa, kteří si zaslouží jediné: zastřelit!“.

Španělské anarchisty, bojující proti frankistům, Moskva označovala za „pěšáky fašismu“, vůči kterým je třeba uplatnit „revoluční právo“, jednoduše proto, že nezapadali do Stalinova plánu zúročit „nezištnou“ pomoc Moskvy republikánům a udělat ze Španělska sovětský satelit.

ARCHIV PETRA PLACÁKA

Petr Placák (1964) je spisovatel, historik a publicista. V osmdesátých letech publikoval v literárním samizdatu, založil nezávislou iniciativu České děti a organizoval protikomunistické demonstrace. Po sametové revoluci vystudoval historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, psal do Respektu a Lidových novin. V roce 1995 se stal šéfredaktorem studentského politicko-kulturního měsíčníku Babylon a o šest let později založil stejnojmenné nakladatelství. V roce 2008 získal cenu Magnesia Litera v kategorii publicistika za knihu Fízl.

Když se zahraniční média zmiňovala o Stalinem záměrně vyvolaném hladomoru na Ukrajině, kterému padly za oběť miliony Ukrajinců, byla to podle Moskvy podlá „nacistická propaganda“, přičemž komunisté jedním dechem tvrdili, že Ukrajinci hladoví na rozkaz Varšavy, aby Moskvu zdiskreditovali.

V roce 1935 Kominternu zavelela nahradit třídní boj strategií lidové fronty, ve které měly spolupracovat všechny „antifašistické“ síly, včetně těch, které dosud označovala za fašisty. Nová strategie vydržela do srpna 1939, kdy byl podepsán nacisticko-sovětský pakt, který se stal odrazovým můstkem pro 2. světovou válku, která byla odstartována společným útokem Hitlera a Stalina proti Polsku. Sovětská propaganda okamžitě skončila s „protifašistickými výpady“ a J. V. Stalin v rozhovoru pro sovětský tisk prohlásil, že nikoliv Německo napadlo Francii a Anglii, ale že naopak Francie a Anglie napadly Německo, čímž na sebe převzaly zodpovědnost za rozpoutání války.

Když pak Hitler na svého spojence v červnu 1941 rovněž zaútočil, vydávali komunisté dosavadní sovětsko-nacistický pakt za „zkřivení mnichovské politiky“, vyvražďování polských elit označovali za „zákrok Sovětského

svazu proti Hitlerovi v Polsku“ a sovětský útok na Finsko v roce 1939, kvůli kterému byl SSSR vyloučen ze Společnosti národů, byl podle nich „likvidací německých předmostí ve Finsku“.

Jakmile byla v roce 1945 vyřazena nacistická konkurence v boji o to, jakou barvu bude mít evropská totalita, fašistická reakce se opět objevila na Západě. Po vypuknutí studené války se fašisty postupně stali velitel protinacistických sil bojující Francie generál de Gaulle, německý křesťanský demokrat, antinacista Konrad Adenauer, stejně jako vrchní velitel spojeneckých sil bojujících pro třetí říši generál Eisenhower: nacisticko-sovětské spiknutí proti svobodnému světu z roku 1939 přečkalo i rok 1945.

Severoatlantické obranné uskupení, které se podle Moskvy stalo nástupnickou organizací Hitlerovy třetí říše, se chystalo napadnout Prahu, tvrdil Kreml, když připravoval invazi do Československa v srpnu 1968. Na západních hranicích podle něho měly stát německé tanky (Západ – bohužel – neuvažoval o nějaké intervenci v Československu ani vteřinu) a přímo v zemi měly operovat speciální americké jednotky (v Mostě, který se boural, natáčeli Američané film o bojích v Porýní, přičemž

komparz, oblečený do amerických uniforem, dělali čs. vojáci základní služby). Také měly být objeveny sklady zbraní, které měla přichystané kontrarevoluce (šlo o sklady promoskevských Lidových milicí), reprezentovaná především Klubem bývalých politických vězňů K 231, který podle ruské propagandy sdružoval bývalé esesáky, fašisty a kolaboranty s nacisty. (Prvními politickými vězni po únoru 1948 byli naopak účastníci protinacistického odboje – západního, východního i domácího.)

Když dnes Kreml a jemu poplatná média tvrdí, že na Ukrajině tamní fašisté rozpoutali občanskou válku, je to třeba chápat v rámci výše popsané sovětské propagandy, kterou má bývalý rozvědčík KGB Putin v krvi: oloupeného nazvat lupičem, oběť agrese agresorem. Ne že by v zemi žádné fašizující skupiny nebyly, ale protesty na kyjevském Majdanu odstartovala ukrajinská levice a studenti, zatímco podpora radikální pravici – i když samozřejmě roste s vývojem událostí na východě země – je na Ukrajině stále menší, než má například Le Penová ve stabilní demokracii, jakou Francie je, zatímco v Rusku radikální fašizující pravice, pro kterou mezinárodní právo nic neznamena, přímo třímá vládní otěže. Ruský parlament mimo jiné „zmocnil“ prezidenta obsadit celou

Ukrajinu, suverénní sousední stát. To už není v rovině zabránění čs. pohraničí nacistickým Německem, jako tomu bylo s Krymem, ale jedná se o 15. březen 1939, nejde-li rovnou, díky velikosti a významu Ukrajiny, o věc srovnatelnou s nacisticko-sovětským napadením Polska, které odstartovalo světovou válku.

Jestliže má radikální pravice na Ukrajině podporu několika procent občanů, Putinovu agresivní zahraniční politiku schvaluje 85 % Rusů a například 80 % dotázaných má dodnes za to, že nás Moskva v roce 1968 zachránila před německými fašisty. Když dnes někdo poukazuje na Banderu jako na maskotu ukrajinského fašismu (mimořádně Bandera strávil většinu války v nacistickém koncentračním táboře), tak v samotném Rusku podle nejnovějších průzkumů vede v popularitě historických osobností jeden z největších masových vrahů v lidských dějinách J. V. Stalin, zatímco o druhé místo se dělí car Mikuláš II. s V. I. Leninem, vedle kterého byl Mussolini úplný břídil. 🐼

Bez násilí to Moskva neumí

Michael Romancov, politický geograf

Málokterý výrok TGM je stále tak aktuální jako tento: „Státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily.“

Maximálně přesvědčivý důkaz šokované Evropy předložila Ruská federace, když v březnu loňského roku anektovala Krym. Evropané snili sen o demokratickém, prosperujícím a nenásilném Rusku a dočkali se Ruska autoritářského, stagnujícího a agresivního. Tedy přesně takového, jakým bylo drtivou většinu své známé historie. Všechny ruské režimy se vyznačovaly používáním násilí jak proti vlastnímu obyvatelstvu, tak proti sousedům, s kulminační vlnou v období, kdy v čele SSSR stál Josif Stalin, pravděpodobně nejkrvavější diktátor v dějinách lidstva.

Po jeho smrti sice došlo k odhalení „kultu osobnosti“, ale násilí, byť v méně brutální podobě, stále zůstalo esencí sovětského režimu, a to až do jeho konce na počátku 90. let. Maďarsko 1956, ČSSR 1968, Afghánistán 1979, angažmá ve Vietnamu a ve dvou desítkách válek v Africe jsou „pomníky“ působení SSSR po smrti JVS. Válka mezi Arménií a Ázerbájdžánem a krvavý pokus o potlačení demokratického hnutí v Litvě jdou na vrub Gorbačova, válka v Čečně, s Gruzíí a na Ukrajině (zatím) na vrub Putina.

Připojení Krymu a Sevastopolu (ten tam sice leží, ale administrativně je zvláštní entitou) k Ruské federaci je nejen aktuálním, ale i zvláštním a dost možná „učebnicovým“ případem. Moskva tvrdí, že se tak stalo na základě projevu vůle obyvatelstva a jednalo se o akt historické spravedlnosti. Rétorika je v tomto případě velmi důležitá, protože podle Kremle válčí a chovají se agresivně jen západní mocnosti (typicky Napoleon a Hitler), zatímco Rusové, Slované s holubičí povahou, pouze scelují to, co bylo uměle rozděleno, vracejí území do vlasti a osvobozují. Ostatně přesně to se v roce 1968, jak před nedávnem v novém „dokumentu“ připomněla i ruská státní televize Rossija 1, stalo v případě Československa.

Když v roce 1968 vypuklo tzv. pražské jaro, byli českoslovenští reformní komunisté přesvědčeni, že se poučili z maďarských chyb roku 1956. Jako kolovrátek opakovali, že nechtějí opustit Varšavskou smlouvu nebo RVHP, že chtějí „jen“ budovat socialismus jinak. A právě to Moskva nemohla připustit. Bez problémů mohla tolerovat násilí, kterého se v Rumunsku dopouštěl Ceaușescu, neboť se ortodoxně držel Kremlem definované stranické linie. Praha to tenkrát porušila a přišel trest.

ARCHIV FS V UK

Situace se opakovala, když Ukrajina začala opouštět postsovětský prostor, v němž Putin vystupuje v roli hegemonu. Když padl Janukovyč, otevřela se možnost, že by na Ukrajině mohly zakořenit evropské politické a právní standardy. To je pro násilnou a zkorumpovanou vládu, kterou tak skvěle reprezentují Putin, Lukašenko, Nazarbajev a další postsovětské „prezidenti“, potenciálně smrtící. Jediné místo na světě, odkud lze z vnějšku demokratizovat Rusko, je totiž právě Ukrajina, kde leží Kyjev – matka ruských měst.

V roce 1968 ohrozilo ideologický primát Moskvy v socialistickém táboře pražské jaro, v roce 2013 v postsovětském prostoru Majdan. Na rozdíl od Brežněva se Putin nejprve pokusil Ukrajinu koupit. Janukovyčovi nabídl půjčku 15 miliard dolarů, ale zjevně to nestačilo. Pak už Putinovi nezbylo nic jiného, stejně jako Brežněvovi v roce 1968, než sáhnout k tomu jedinému, co zbývá: k fyzické síle.

Brežněv sovětský blok dokázal zachránit na dalších dvacet let, kdy v podobě tzv. Brežněvovy doktríny dal jasně na vědomí, co se smí, a co ne. Postsovětský prostor dnes není zdaleka tak zřetelně definován, jako byl tehdy „tábor míru a socialismu“. Putin však nejspíš

Michael Romancov (1969) vystudoval politologii ve specializaci politická geografie. Působí na Institutu politologických studií Univerzity Karlovy v Praze, na katedře mezinárodních vztahů a evropských studií na Metropolitní univerzitě Praha, přednáší také na katedře politologie FF ZČU v Plzni. Věnuje se politické geografii, geopolitice a Rusku. Během rusko-ukrajinské krize se stal jedním z nejcitovanějších odborníků v této problematice. Často vystupuje ve zpravodajských a publicistických pořadech České televize a Českého rozhlasu.

půjde v Brežněvových stopách a na platformě vznikající Eurasijské unie se pokusí definovat pravidla hry. Než se mu to povede, násilí bude pokračovat. Pokud se mu to nepovede, tak padne, a ten, co přijde po něm, se dříve či později k násilí vrátí. Ruská ani sovětská historie totiž žádné jiné vodítko neposkytuje a ani poskytnout nemůže. 🐼

Sankce musejí trvat až do navrácení Krymu Ukrajině

Refat Čubarov, předseda krymskotatarského medžlisu a poslanec Nejvyšší rady Ukrajiny

Jak se změnil svět po loňské anexi Krymu?

Mezinárodní právní uspořádání, tak dlouho, těžce a pečlivě budované po druhé světové válce, se do značné míry zhroutilo. Stalo se tak právě proto, že Rusko vtrhlo na Krym, tedy na ukrajinské území. Od konce února 2014, kdy se na Krymu objevili vojáci a vojenská technika, se svět nachází v jakési globální krizi. Všechny základní mezinárodní normy jsou popřeny a nové neexistují. Rusko zároveň dává světu velmi jasné signály, že je potřeba se domluvit na novém způsobu, jak dále vzájemně fungovat, ovšem tyto signály jsou pro civilizovaný svět nepřijatelné.

Proč jsou podle vás nepřijatelné?

Rusko vše řeší prostřednictvím síly, právo jde přitom stranou. Krymem vše začalo, ale krize se prohlubuje. Když Putin plánoval anexi Krymu, sledoval několik cílů. Tím vnitřním byl jeho vlastní pocit, popularita a mobilizace ruské společnosti hnané ideou imperialismu. Vnější cílem pak bylo donutit svět, zejména vedoucí země Evropské unie a Spojené státy, přijímat Rusko se všemi jeho zvýšenými ambicemi. Toho se mu ale v plné míře nepodařilo dosáhnout. Plán převzít kontrolu nad dalšími

částmi Ukrajiny nevyšel a Putin se sám vehnal do slepé uličky. Teď se Rusko snaží co nejvíce na Krymu „zakořenit“. Jakékoliv řešení této krize totiž předpokládá nezbytnost opustit Krym – proto Putin nechce, aby se tam v rozhodné chvíli objevil byt jediný hlas proti Rusku. Represe na poloostrově jsou tak namířeny především proti krymským Tatarům, kteří kategoricky vystoupili proti takovému způsobu řešení vzájemných vztahů mezi státy.

Jaká je na Krymu situace na poli lidských práv?

Lidská práva se na Krymu porušují v mnohem větší míře než v samotném Rusku. Na Krymu ani formálně neprobíhají soudní zasedání. Samozřejmě soudy fungují, jsou ale ruské a rozhodnutí přijímají na základě politické objednávky. Stovky krymských Tatarů byly kupříkladu potrestány za to, že – z pohledu ruských zákonů – nelegálně překročily rusko-ukrajinskou hranici, když vítaly Mustafu Džemileva (jeden z vůdců krymských Tatarů a předchůdce Refata Čubarova na postu předsedy medžlisu – pozn. aut.). Desítky rodin byly vystaveny nezákonným domovním prohlídkám, lidé byli zatčeni třeba poté, co se u nich našly knihy, především náboženské, které ruské zákony zařadily mezi zakázané. Když byl

ČTK | AP | GEERT VANDEN
WJUNGAERT

Krym součástí Ukrajiny, pojem „zakázané knihy“ neexistoval. Medžlis krymskotatarského národa coby jeho nejvyšší orgán je vystaven neustálému tlaku. Ti členové medžlisu, kteří odmítají uznat vpád Ruska na Krym, jsou vydírání, dostávají ultimáta. Obránci lidských práv správně podotýkají: Ať budeme říkat cokoliv, dávat jakékoliv recepty na dodržování lidských práv, pořád tu bude hlavní zdroj jejich porušování – a tím je okupace Krymu. Dokud neskončí okupace, hovořit o lidských právech na Krymu je prakticky nemožné.

Týká se porušování lidských práv na Krymu pouze krymských Tatarů, nebo je namířeno také proti dalším občanům Ukrajiny, kteří nesouhlasí s okupací?

Když Rusko vpadlo na Krym a pod nátlakem zbraní chystalo referendum o připojení poloostrova k Ruské federaci, jediným, kdo masově, veřejně a hlasitě proti referendu vystoupil, byli krymští Tataři. Podpořili stanovisko medžlisu, který vpád označil za okupaci, v ulicích měst nenásilně protestovali. Samozřejmě se přidali i lidé jiných národností, ale bohužel jich bylo méně, než bychom si představovali. Referenda 16. března 2014 se zúčastnila méně než polovina

Refat Čubarov (1957) je předsedou Národního shromáždění Tatarů (medžlis) a poslancem Nejvyšší rady Ukrajiny za Blok Petra Porošenka. Rodinu Čubarovovu nechal Stalin v r. 1944 deportovat z rodné vesnice na jihu Krymu. V r. 1968 se na Krym rodina mohla vrátit, ale už ne na stejné místo. V letech 1998 až 2007 byl Refat Čubarov poslancem ukrajinského parlamentu. Referendum o anexi Krymu považuje za falešné. Požádal mezinárodní společenství, aby na Krym povolalo „bezpečnostní kontingent OSN“. V roce 2014 mu byl zakázán vjezd na území Krymu po dobu pěti let.

obyvatel Krymu, podle některých údajů jen 34 procent. Krymští Tataři referendum bojkotovali. Otevřený odpor proti vpádu vojsk a naprosté ignorování referenda jim Rusko nemůže odpustit. Krymští Tataři jsou díky své historii velmi organizovanou silou, i proto jsou hlavním objektem neustálých represí. Těm jsou vystaveni všichni, kteří nesouhlasí s politikou Ruska, jejich hlavní tíhu však nesou právě krymští Tataři.

Jak se podle vás Rusku daří zvládat Krym například z pohledu ekonomiky? Jak se žije lidem na Krymu pod ruskou vládou?

Myslím, že nepřeháním, když řeknu, že to je naprosté fiasko. Část lidí, kteří v březnu loňského roku běhali po ulicích s ruskými vlajkami, očekávala, že po připojení k Rusku se jejich život po materiální stránce okamžitě zlepší. Představovali si blahobyť a očekávali ho. To se v prvních měsících po anexi do určité míry vyplnilo. Zvýšily se důchody, výplaty v rozpočtové sféře byly vyšší než na Ukrajině a část lidí si myslela, že to je jen začátek. Ale pak přišel 1. leden 2015 a všechny sociální otázky byly uvedeny do souladu se standardy fungujícími v Rusku.

Co to znamená?

Důchody začaly být vyměřovány s ohledem na odpracovaná léta, druh práce, výši platu, výplaty v rozpočtových organizacích šly výrazně dolů. Z toho vyplývá, že první měsíce po anexi Rusko poskytlo Krymu jakýsi úplatek, kterým si chtělo koupit sympatie obyvatel. K tomu je třeba přičíst důsledky sankcí, množství právní, finanční, podnikatelské byrokracie. Vyšlo také najevo, že v Rusku není úroveň korupce a byrokracie o nic menší než na Ukrajině. To vše vede k úpadku podnikání, Krym přišel o obrovské množství turistů, přísun zboží provázejí velké problémy. Obyvatelé značně pocítili skokový nárůst cen. Proto dnes prakticky každý, kdo žije na Krymu, chápe, že jeho situace se zásadně liší od toho, co mu slibovali nebo čemu on sám věřil.

Kolik krymských Tatarů žije v současnosti mimo Krym?

To je těžké říct. Má se za to, že během roku, který následoval po okupaci, odjelo z Krymu asi dvacet tisíc lidí, z nichž polovina byli krymští Tataři. Experti se ale domnívají, že Krym mohlo opustit až pětadvacet tisíc lidí. Znam lidí, kteří odjeli, protože se účastnili demonstrací, a nechtěli čekat, až je rozpoznají na fotografiích

a přijdou si pro ně domů. Krym opouští mnoho mladých, což je zvláště smutné. Tito lidé vyrostli a dospěli v časech nezávislé Ukrajiny, a přestože jsou výrazně apolitičtí, mají smysl pro spravedlnost, chápou, co je zlo, a jak dnes někteří veřejně prohlašují, nedokážou žít v natolik falešné společnosti, jakou přineslo Rusko.

Věnuje podle vás mezinárodní společenství dostatečnou pozornost otázce Krymu?

Když se loni mezinárodní společenství pokusilo Minskými dohodami urovnat vztahy mezi Ukrajinou a Ruskem, otázka Krymu v nich nebyla vůbec otevřena. Nepovažují to zrovna za chybu, ale spíše za opomenutí, v situaci války na východě Ukrajiny navíc pochopitelné. U části politiků to ale vyvolalo iluzi, že o Krymu je možné se domluvit, že Krym je kompromisem ve vzájemných vztazích mezi Ukrajinou, Ruskem a Západem. Moskvě to jistě vyhovuje. Vychází totiž z toho, že bude-li nutné Západu v něčem ustoupit, v otázce Krymu neuhne. Sankce, které Západ na Rusko uvalil, hrají samozřejmě kolosální roli. Nejdůležitější teď je prohlubovat je a také je bezprostředně spojit s Krymem. Připomínám, že protiruské sankce byly poprvé vyhlášeny po anexi Krymu a odvolány by měly být až po jeho navrácení Ukrajině.

Osud krymskotatarského národa se jeví jako opravdu tragický, je podle vás možné předpovídat další vývoj jeho osudu?

Ze všeho nejméně bych chtěl dělat nějaké temné prognózy. Každý národ, stejně jako každý člověk, chce žít životem, který se u něj formoval po staletí, tisíciletí. Krymští Tataři stojí v současnosti před obrovským rizikem. Ale hrozba, která se nad nimi vznáší, se týká i dalších národů, u nichž Rusko může znovu nabýt dojmu, že jejich území spadá do oblasti jeho zájmů. Nechci přehánět, ale jedno vím jistě: I ta nejmenší nespravedlnost, i když vůči takto malému národu, bude agresora povzbuzovat k dalším, ještě větším nespravedlnostem. Nedávno jsem viděl film ruské státní televize, který prezentuje nový ruský pohled na události roku 1968 v Československu. Historii interpretuje tak, že mizerové byli ti, kteří bránili svoji vlast, a hrdinové ti, kteří nemínili dát národům svobodu. A totéž se děje i ve vztahu ke krymským Tatarům. Nelze přijmout tezi „čert vem krymské Tatary, hlavně že zachráníme celý svět“. Na úkor malé nespravedlnosti se velkého dobra nikdy nedosáhne. 🇷🇺

*Ivana Skálová, Centrum pro lidská práva a demokracii,
Člověk v tísni*

První obětí okupace byl osmadvacíletý Petr Fridrich. Na předměstí Ústí nad Labem byl smrtelně zraněn krátce po půlnoci z 20. na 21. srpna 1968, když se snažil zastavit projíždějící kolonu sovětských tanků.

FOTO JAROMÍR ČEJKA | PRAHA, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ | Václavské náměstí v Praze 21. srpna 1968. V pozadí budova Národního muzea, jejíž fasáda byla poškozena střelbou sovětských vojáků. Díry po kulcích jsou dodnes dobře viditelné.

FOTO LIBUŠE KYNDROVÁ | PRAHA, CENTRUM | Nejvychrocenější situace byla první den okupace v okolí budovy Československého rozhlasu na Vínohradské ulici v Praze. Zemřelo zde několik osob a desítky dalších byly vážně zraněny.

ČTK | PRAHA, VINOHRADY | Demonstrantům se 21. srpna 1968 podařilo zapálit několik sovětských tanků v okolí budovy Československého rozhlasu poté, co prorazili jejich nádrže.

ČTK | OSTRAVA | Ostravu obsadily 21. srpna 1968 polské tanky, které měly pro vzájemnou identifikaci namalovány na pancíři bílé pruhy.

← СССР 600 KM

← СИБИРЬ — 6571½

ČTK | PRAHA, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ | Pomník sv. Václava v Praze pokrylý protiokupačními nápisy. Obdobně jáko v jiných historických okamžicích 20. století se i v srpnu 1968 stal místem, kde se scházeli lidé protestující proti bezpráví.

Spontánní demonstrace na Staroměstském náměstí v Praze 21. srpna 1968. Mladí lidé v čele průvodu nesli portréty politiků Ludvíka Svobody a Alexandra Dubčeka, kteří o několik dní později podepsali v Moskvě kapitulaciční dohodu.

FOTO MILOŇ NOVOTNÝ | PRAHA, STAROMĚSTSKÉ NÁMĚSTÍ

Proti okupaci vystupovali i starší občané, kteří se snažili přesvědčit sovětské vojáky o nesmyslnosti invaze do Československa.
Žena na snímku drží fotografii s prezidentem republiky Ludvíkem Svobodou a prvním tajemníkem ÚV KSČ Alexandrem Dubčelem.

FOTO JAROMÍR ČEJKA | PRAHA, VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ | Improvizované barikády v pražských ulicích měly z vojenského hlediska pouze symbolický charakter. Československá armáda zůstala v kasárnách.

Nápis hlásá jména politiků, kteří se po okupaci snažili o ustavení kolaborantské vlády. V rozporu s přáním většiny veřejnosti neskončili před soudem, naopak se dostali do nejvyšších vládních pozic. Miloš Jakeš se dokonce v roce 1987 stal generálním tajemníkem ÚV KSČ.

FOTO JAROMÍR ČEJKA | PRAHA, CENTRUM

FOTO JAROMÍR ČEJKA | PRAHA, NÁMĚSTÍ REPUBLIKY | Sovětská technika v praxi. Okupační technika na pražském náměstí Republiky stroj pod nápísem „Z PRAHY DO MOSKVVY V SOVIETSKÝCH VAGÓNECH – PÓHODLĚ – BEZPEČNĚ – VČAS“.

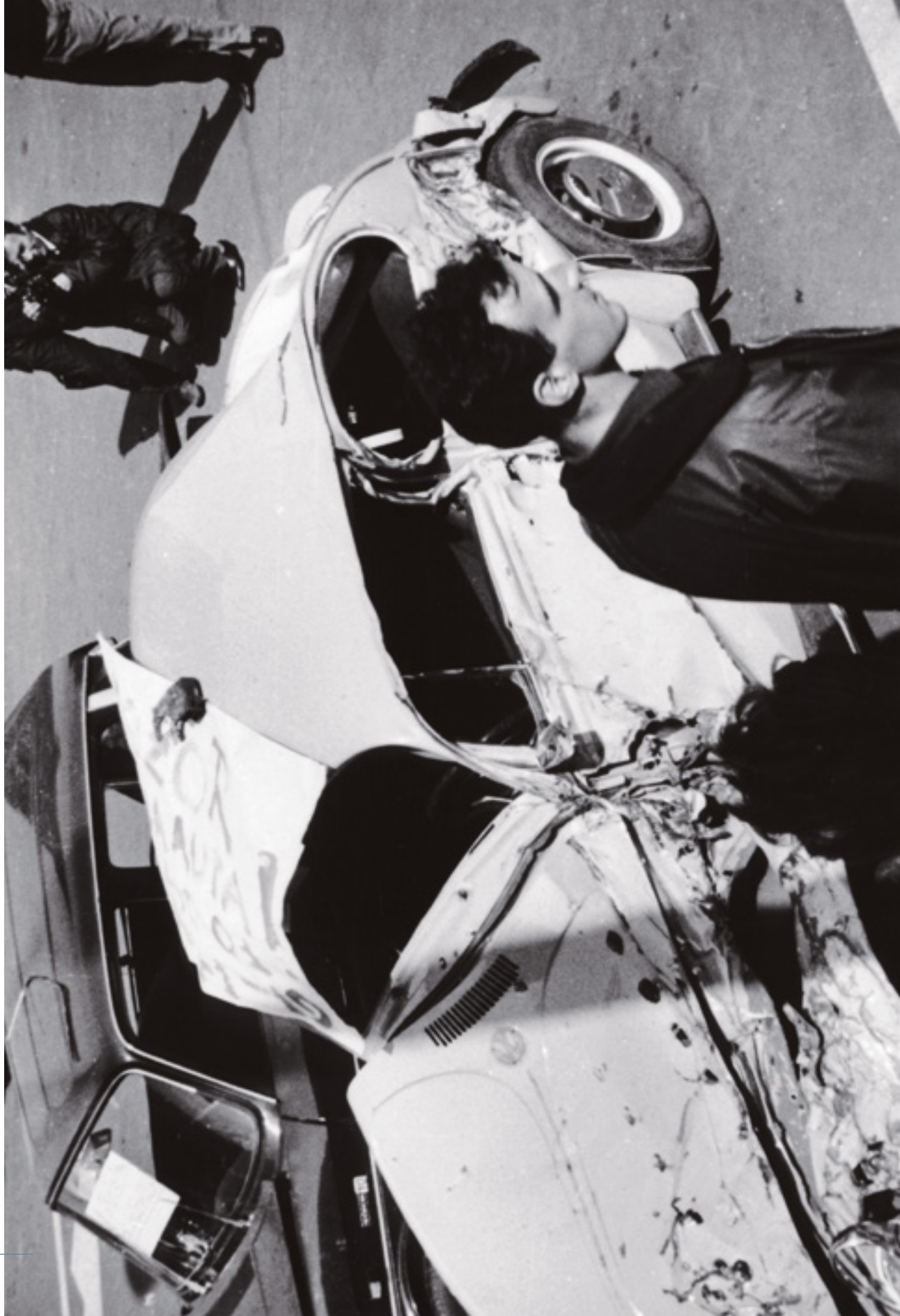

FOTO JAROMÍR ČEJKA | PRAHA, VINOHRADY | Jen za první den okupace zahynulo 58 československých civilistů. Do konce roku 1968 to bylo celkem 108 lidí.

Ediční poznámka

Podstatnou část textů – vzpomínek na okupaci Československa v roce 1968 – napsali jejich autoři na naši žádost, tedy právě pro tuto knihu. Poděkování patří Jaroslavu Formánkovi, Jaroslavu Hutkovi, Ondřeji Konrádovi, Nině Pavelčíkové, Miloši Rejchrtovi, Zoře Růžové, Paulu Wilsonovi a Viktoru Šlajchrtovi, který vybral pasáž z rozsáhlejší, dosud nepublikované práce. Zdroje ostatních příspěvků jsou následující: vzpomínka Pavla Landovského pochází z archivu občanského sdružení Post Bellum, do souvislého textu jsem ji přepsal podle zvukového záznamu; vzpomínku Petra Majšajdra jsem rovněž přepsal do souvislého textu z autorizovaného rozhovoru, který jsem s P. M. vedl v roce 2008; vzpomínka Věry Heroldové roz. Štovičkové je částí delšího interview, které vyšlo v knize **Jsme s vámi, buďte s námi! – Vzpomínky redaktorů Československého rozhlasu nejen na srpnové události roku 1968**, ed. Sláva Volný ml., nakl. Prostor, Praha, 2013; vzpomínka Vlasty Chramostové pochází z hereččiny autobiografie **Vlasta Chramostová**, vydalo nakl. Doplněk ve spolupráci s nakl. Burian a Tichák, Olomouc-Brno, 1999; text Marty Švagrové vyšel poprvé v **Lidových novinách** 21. 8. 2003, autorka jej pro otištění v této knize přehlédla a zredigovala; rozhovor s Janou

Kociánovou jsem vedl spolu s Terezií Koláčkovou v létě 2015; vzpomínku Václava Vaška jsme převzali z knihy **Ne vším jsem byl rád – Vlastní životopis**, Václav Vaško, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1999; vzpomínka Václava Havla je z knihy **Dálkový výslech**, rozhovor V. H. s Karlem Hvizďalou, nakl. Melantrich, Praha, 1990; rozhovor s Miroslavem Bernardem jsem vedl v létě 2015; text Antonína Kostlána vyšel poprvé na autorově blogu na serveru respekt.cz, autor jej pro tuto knihu upravil; text Bohumila Doležala vyšel poprvé v internetovém zápisníku Události na webu bohumildolezal.cz., publikujeme jej po dohodě s autorem mírně upravený a zkrácený; vzpomínku Boleslava Navrátila nám laskavě poskytlo občanské sdružení PANT, vyšla na webu Moderní dějiny; svědectví Ivana Kubíčka vyšlo v časopise československé socialistické opozice **Listy**, Řím, XIX, č. 2, 1982; vzpomínka Heleny Třeštíkové vyšla poprvé na autorčině blogu na serveru aktualne.cz, pro publikaci v této knize ji autorka přehlédla a mírně zredigovala; rozhovor s Danou Němcovou je pasáží z obsáhlého knižního interview **Lidé mého života**, Jan Bárta, Portál, Praha, 2003.

Adam Drda

Publikace vychází v rámci projektu Příběhy bezpráví společnosti Člověk v tísni. Příběhy bezpráví přibližují mladým lidem moderní československé dějiny, zejména pak období komunistické totality. Prostřednictvím filmových projekcí, diskusí s pamětníky, historiky či filmaři, studentských týmových projektů, výstav a dalších aktivit umožňují žákům a studentům českých škol dovést se více o naši historii.

Autor předmluvy a redaktor textů: Adam Drda

Ředitel projektu: Karel Strachota

Koordinátorka projektu: Kateřina Saporová

Redaktorka fotografií: Terezie Koláčková

Rozhovory vedli: Adam Drda, Ivana Skálová, Naďa Straková

Na přípravě publikace se dále podílely: Linda Šilingerová a Tereza Pelechová

Fotografie a archivní dokumenty: Archiv hlavního města Prahy, Česká tisková kancelář, Der Spiegel, Libri prohibiti, Moderní dějiny.cz, Muzeum hlavního města Prahy, Národní archiv, Národní muzeum, Paměť národa, Slovácké muzeum, Státní okresní archiv Zlín, Vojenský historický ústav a soukromé sbírky

Autorky a autoři fotografií: Jaromír Čejka, Bohumil Dobrovolský, Miroslav Dvořák, Finfera, Ladislav Hovorka, Josef Kuta, Libuše Kyndrová, Vladimír Lammer, Miloň Novotný, Nývlt, Okky Offerhaus, Jiří Karel Procházka, Jan Reich, Sedláček, Daniela Sýkorová, Šimáček, Alena Šourková, Šubrtová, Václav Toužimský, Pavel Vácha, Jiří Všetěčka

Fotografie na obálce: Josef Kuta a Pavel Macháček

Fotomontáž na titulní straně z fotografie Josefa Kutu vytvořilo studio Mowshe

Jazyková úprava: Soňa Čapková

Překlad: Easytalk, s. r. o. (Petra Štajnerová)

Grafická úprava a sazba: >0< Mowshe

Tisk: Astron studio Cz, a. s.

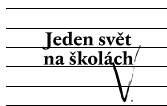
První vydání, Praha 2015

Za finanční podporu knihy děkujeme Nadačnímu fondu Avast a Nadaci The Bakala Foundation.

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena

ISBN: 978-80-87456-64-4

PŘÍBĚHY BEZPRÁVÍ

Člověk v tísni, o. p. s., Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

info@pribehybezpravi.cz, www.pribehybezpravi.cz, www.jsns.cz